

**KUR'ÂN VE HADİSLERE GÖRE
PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ**

İsa YAYKIN

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK

2014

Her Hakkı Saklıdır

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İsa YAYKIN

KUR'ÂN VE HADİSLERE GÖRE PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK

ERZURUM-2014



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU



09/05/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kur’ân ve Hadislere Göre Peygamberlerin Özellikleri” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

09/05/2014

İsa YAYKIN



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK danışmanlığında, İsa YAYKIN tarafından hazırlanan bu çalışma 09.05.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK İmza:

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Abdulvahap ÖZSOY İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-84/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
PEYGAMBERLİK KAVRAMI	1
I. PEYGAMBERLİK KAVRAMI	1
A. PEYGAMBERLERE DUYULAN İHTİYAÇ	2
B. PEYGAMBER GÖNDERİLMESİNİN HİKMETLERİ	4
C. HER MİLLETE PEYGAMBER GÖNDERİLMESİ	7
D. PEYGAMBERLERİN DERECELERİ.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ VE HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ KONUMU

1.1. PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ	10
1.2. PEYGAMBERLERİN MUCİZELERİ	12
1.3. PEYGAMBERLİK VE İLAHLAŞTIRMA.....	15
1.4. HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ KONUMU.....	19
1.4.1. Konuyla İlgili Ayetler	20
1.4.2. Konuyla İlgili Hadisler	20
1.4.2.1. Meleklerin Beyanları.....	20
1.4.2.2. Diğer Peygamberlerin İkrarları	22
1.4.2.3. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kendi Beyanları	23

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERE GÖRE PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

2.1. FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	29
2.1.1. Boyları	29
2.1.2. Yakışıklı Olmaları.....	30

2.1.3. Güçlü ve Kuvvetli Olmaları	32
2.1.4. Ortak Birtakım Özelliklere Sahip Olmaları.....	32
2.1.5. Erkek Olmaları	35
2.2. AHLÂKÎ ÖZELLİKLERİ.....	37
2.2.1. Vefâ.....	38
2.2.2. Doğru Sözlülük.....	40
2.2.3. İsmet	42
2.2.4. Âbid ve Zâhid Kimseler Olmaları	44
2.2.5. Seçilmiş Olmak	46
2.2.6. Fetânet.....	47
2.2.7. Sabır	50
2.2.8. Şükretmek.....	54
2.2.9. Fedakârlık.....	57
2.2.10. Tevekkül.....	59
2.2.11. Şecaat.....	62
2.2.12. Merhamet.....	64
2.2.13. Hayâ.....	67
2.2.14. Cömertlik	71
2.2.15. İnsanlara Minnet Etmemek	74
2.3. TOPLUMSAL ROLLERİ	75
2.3.1. Problemlere Karşı Yılgınlık Göstermemek	77
2.3.2. Her Kesime Karşı Duyarlı Olmak	80
2.3.2.1. Kadınlara Karşı	80
2.3.2.2. Yaşlılara ve Çocuklara Karşı.....	81
2.3.2.3. Hastalara Karşı	82
2.3.3. Fakirleri Gözetmek	84
2.3.4. İnsanlara Eşit Muamele Etmek	86
2.3.5. Toplumun İleri Gelen Kişileri Olmak	87
2.3.6. Sosyal Problemlere Çözümler Üretmek.....	90
2.3.7. Diplomasiyi Kullanmak	93
2.3.8. Tedbirli Davranmak	96
2.3.9. Sorumluluk Sahibi ve Tavizsiz Olmak.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLERDE PEYGAMBERLER VE ÜMMETLERİNİN ANILIŞ GAYELERİ	
3.1. İBRET ALMAYI SAĞLAMAK.....	105
3.2. GEÇMİŞ PEYGAMBERLER VE ÜMMETLERİNİ ÖVMEK	107
3.3. MUHATAPLARI İYİLİKLERE ÖZENDİRMEK KÖTÜLÜKLERDEN SAKINDIRMAK	110
3.4. HZ. PEYGAMBER'İN ÜMMETİNİN DEĞERİNİ VE FARKINI ORTAYA KOYMAK.....	113
3.5. PEYGAMBERLERİN KAYNAK VE MİSYON BİRLİĞİNİ ORTAYA KOYMAK.....	116
3.6. PEYGAMBERLER HAKKINDAKİ YANLIŞ DÜŞÜNCELERİ DÜZELTMEK.....	118
3.7. TEVHÎD AKİDESİNİ GÜÇLENDİRMEK	120
3.8. İNSANLARIN AYNİ ÖZELLİKLERE SAHİP OLDUĞUNU BELİRTMEK.....	122
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA	127
ÖZGEÇMİŞ.....	133

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KUR'ÂN VE HADİSLERE GÖRE PEYGAMBERLERİN
ÖZELLİKLERİ
İsa YAYKIN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK

2014, Sayfa: 143

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK (Danışman)

Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ

Yrd. Doç. Dr. Abdulvahap ÖZSOY

Bu tezin amacı, Kur'ân-ı Kerim'de ve temel Hadîs kitaplarındaki peygamberlerle ilgili rivayetleri incelemektir. Daha sonra bu rivayetleri, ilgili şerhler ışığında yorumlamaya çalışmaktır. Söz konusu rivayetler bir araya getirildiğinde tezimiz, bir giriş ve üç bölümden oluşturuldu.

Bu amaçla giriş bölümünde, peygamberlik müessesesine genel bir bakış yapılarak peygamberlik kavramı üzerinde duruldu. Peygamberlere olan ihtiyaç, peygamberlerin dereceleri ve her millete peygamber gönderilmesi gibi konular işlenmeye çalışıldı.

Birinci bölümde, peygamberlerin görevleri, peygamberlere insanüstü sıfatlar verilmesinin yanlışlığı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer peygamberler arasındaki konumu ele alındı. Bu husus, önce Kur'ân'da geçtiği şekliyle işlendi. Daha sonra meleklerin, diğer peygamberlerin ve bizzat Hz. Peygamber'in konuyla ilgili ifadeleri incelenmeye çalışıldı.

İkinci bölüm, üç kısımda işlendi. Peygamberlerin fizikî ve ahlâkî özellikleri ile toplumsal rolleri ayet ve hadislerle incelenmeye çalışıldı.

Allah ve Rasûlû'nün hiçbir gayeye matuf olmaksızın söz söylemeyeceğinden hareketle üçüncü bölümde, geçmiş peygamber ve ümmetlerinin zikrediliş sebepleri olan; muhatapların ibret almalarını sağlamak, tevhid inancını güçlendirmek ve peygamberlerin kaynak ve misyon birliğine vurgu yapma üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Peygamber, Sünnet, Beşer, İlahlaştırma.

ABSTRACT**MASTER THESIS****FEATURES OF PROPHETS ACORDING TO THE QURAN AND
HADITH****İsa YAYKIN****Advisor: Assist. Prof. Dr. Harun ÖZÇELİK****2014, Page: 143****Jury: Assist. Prof. Dr. Harun ÖZÇELİK (Advisor)****Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ****Assist. Prof. Dr. Abdulvahap ÖZSOY**

The aim of this thesis was to investigate the narrations about prophets in the Holy Quran. These reports were then explained in the light of other commentaries. When the reports from the Quran are brought together, this thesis is composed of three sections.

In the introduction section, concentrating on prophethood, there is a general view on the prophets. Topics such as the need for prophets, levels of prophets, and all populations receiving prophets are discussed.

The mistake of attributing superhuman features to the prophets, and the position of Prophet Mohammed (pbuh) among the prophets was discussed in the first section. This issue was first discussed as it is presented in the Holy Quran. Then, expressions of the angels, other prophets, and Prophet Mohammed (pbuh) himself were reviewed.

The second section was discussed under three sub-headings. The physical and moral features of the prophets were investigated in the light of Quranic verses and hadith.

Starting from the point that Allah and his Prophet will not speak without a solid aim, reasons of mentioning past prophets and populations in the Quran such as, allowing addressees for taking lessons, strengthening the belief of monotheism, and stressing the unity of prophets with regard to their sources and mission, was mentioned in the third section.

Key words: Quran, Prophets, Sunnah (Prophet's tradition), Human, Apotheosis.

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-Selâm
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluh
çev.	: Çeviren
Der.	: Dergisi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Fak.	: Fakültesi
Hız.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
MÜİFD.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
md.	: Maddesi
No.	: Numarası
nşr.	: Neşriyât
r.a.	: Radıyallahu anh
r.anha	: Radıyallahu anhâ
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallalâhu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
trc.	: Tercüme Eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
y.	: Yıl
Yay.	: Yayınevi, Yayınları

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ'ya hamd, insanlara kurtuluş yolunu gösteren, insanlar arasında en kutsal vazifeyi ifa eden peygamberlere salât ve selâm olsun!

Din insanlığın başlangıcıyla var olmuş ve ilk peygamber de ilk insan Âdem (a.s.) olmuştur. İnsanların kendinden üstün ve aşkın bir varlığa inanma ihtiyacını yüce Allah, onların içlerinden birini göndermekle gidermiştir. İşte bu kutlu serüvenin ilk yolcusu Hz. Âdem ve zincirin son halkası Hz. Muhammed'dir.

İnsanlar için din nasıl kaçınılmaz bir ihtiyaç ise; bir din için peygamber de öylece kaçınılmazdır. Din ancak bir peygamberle temsil edilebilir. Dolayısıyla bir dinin anlaşılması peygamberinin anlaşılmasıyla doğru orantılıdır.

Aralarında hiçbir ayırım gözetmeksizin hepsine iman ettiğimiz ve sayısını yalnızca Allah'ın bildiği peygamberlerin hayatları hakkında bilgi almak ve onları iyice tanıyabilmek kuşkusuz geçmişe zulmetmek istemeyen kimselerin prensiplerindendir. Çünkü geçmişi doğru bir şekilde öğrenmemek, geçmişe yapılacak en büyük zulümdür. Bu sebeple biz, insanlara mutluluk ve kurtuluş yollarını gösteren, insanların dünya ve ahiretlerinin huzuruna çalışan peygamberlerin lekesiz hayatlarını, Kur'ân-ı Kerim ve hadislerle incelemeye çalıştık.

Peygamberlerin hayatlarıyla ilgili olarak bizlere en doğru bilgileri şüphesiz Kur'ân-ı Kerim vermektedir. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim, bu bilgileri genelde detaydan kaçınarak kısa ve öz olarak vermiştir. Zaman içinde insanlar, kaynağını araştırmaksızın mevcut bilgilerine yenilerini ilave etmişler, böylece bazen bir peygamber hakkında bile ciltler dolusu rivayetler birikmiştir. Bu bilgiler de çoğu zaman peygamberler hakkında gerçeği yansıtmamaktadır. Bu nedenle çalışmamızda işin ehli âlimlerce, rivayetlerinin sahih olduğu şeklinde değerlendirilen Kütübü Tis'a diye meşhur olan hadis kitaplarını esas aldık. Ayrıca konumuzu destekler mahiyette bulduğumuz kimi tarih ve siyer kitaplarına da müracaat ettik.

Çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde peygamberlik müessesesine genel bir bakış yapılarak peygamberlik kavramı, peygamberlere duyulan ihtiyaç, peygamber gönderilmesinin hikmetleri gibi bazı hususlara değinilmiştir.

Birinci bölümde, peygamberlerin görevleri ve peygamberlere insanüstü birtakım sıfatlar verilmesinin yanlışlığı üzerinde durularak, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer

peygamberler arasındaki konumu incelendi. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'in dolayısıyla Yüce Allah'ın, meleklerin, diğer peygamberlerin ve övünmek olmaksızın sadece bir gerçeği ifade etmek üzere Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ifadeleriyle ele alınarak işlenmeye çalışıldı.

İkinci bölümü üç kısıma ayırarak, peygamberlerin birtakım fizîkî ve ahlâkî özelliklerine, onların toplumsal hayatta bir birey ve bir lider olarak üstlendikleri bazı rollere değinilmiştir.

Üçüncü bölümde de Hz. Peygamber'in, diğer peygamberler ve ümmetlerini anmaktaki gayesi dikkate alınıp bu zikrediliş gayelerine değinilmiştir.

Bu çalışmamızda her türlü yardımı ve gerekli düzeltmeleri yapan hocam Yrd. Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK beyefendiye teşekkür ederim.

Erzurum-2014

İsa YAYKIN

GİRİŞ

PEYGAMBERLİK KAVRAMI

I. PEYGAMBERLİK KAVRAMI

Peygamber kelimesi Farsça kökenli olup “haberci” yani Allah’tan haber getiren demektir. Dilimizde bu sözü “elçi” kelimesi karşılamaktadır.¹ Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın elçisi anlamında olmak üzere hem rasûl hem de nebî kelimesi kullanılmış aralarında kesin bir ayrım gözetilmemiştir. Bir peygamber hakkında bir yerde rasûl başka bir yerde nebî kelimesi kullanılmıştır. Ancak bu iki kavramın birlikte geçtiği ayetten² bu iki kavramın aslında birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Nebî kelimesi yüksek olmak, haber vermek anlamında “نَبَأٌ” kökünden türemiş ism-i fâildir. Çoğulu enbiyâ olan nebî kelimesi sözlükte, Allah’tan haber veren, yüksek mekân anlamındadır.³ İstilahta ise, sadık rüyalar veya kalbine ilham yoluyla, bir melek tarafından kendisine vahyolunan kimselere nebî denir.⁴

Rasûl kelimesi ise sözlükte yumuşaklık, acele etmemek manasındaki⁵ “رَسُولٌ” kökünden Allah’ın, tebliğ edeceği bir şeriatla gönderdiği kimsedir. İstilahta ise, Allah’ın Cebrâil vasıtasıyla kendisine bir kitap vahyettiği⁶ ve Allah’ın, şer’î hükümlerini tebliğ etmesi gayesiyle mahlûkatına gönderdiği seçkin kimsedir.⁷

Bazı âlimler nebî ve rasûl kavramı arasında hiçbir fark görmeyip bunların birbirleri yerine kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu âlimlerin başında Kâdî Abdülcebâr gelmektedir. Ona göre nebî ile rasûl arasında hiçbir fark yoktur.⁸ Bu iki kavram arasında fark gören âlimlerin başında ise İmam Şâfiî gelmektedir. Ona göre rasûl, müstakil bir şeriat sahibi; nebî ise bu rasûllerin şeriatlarına tabi olan ayrı bir din ve şeriat sahibi

¹ İsmâil Karagöz, Fikret Karaman, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B yay. Ankara 2006, s. 539.

² 22. Hac: 52.

³ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Mısırî, *Lisânü 'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut 1990-97, I, 162; Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kamûsü 'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1987, s. 67; İbrâhîm Mustafa, Ahmed Hasan Zeyyât, *el-Mu'cemu 'l-Vasît*, *Mecmâu 'l-Lugati 'l-Arabiyye*, Kahire 1960, s. 954.

⁴ Cürçânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Abdurrahman Mar'aşlı, Dâru'n-Nefâis, Ürdün 2007, s. 328.

⁵ Fîrûzâbâdî, s. 1300; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 390.

⁶ Cürçânî, s. 328.

⁷ Cürçânî, s. 180.

⁸ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu 'l-Usûli 'l-Hamse*, thk. Abdülkerîm Osman, el-Mektebetü'l-Vehbiyye, Kahire 1995, s. 567.

olmayan kimselerdir.⁹ Buna göre her rasûl nebîdir; ancak her nebî rasûl değildir.¹⁰ Mesela Allah'tan haber veren ancak yanında kendisine verilen kitabı olmayan Yûsuf (a.s.) rasûl değil nebîdir.¹¹

Özet olarak diyebiliriz ki Yüce Allah'ın, ibadet etmeleri için yarattığı¹² beşeriyete, ulûhiyetini tanıtan, onların hidayete ermelerine vesile olan ve kullarına uyarıcı ve müjdeleyici olarak¹³ gönderdiği elçilerine peygamber denmektedir.

Bu peygamberlerden yirmibeş tanesinin ismi Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmiştir. Kur'ân'da haklarında bilgi verilmiş olmakla beraber Lokmân¹⁴, Zülkarneyn¹⁵ ve Üzeyr a.s.'ın¹⁶ peygamber olup olmadıkları hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.¹⁷

A. PEYGAMBERLERE DUYULAN İHTİYAÇ

Yüce Allah insanı yaratmış ve yaşaması için gerekli olan tüm donanımları kendisine vermiş olmasına rağmen insanoğlu yine de peygamberlere ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple Allah her kavme peygamber göndermiş¹⁸ ve peygamber göndermeden azap etmeyeceğini buyurmuştur.¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.s.) insanlığın peygamberlere olan ihtiyaçlarını hadislerinde sembolik olarak ifade etmiştir. Bu hadislerle göre insanlar, doğru yolu akılları ve yetenekleriyle bulamazlar, başlarına gelecek olan sıkıntıları keşfedemezler bu sebeple bir rehber ihtiyacı duyarlar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde insanlarla onlara gönderilen peygamberlerin misalini anlatırken kendisini, ateş yakıpta, ateşe düşmekte ısrar eden kelebekleri kurtarmaya çalışan birine benzetmiştir.²⁰ Peygamberimiz (s.a.s.) insanları içine düştükleri ateşten kurtarmak için

⁹ Şafî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *Kitâbu'l-Fikhi'l-Ekber fi't-Tevhîd*, el-Matbuâtul-Edebiyye el-Özbekiyye, Beyrut ts., s. 28.

¹⁰ İbn Manzûr, I, 162.

¹¹ Cürçânî, s. 180.

¹² 51. Zâriyât: 56.

¹³ 34. Sebe: 28.

¹⁴ 31. Lokmân: 12.

¹⁵ 18. Kehf: 83.

¹⁶ 2. Bakara: 259.

¹⁷ M. Asım Köksal, *Peygamberler Târihi*, T.D.V., Yay., Ankara 2014, s. 11.

¹⁸ 16. Nahl: 36; 10. Yûnus: 47.

¹⁹ 17. İsrâ: 15.

²⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Mustafa ed-Dîb el-Bûğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, Enbiyâ, 41; Rikâk, 26; Müslim, Ebû'l-Hasan Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neyşâbûrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1918, Fedâil, 17; Tirmîzî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmîzî, *Sünenü Tirmîzî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts., Emsâl, 7; Ahmed b. Hanbel, II, 244.

üstün vasıflarla donatılmıştır.²¹ Dolayısıyla O, diğer insanlardan farklı olan bu özellikleriyle ahlakî, siyasî, hukukî, ekonomik ve sosyal alanlarda birçok değer ortaya koymuş ve bunları uygulamıştır. Hz. Peygamber'in bütün bu alanlarla ilgili görevlerinin yanında onun en temel vazifesi, insanları hidayete davet ederek onların dünya ve ahirette huzur içinde olmalarını sağlamaktır. Bu uğurda Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'tan aldığı ilahî hitapları muhataplarına ulaştırıp, onların bu mesajları doğru bir şekilde anlamasını sağlayarak, gereğini yapmaları için onlara örneklik teşkil ediyordu. Çünkü insan aklı ve kabiliyeti ne kadar mükemmel ve gelişmiş olsa da her zaman doğruyu ve uygun olanı tespit edemeyebilir.²² Netice olarak akıl anlama aletidir. İlâhî mesajların gerçek hikmetlerini ve sevk ediliş nedenlerini Allah ve peygamberleri belirler. İşte bu nedenle insanların peygamberlere olan ihtiyaçları kaçınılmazdır. Çünkü Allah, peygamberlere ümmetleri için model olma özelliğini vermiştir. Mûsâ'nın (a.s.) Allah ile görüşmeye gittiğinde kavminin, Sâmiri'nin yaptığı put ile yoldan sapması da peygamberler olmayınca neler olabileceğine bir işarettir. Çünkü Allah, Hz. Mûsâ'yı kavminin başına kardeşi Hârûn'u (a.s.) bırakarak aceleyle Tûr'a gelmesi nedeniyle *"Seni kavminden aceleyle ayrılmaya sevk eden nedir?"* sorusuyla azarlamış ve O'nun ayrılmasıyla kavmini imtihan ettiğini söylemiştir.²³ Demek ki imtihanın başarıyla gerçekleşmesi yine peygamberlerle mümkündür. Bu nedenle kendilerine peygamber veya mesaj ulaşmamış olan kimselerin Allah katında sorumlu olup olmayacakları konusu kelimâ âlimlerince husun-kubuh meselesi altında uzun uzun tartışılmıştır.²⁴

En güzel özelliklerle donatılarak yaratılan insan, mükemmelliğine rağmen peygambere olan ihtiyacı hissetmiştir. İşte bu nedendir ki insanlar akıllarıyla halledemedikleri meseleleri peygamberlere sormuşlardır. Nitekim Hz. Peygamber'e gelerek sorular sorulmuştur. Enes b. Mâlik'ten (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir. *"Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte oturduğumuz sırada bir kimse gelip, devesini mescide*

²¹ 68. Kalem: 4; 9. Tevbe: 26; 4. Nisâ: 113; 8. Enfâl: 62.

²² Hallâf, Abdulvehhâb b. Hallâf, *İlmu Usûli'l-Fıkıh*, Müessesetü'r-Risâle, Dımeşk 2011, s. 88.

²³ 20. Tâ-Hâ: 83, 88.

²⁴ Eşâ'rîler, kendine tebliğ ulaşmayan kişinin sorumlu olmayacağını söylerken; Mu'tezilî'ler ise tebliğ ulaşmamış olsa bile kişinin, Allah'ın nimetlerine şükretmek, doğruluk, ahde vefalı olmak gibi akıllarının iyi olduğunu tespit ettiği şeyleri yapmakla ve bu fiillerin zıddı olan çirkin şeylerden de kaçınmakla sorumlu olduğunu söylemişlerdir. Bu ikisi arasında orta yolu tutan Maturidîler ise husun ve kubuhun akılla bilinebileceğini ancak aklın, Mu'tezilîlerin verdiği kadar bir rolünün olmadığını buna mukabil Eşâ'rîler gibi de aklın bu hususa hiçbir rolünün bulunmadığını da söylememektedirler. bkz. Hallâf, s. 86-88; Hibetulah b. Hasan b. Mansûr el-Lekâî Ebû'l-Kâsım, *Şerhu Usûli'l-İtikâdi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat mine'l-Kitâb ve's-Sünne ve İcmâi's-Sahâbe*, thk. Ahmed Sa'd Hamedân, Dâru't-Tayyibiyye, Riyad 1982, II, 196.

çökertip bağladıktan sonra, Muhammed hanginizdir? dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) sahabeleri arasında oturuyordu. Sahâbeler, şu beyaz kimsedir, dediler. O kişi “Ey Abdu’l-Muttalib’in oğlu! diye hitap etti. Hz. Peygamber (s.a.v), “Seni dinliyorum” buyurdu. O, “Ben sana bazı şeyler soracağım, fakat soracaklarım pek ağırdır. Gönlün benden incinmesin” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Aklına geleni sor“ buyurdu. O, senin ve senden evvelkilerin Rabbi aşkına söyle; seni, bütün insanlara Allah mı gönderdi? dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Evet” dedi O, “Allah aşkına söyle, bir gün bir gecede beş vakit namaz kılmamızı sana Allah mı emretti?” dedi. Hz. Peygamber, “Evet” dedi. O, “Allah aşkına söyle, senenin şu ayında oruç tutmamızı sana Allah mı emretti?” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Evet” dedi. O, “Allah aşkına söyle, zekâtı zenginlerimizden alıp da fakirlerimize dağıtmayı sana Allah mı emretti?” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Evet” deyince O, “Sen ne getirdin ise ben ona iman ettim. Kavmimin geride kalanlarına da elçi benim. dedi.”²⁵

İşte bunun gibi dinî emirlerin öğrenilmesi, peygamberlere ne denli ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

B. PEYGAMBER GÖNDERİLMESİNİN HİKMETLERİ

Yarattıklarının ihtiyaçlarını gözetme ve onların işlerini düzeltme noktasında bilgi ve hikmet²⁶ sahibi olan yüce Allah, onların dünya hayatındaki işlerini düzeltmek ve ahirette de mutlu olmalarını sağlamak için insanlığa peygamberler göndermiştir.

Peygamberlerin gönderiliş hikmetleri arasında şunları zikretmek mümkündür:

a- İlâhî mesajı açıklamak: İnsanlar kendi akıllarıyla Allah’ın muradını, sıfatlarını idrak edemezler. Dolayısıyla O’nu anlamaları ve O’na nasıl ibadet edileceği gibi hususlar peygamberler aracılığıyla açıklığa kavuşur. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ümmetini bilgilendirip onların doğru olanı yapmaları için gerçekleştirdiği irşat faaliyetleri çok fazladır. Bunlardan bir kaçını zikretmemiz yeterli olacaktır. İbn Abbâs’ın (r.a.) teyzesi Hz. Meymûne’nin (r.anha) şöyle dediği rivayet edilmiştir. “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gusletmesi için su hazırladım, gusül abdesti aldı, sol eliyle eğerek su kabından sağ eline

²⁵ Buhârî, İlim, 6; Müslim, İmân, 10; Tirmîzî, Zekât, 12; İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd Ebû Abdillâh el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru’l-Fikr, Beyrut ts., Salât, 194; Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdîrrahman, *Sünenü’n-Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Mektebetü Matbuâtü’l-İslâmî, Halep 1986, Sıyâm, 1; Ahmed b. Hanbel, III, 143, 168; I, 264.

²⁶ 4. Nisâ: 104, 111.

boşalttı ve ellerini yıkadı. Sonra eliyle su kabından alarak avret yerine döktü, sonra elini duvara ve toprağa sürterek ovdu sonra ağız ve burnuna su verdi, yüzünü ve kollarını yıkadı, başına üç kere su döktü, sonra tüm vücuduna su döktü ve kenara çekilerek ayaklarını yıkadı.”²⁷ İşte bu rivayet, peygamberlerin gönderiliş hikmetlerinden birinin de kulların Allah’a nasıl ibadet etmeleri gerektiğini öğretmektir. Hz. Peygamber, Veda haccında insanlara, “*Hac ibadetini benden alın*”²⁸ buyurarak gönderiliş gayesine atıfta bulunmuştur. Hz. Peygamberin, “*Ben nasıl namaz kılıyorsam sizde öyle kılın*”²⁹ buyurması da bu durumu teyit etmektedir.

b- Toplumsal sorunları çözmek: Peygamberler Allah’ın rahmetidir.³⁰ Zira bu rahmet olmasaydı insanlar sürekli olarak çatışma ve kargaşa içinde olur ve sorunlarını çözmede mesafe kat edemezlerdi. Çünkü peygamberlere insanlar arasındaki problemlerin çözümünde hüküm verme yetkisi verilmiştir.³¹ Böylece huzurlu ve mutlu toplum, peygamberlerin vasıtasıyla oluşturulmuştur. Hz. Peygamber’in ümmetinin problemlerini çözüme kavuşturması onların huzurlu ve mutlu olmasını sağlamıştır. Hz. Peygamber’in toplumda adaleti gerçekleştirmek ve haklıya hakkını vermek gibi toplumsal bir misyonu da vardı. İşte bu yüzden “*Bana bir davaya geliyorsunuz. Ama ihtimal ki bazınız, delilini bazınızdan daha iyi anlatır da ben de ona, kendisinden dinlediğime göre hüküm vermiş olurum! Şimdi her kime din kardeşinin hakkından bir şey veririsem, onu hemen alivermesin! Zira bununla ona, ancak ateşten bir parça vermiş olurum*”³² diyerek delillere göre hüküm verdiğini ve bu hususta vicdanlara da çok iş düştüğünü hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber’in, iki sahabe arasında ki hakemliği de böyledir. Abdullah b. Zübeyr (r.a.) şöyle demiştir: “*Ensar’dan bir kimse, Harre’deki hurmalıkları suladıkları suyollarından ve su nöbetinden dolayı Rasûlullah’ın huzurunda Zübeyr b. el-Avvâm hakkında şikâyetle bulundu. Ensardan olan kişi, Zübeyr’e “Suyu bırak da bize gelsin” demişti. Fakat Zübeyr (r.a), kendi hurmalığını sulamadan bırakmak ve nöbetini*

²⁷ Buhârî, Ğusl, 3; Teyemmüm, 3, 4; Cenâiz, 32; Savm, 52; Müslim, Hayz, 11, 58; Sıyâm, 191; Hac, 132; Tirmîzî, Tahâret, 77, 84; İbn Mâce, Tahâret, 70; Edeb, 10; Nesâî, Tahâret, 150; Sıyâm, 79; Ebû Dâvûd, Süleymân el-Eş’âs es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhâmid, Dâru’l-Fikr, Tahâret, 83, 99, 123; Edeb, 109; Ahmed b. Hanbel, I, 12; II, 364; III, 73.

²⁸ Müslim, Hac, 310; Ebû Dâvûd, Menâsik, 78; Nesâî, Menâsik, 220; Ahmed b. Hanbel, III, 318.

²⁹ Buhârî, Ezân, 18; Edeb, 27.

³⁰ 21. Enbiyâ: 107.

³¹ 4. Nisâ: 105.

³² Buhârî, Şehâdet, 27; Hile, 9; Müslim, Deavât, 4; Tirmîzî, Ahkâm, 11; İbn Mâce, Ahkâm, 50; Nesâî, Edebü’l-Kâdî, 13; Ebû Dâvûd, Deavât, 7; Ahmed b. Hanbel, VI, 203; İmam Mâlik, Mâlik b. Enes Ebû Abdillâh el Esbahî, *el-Muvattâ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru’l-Hadîs, Kahire 2005, II, 719.

*komşusuna vermek istemedi. İki taraf Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzurunda muhakeme oldular. Rasûlullah (s.a.v), Zübeyr'e, "Ey Zübeyr, tarlanı sula, sonra suyu komşuna doğru salıver" buyurdu. Ensardan olan o zat öfkelenip, "Zübeyr halanın oğlu olduğu için mi? diyerek Hz. Peygamber'e onu kayırdığını ima etti. Hz. Peygamber'in yüzünün rengi değişti. Sonra Hz. Peygamber, "Ey Zübeyr, hurmalığını sula, sonra suyu hapsed, hurma ağaçlarının köklerine erişinceye kadar suyu bırakma!" buyurdu. Abdullah b. Zübeyr, Nisâ sûresinin 65. ayetinin bu olay hakkında indiğini söylemiştir.*³³

Süleymân (a.s.) ve Dâvûd (a.s) insanların sorunlarını çözmüş ve aralarında kargaşa çıkmasını önlemiştir. Şöyle ki iki kadın beraberlerinde çocukları olduğu halde giderken kurt, çocuklardan birini kaptı sonra da kadınlardan her biri sağlam çocuğun kendisinin olduğunu iddia ederek Hz. Dâvûd'a geldiler. Dâvûd (a.s.) da kurdun kapmadığı çocuğun, büyük kadına ait olduğuna hükmetti. Sonra kadınlar davayı Hz. Süleymân'a getirdiklerinde O, bir bıçak isteyip çocuğu iki kadın arasında paylaştıracığını söyleyince, küçük kadın: "Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! Çocuk bu kadınındır" dedi. Hz. Süleymân da çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti.³⁴

c- Muhtemel itirazları önlemek: Kimin daha iyi ameller yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratan³⁵ Allah'a karşı insanların ileri sürebileceği mazeretleri yok etmek için peygamberlerin gönderilmesine ihtiyaç duyulmuştur.³⁶ Böylece insanların, kendilerine tebliğin ulaşmadığı bahanesini kullanmalarının önüne geçilmiştir. Nûh (a.s.)'ın tebliğ görevini hakkıyla yerine getirdiğini Hz. Peygamber, bizlere haber vermektedir. Ebû Saîd'ten (r.a.) rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur. "Nûh ve ümmeti gelir. Yüce Allah Nûh'a, tebliğ ettin mi? buyurur. Nûh da, Evet ey Rabb'im, der. Bunun üzerine Allah Nûh'un ümmetine, Nûh size tebliğ etti mi? buyurur, Nûh'ın ümmeti de, Hayır, bize hiçbir Peygamber gelmedi! derler. Bunun üzerine Allah, Nûh'a, tebliğ ettiğine kim şahitlik eder? buyurur. O' da: Muhammed ile ümmeti, der. Sonra Muhammed ve ümmeti Nûh'un, Allah'ın hükümlerini tebliğ ettiğine şahadet ederiz, derler. İşte bu beyanım Allah'ın şu kavlidir: "İnsanlara karşı şahitler olasınız ve bu peygamber de sizin üzerinize tam bir şahit olsun diye sizi orta bir ümmet

³³ Buhârî, Musâkât, 7; Müslim, Deavât, 16; Fedâil, 129; Tirmîzî, Ahkâm, 26; İbn Mâce, Rehn, 20; Nesâî, Edebü'l-Kâdî, 19; Ahmed b. Hanbel, I, 65.

³⁴ Buhârî, Enbiyâ, 41; Müslim, Deavât, 20; Nesâî, Edebü'l-Kâdî, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 340.

³⁵ 67. Mülk: 2.

³⁶ 4. Nisâ: 165.

yapmışızdır.”³⁷ Bu hadis Nûh’un kavminin, kendilerine tebliğin ulaşmadığını ileri sürdüklerini ancak Hz. Muhammed ve ümmetinin, Nûh’a tebliğ görevini yaptığına şahitlik ettiklerini bize göstermektedir. İşte Allah’ın insanlara peygamber göndermesinin hikmetlerinden biri de onların azap karşısında gösterecekleri muhtemel mazeretlerinin gerçek olmadığını ispat etmektir.

C. HER MİLLETE PEYGAMBER GÖNDERİLMESİ

Allah, insanların eğriyi doğrudan ayırıp hidayete ermeleri için, her millete peygamber göndermiş³⁸ ve kendilerine peygamber göndermeden onları sorumlu tutmayacağını bildirmiştir.³⁹ Allah kavmine ilâhî gayeyi iyice öğretsin böylece herkes sorumluluğunun bilincinde olsun, sorumluluğunu yerine getirmeyip cezayı hak edenlerin mazeretleri de ortadan kalsın diye her peygamberi kavminin diliyle göndermiştir.⁴⁰ Allah Âd kavmine Hûd’u (a.s.),⁴¹ Semûd kavmine Salih’i (a.s.)⁴² Lût kavmine Lût’u (a.s.) göndermiştir.⁴³

Peygamberlik müessesesi Âdem (a.s.) ile başlayıp Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Her kavme bir peygamber gönderilmesi, Hz. Peygamber ile kaldırılmış ve O, bütün insanlığa müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir.⁴⁴ Hz. Muhammed’in son peygamber olması da onun tüm insanlığa gönderilmiş olmasını kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Hz. Peygamber diğer peygamberlerle kendi durumunu bir binaya benzeterek kendisinin o binanın en son taşı olduğunu ve son peygamber olduğunu haber vermiştir.⁴⁵

D. PEYGAMBERLERİN DERECELERİ

Allah’ın insanlığa gönderdiği ve gerçek sayısını yalnızca kendisinin bildiği peygamberler arasında ayırım yapılması caiz değildir. Bizler onların hepsinin Allah’ın

³⁷ 2. Bakara: 43; Buhârî, Enbiyâ, 5; Tefsîr, 2; Tirmîzî, Tefsîr, 3; Ahmed b. Hanbel, III, 32.

³⁸ 15. Nahl: 36.

³⁹ 30. Rûm: 47.

⁴⁰ 14. İbrâhîm: 4.

⁴¹ 7. A’râf: 65.

⁴² 7. A’râf: 73.

⁴³ 27. Neml: 54.

⁴⁴ 34. Sebe: 28.

⁴⁵ Buhârî, Menâkıb, 18; Müslim, Fedâil, 7.

elçileri olduklarına inanırız.⁴⁶ Ancak Allah peygamberlerin bir kısmının meziyet ve derece açısından diğerlerinden farklı olduğunu, bazılarıyla konuştuğunu ve bazılarını da derece olarak yükselttiğini bildirmiştir.⁴⁷ Bazı peygamberler belalara ve musibetlere çok sabredip “Ülû'l-Azm” unvanını almışlardır.⁴⁸ Bu peygamberlerin Nûh, İbrâhîm, Îsâ ve Mûsâ oldukları Kur'ân-ı Kerîm'de ve kaynaklarda zikredilmiştir.⁴⁹ Bu ünvana sahip peygamberlerin en üstünü de Hz. Peygamber'dir. Hz. Peygamber kıyamet gününde kendisinin insanları efendisi olduğunu, gelmiş geçmiş bütün insanların ve Âdem (a.s.) da dahil bütün peygamberlerin onun sancağı altında toplanacağını ancak bununla övünmediğini bildirmiştir.⁵⁰ Hz. Peygamber cennette en yüksek makamın yalnızca bir kişiye nasip olacağını ve o kişinin kendisi olmasını umduğunu bildirmiştir.⁵¹ Hz. Peygamber, diğer peygamberlerden üstün olduğunu kendisine Şefaati Kübrâ'nın verileceğini bildirerek beyan etmiştir. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: *“Biz bir yemek davetinde Hz. Peygamber (s.a.s.) ile beraberdik. Hz. Peygamber'e bir kol ayrılıp önüne konuldu. Çünkü Hz. Peygamber etin bu kısmını severdi. Allah Rasûlü, etten ön dişleriyle bir lokma kopardı ve şöyle buyurdu: “Ben kıyamet gününde bütün insanların efendisiyim. Bu neden, bilir misiniz? Allah kıyamet gününde dünyada önce ve sonra gelip geçmiş bütün insanları düz ve geniş bir sahada toplayacaktır. Öyle düz ve geniş bir saha ki orada, bakan kişi onların hepsini görecektir ve seslenince, sesini bütün mahşer halkına işittirecektir. Bir de güneş insanlara yaklaşacak. Bu sırada insanların bazıları, “İçinde bulunduğunuz, size ulaşan şu sıkıntılı hali görüyorsunuz! Size şefaate edecek bir şefaateçi bulsanıza diyecek. Bunun üzerine mahşer halkının bazıları, “Babanız Âdem'dir, ona gidin, der. O'na gelirler ve: “Ey Âdem! Sen insanlığın babasıdır. Allah seni eliyle yarattı ve sana kendi tarafından bir ruh üfledi. Meleklerle emretti de onlar da sana*

⁴⁶ 2. Bakara: 285.

⁴⁷ 2. Bakara: 253.

⁴⁸ 46. Ahkâf: 35.

⁴⁹ 33. Ahzâb: 7; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezîd b. Hâlid, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1999, XXVI, 37; M. Ali Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Mektebetü Buhûs ve'd-Dirâsât, Beyrut 2011, III, 187; Neseî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, thk. Yûsuf Ali Bedyûvî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2011, III, 318. Peygamberlerden kimileri sabırlı olma ve meşakkâtlere dayanma yönünden başarılı olamayıp bu ünvanı alamamışlardır. Mesela Âdem (a.s.) unutulması ve azimli olmaması nedeniyle bu ünvanı alamamıştır. (20. Tâ-Hâ: 115) ve aynı şekilde Yûnus da (a.s.) sabretmeyip hemen Rabbine dertli dertli niyaz etmesi nedeniyle eleştirilmiş ve bu ünvanı alamamıştır. (68. Kalem: 48)

⁵⁰ Buhârî, Enbiyâ, 5; Müslim, İmân, 327; Fedâil, 12; Tirmizî, Menâkıb, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; İbn Mâce, Zühd, 37.

⁵¹ Müslim, Salât, 11; Tirmizî, Menâkıb, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 36; Nesâî, Ezân, 37.

secde ettiler. Allah seni cennette yerleştirdi. Sen bizlere Rabbin katında şefaah etsen ya! İçinde bulunduğumuz ve bize ulaşan şu acıklı hali görüyorsun işte! derler. Âdem (a.s.) da, “Rabbim (bu gün) öyle öfkeli oldu ki, bundan önce bunun gibi öfkelenmemiş, bundan sonra da bunun benzeri öfkelenmez. Ayrıca Rabbim beni o ağaçtan nehyetmiş iken ben O’na isyan ettim. Vay nefsim, vay nefsim! Siz benden başka bir şefaahiye gidiniz; Nûh’a gidiniz! der. Onlar da Nûh’a giderler ve “Ey Nûh! Sen yeryüzü ahalisine gönderilen peygamberlerin ilkisin. Allah seni Kur’ân’da çok şükreden bir kul olarak zikretti. Bizim bu sıkıntılı durumumuzu görüyorsun, bizlere Rabbin katında şefaah etsen ya!” derler. Nûh Peygamber de, “Rabbim bu gün öyle öfkeli ki, ne bundan önce böyle öfkelenmiş, ne de bundan sonra bunun benzeri öfkelenir. Vay nefsim, vay nefsim! Siz Muhammed’e gidiniz” der. Bunun üzerine insanlar bana gelirler. Ben de hemen Arş’in altında secdeye kapanırım. Sonra bana Allah tarafından “Ey Muhammed, başını kaldır, şefaah et; şefaahın kabul olunacak; iste, dileğın sana verilecektir! buyrulur.”⁵²

⁵² Buhârî, Tefsîr, 199; Enbiyâ, 2; Tevhîd, 36; Müslim, İmân, 327; Tirmîzî, Zühd, 10; Ahmed b. Hanbel, I, 4; Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed ed-Dârimî, *Sünenü’l-Dârimî*, thk. Fevâz Ahmed ez-Zemirî, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1987, Rikâk, 84.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ VE HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ KONUMU

1.1. PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ

Peygamberler, Allah ile kulları arasında elçilik yapan kişiler olduğuna göre; onların görevi, Allah'ı kullara tanıtmak, Allah'tan başka ilah olmadığı gerçeğini tebliğ etmek, muhataplarını tek olan Allah'a ibadet etmeye davet etmek, Allah'ın emir ve yasaklarını kullarına bildirmektir.

Kur'ân-ı Kerim'de ilâhî bir gaye ile gönderilen peygamberlerin kendilerine has öne çıkan birtakım özellikleri,⁵³ nübüvvet müessesesinin bir bütün olduğu, nübüvvetin ayrılmaz bir parçası olan ilahi mesajın da başlangıçtan itibaren tek hakikati ifade ettiği bildirilmiştir.⁵⁴ Peygamberlerin tebliğ ettikleri inanç esasları arasında fark yoktur.⁵⁵ Nitekim Hz. Peygamber, (s.a.s.) kendisiyle diğer peygamberlerin misalini anlatırken, kendisini yapılmış olan güzel binanın bir parçası olarak ifade etmiştir.⁵⁶ Yine Hz. Peygamber, bütün peygamberlerin dinlerinin aynı olduğunu vurgulamıştır.⁵⁷ Bu durum bize gösteriyor ki bütün peygamberlerin kaynak ve misyonları aynıdır. Kur'ân, peygamberleri görevlerini hakkıyla eda ettiklerinden⁵⁸ emin kimseler olarak nitelendirmiştir.⁵⁹ Zaten peygamberlerin, gönderiliş gayelerine aykırı davranmaları mümkün değildir. Nitekim Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de: *“Eğer peygamber, bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı elbette onu kısıvrak yakalardık ve sonra da onun can damarını koparırdık. Hiçbiriniz de buna engel olamazdınız.”* buyurmuştur.⁶⁰

Allah peygamberleri tebliğ, tebyin, teşri' ve tezkiye ile görevlendirmiştir. Peygamberlerin en temel görevi, yüklendikleri ilâhî vahyi insanlara iletme, tebliğ etmektir. Çünkü Allah, kendilerine indirileni kullara tebliğ etmelerini ve bunu

⁵³ 19. Meryem: 56; 21. Enbiyâ: 85; 29. Ankebût: 14; 38. Sâd: 45.

⁵⁴ 2. Bakara: 285, 286.

⁵⁵ 22. Hac: 78.

⁵⁶ Buhârî, Menâkıb, 18; Müslim, Fedâil, 20.

⁵⁷ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Fedâil, 145.

⁵⁸ 4. Nisâ: 41, 165; 33. Ahzâb: 46.

⁵⁹ 44. Duhân: 18; 26. Şuarâ: 107, 125, 143.

⁶⁰ 69. Hâkka: 44, 47.

yapmadıkları takdirde görevlerini yerine getirmemiş olacaklarını bildirmiştir.⁶¹ Peygamberler de nerdeyse, kendilerini helak edecek seviyede kavimlerini bir olan Allah'a iman ve ibadet etmeye davet etmiş, onları putperestlikten kurtarmaya çalışmışlardır.⁶² Hz. Peygamber, yeryüzüne gönderilen ilk rasûl Nûh'un da kavmini uyardığını ve kıyamette onun kavminin tebliğ vazifesini yerine getirdiği hususunda O'na şahitlik yapmaması üzerine Nûh'a ümmetinin şahitlik edeceğinin haber vermektedir.⁶³

Peygamberlerin bir diğer görevleri de tebliğ ettikleri hususları ümmetlerine açıklamaktır. Allah bu görevleri sebebiyle her peygamberi ümmetlerinin dili ile göndermiştir.⁶⁴ Bu şekilde gönderilen peygamberler, ümmetlerine vahyin hakikatini anlatmaya çalışmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) namaz, oruç, hac, zekât, hakkındaki mücmel ayetleri tebyin noktasında *“Ben nasıl namaz kılıyorsam sizde öyle kılın,”*⁶⁵ *hac ibadetlerinizi benden alın*⁶⁶ buyurmuştur. Yine *“Namazlara özellikle orta namazlara devam edin...”*⁶⁷ ayetindeki müşkili, Hendek savaşı esnasında *“Allah bu müşriklerin kabirlerine ve evlerine ateş doldursun! Onlar bizi orta namazı kılmaktan alıkoydular; orta namaz ikindi namazıdır”* buyurarak tavih etmiştir.⁶⁸ Umumilik ifade eden ayetleri *“Bir kadın halası ve teyzesiyle aynı nikahta bulunamaz”* buyurarak tahsis etmiş⁶⁹ ve mutlak ifadeleri de vasiyetler konusunda olduğu gibi *“Üçte biri de çok ama..”* buyurarak takyîd etmiştir.⁷⁰

Peygamberlerin görevlerinden bir diğeri de ümmetlerini tezkiye etmektir.⁷¹ Çünkü peygamberler ümmetlerinin kurtuluşları için çabalamışlar ve onların manevi kirlerden arınarak ruhen yücelmelerine önem vermişlerdir. Yüce Allah kurtuluşa ermenin nefsin temizlenmesi, ziyana uğramanın ise nefsin kirletilmesiyle olacağını⁷²

⁶¹ 5. Mâide: 67.

⁶² 26. Şuarâ: 3; 7. A'râf: 59, 65, 70, 73; 2. Bakara: 51, 55.

⁶³ Buhârî, Enbiyâ, 5; Müslim, Fiten, 101; Tirmîzî, Fiten, 56; Tefsîr, 3.

⁶⁴ 14. İbrâhîm: 4.

⁶⁵ Buhârî, Ezân, 18.

⁶⁶ Buhârî, Hac, 25; Müslim, Hac, 19; Ebû Dâvûd, Menâsik, 58; Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 54; İbn Mâce, Menâsik, 84.

⁶⁷ 2. Bakara: 238.

⁶⁸ Buhârî, Tefsîr, 3; Duâ, 58; Müslim, Mesâcid, 204; Tirmîzî, Tefsîr, 3; Nesâî, Salât, 17.

⁶⁹ Buhârî, Nikâh, 27; Müslim, Nikâh, 37, 38; Nesâî, Nikâh, 47.

⁷⁰ Müslim, Vasiyyet, 7; Ahmed b. Hanbel, I, 172.

⁷¹ Tezkiye: Kişinin ruhunu manevi kirlerden arındırması demektir. bkz. F. Karaman, İ. Karagöz, s. 662.

⁷² 91. Şems: 9, 10.

müminlere karşı en büyük lütuflarından birinin de onları tezkiye edecek bir peygamberi göndermesi olduğunu⁷³ bildirmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de “*Peygamber (s.a.s.) ne veririse onu alın ve neyi de yasaklarsa ondan uzak durun*”⁷⁴ buyurularak peygamberlerin önemli bir görevine daha işaret edilmiştir. Bu görev de Teşri’ görevidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) hem ayetleri insanlara tebliğ etmiş ve hem de Kur’ân’da olmayan hükümleri koymuştur. Çünkü Hz. Peygamber’in temiz olan şeyleri helal ve pis olanları ise haram kılma yetkisi vardır.⁷⁵

Hız. Peygamber, bir kadının; halası, teyzesi, teyzesinin kızı ve kardeşinin kızıyla aynı anda nikâhlanamayacağı,⁷⁶ ehli eşeklerin,⁷⁷ köpek dişli yırtıcı hayvanlarla pençeli kuşların etlerinin yenmesinin haramlığı,⁷⁸ müslümanın kâfire karşılık kıyas yoluyla öldürülemeyeceği⁷⁹ nineye mirastan pay verileceği⁸⁰ gibi Kur’ân-ı Kerîm’de bulunmayan hükümler koymuştur.

1.2. PEYGAMBERLERİN MUCİZELERİ

Olağanüstü haller göstermek peygamberlerin nübüvvet idialarının belirtisidir.⁸¹ Mucize davanın doğruluğuna delalet eder.⁸² Mucize⁸³ aklen mümkün olup peygamberin nübüvvetini kanıtlaması için gerekli olan şeylerden biridir.⁸⁴ Mucizeler Allah katındandır ve mucizelere inanmak gerekmektedir.⁸⁵

⁷³ 3. Âl-i İmrân: 31; 10. Yûnus: 47.

⁷⁴ 59. Haşr: 7.

⁷⁵ 7. A’râf: 157.

⁷⁶ Buhârî, Nikâh, 28; Müslim, Nikâh, 37; Tirmîzî, Nikâh, 30; Ebû Dâvûd, Nikâh, 13; İbn Mâce, Nikâh, 31; Ahmed b. Hanbel, I, 77.

⁷⁷ Buhârî, Zebâih ve’s-Sayd, 28; Müslim, Zebâih ve’s-Sayd, 23; Ebû Dâvûd, Et’ime, 34; İbn Mâce, Zebâih, 13; Nesâî, Zebâih ve’s-Sayd, 31; Ahmed b. Hanbel, I, 79.

⁷⁸ Buhârî, Zebâih ve’s-Sayd, 28; Tıb, 56; Müslim, Zebâih ve’s-Sayd, 12; Tirmîzî, Et’ime, 3; Ebû Dâvûd, Et’ime, 26; İbn Mâce, Sayd, 13; Nesâî, Zebâih ve’s-Sayd, 28; Ahmed b. Hanbel, I, 147.

⁷⁹ Buhârî, İlim, 39, Cihâd, 168; Tirmîzî, Diyât, 16; Ebû Dâvûd, Cihâd, 159; İbn Mâce, Diyât, 21; Ahmed b. Hanbel, I, 79.

⁸⁰ Tirmîzî, Ferâiz, 10; Ebû Dâvûd, Ferâiz, 5; İbn Mâce, Ferâiz, 4.

⁸¹ Mâverdî, Ali b. Muhammed b. Habîb, *İ’lâmu’n-Nübüvve*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, thk. Muhammed Mu’tasım Billâh el-Bağdâdî, Beyrut 1987, I, 171; Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1996, I, 104.

⁸² Mâverdî, I, 33.

⁸³ Sözlükte, “Aciz bırakan, güçsüz kılan, sakat bırakan, kudretsizlik takatsizlik veren iş” anlamlarında kullanılan mucize kelimesi istilahta ise; insanların benzerini meydana getirmekten aciz kalacakları ve adeta meydan okuma şeklinde, peygamberlik iddiasında bulunan kimseden peygamberlik ve nübüvvet davasını ispat etmek içi zuhur eden harikulade olaylara denir. Kur’ân-ı Kerîm’de mucize yerine “ayet, beyyine ve burhân” kavramları kullanılır. Geniş bilgi için bkz. İ. Karagöz, F. Karaman, s. 455, 456; Cürcânî, s. 306.

⁸⁴ Mâverdî, I, 33.

⁸⁵ 29. Ankebût: 50.

Peygamberimiz (s.a.s.), her peygambere muhataplarının inanacağı birtakım mucizelerin verildiğini kendisinin de en büyük mucizesinin Kur'ân olduğunu bildirmiştir.⁸⁶ Allah, Hz. Sâlih,⁸⁷ Hz. Yûsuf,⁸⁸ Hz. İbrâhîm,⁸⁹ Hz. Süleymân⁹⁰ ve diğer peygamberlerin mucizelerini bizlere haber vermiştir.

Hz. Mûsâ'nın döneminde sihrin yaygın olması⁹¹ Hz. İsâ döneminde tıp ilminin revaçta olması⁹² ve Hz. Muhammed (s.a.s.) döneminde şiir ve edebiyatın önemli bir konumda olması nedeniyle, muhataplarının imanına vesile olmaları için onlar dönemlerine uygun mucizelerle desteklenmişlerdir. Şüphesiz Hz. Peygamberin en büyük mucizesi Kur'ân'dır. Ancak;

1- İsrâ ve miraç hadisesi,⁹³

2- Ayı ikiye bölmesi,⁹⁴

3- İlmi unutuyorum diyen sahabenin elbisesini yere serdirip içine bir şeyler atmasıyla o sahabenin artık bir daha hiç unutmaması,⁹⁵

4- Sirtında nübüvvet mührünün olması,⁹⁶

5- Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın hastalığında ona dua edip onun daha sonra Mekke'nin fethine katılacağını haber vermesi,⁹⁷

6- Ben Uhud'u severim Uhud da beni sever buyurması,⁹⁸

7- Taşın Hz. Peygamber'e selam vermesi,⁹⁹

8- Hurma kütüğünün inlemesi,¹⁰⁰

9- Gel dediğinde ağacın kendisine doğru yürümesi,¹⁰¹

10- Hayber'in fethinde kendisine sunulan etin, zehirli olduğunu O'na haber vermesi¹⁰²

⁸⁶ 2. Bakara: 23; Buhârî, İ'tisâm, 1.

⁸⁷ 26. Şuarâ: 141, 158.

⁸⁸ 12. Yûsuf: 92, 96.

⁸⁹ 21. Enbiyâ: 58, 69.

⁹⁰ 27. Neml: 18, 19.

⁹¹ 28. Şuarâ: 30; 20. Tâ-Hâ: 17, 21, 22, 65, 70; 27. Neml: 12; 28. Kasas: 32; 26. Şuarâ: 61, 66.

⁹² 5. Mâide: 110, 114, 115.

⁹³ 17. İsrâ: 1.

⁹⁴ Buhârî, Menâkıb, 27; Müslim, Sıfâtü'l-Münâfikîn, 43; Tirmîzî, Tefsîr, 54.

⁹⁵ Buhârî, İlim, 42; Tirmîzî, Menâkıb, 47.

⁹⁶ Buhârî, Menâkıb, 22; Müslim, Fedâil, 111; Tirmîzî, Menâkıb, 8, 11.

⁹⁷ Buhârî, Vesâyâ, 2; Müslim, Vasiyyet, 2; Tirmîzî, Vesâyâ, 1; Nesâî, Vesâyâ, 3; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 2.

⁹⁸ Buhârî, Enbiyâ, 10; Müslim, Fedâil, 3; Tirmîzî, Menâkıb, 68; İbn Mâce, Menâsik, 104.

⁹⁹ Müslim, Fedâil, 1; Tirmîzî, Menâkıb 5; Dârimî, Mukaddime, 4.

¹⁰⁰ Buhârî, Menâkıb, 25; Tirmîzî, Menâkıb, 6; İbn Mâce, Salât, 199; Dârimî, Mukaddime, 6.

¹⁰¹ Tirmîzî, Menâkıb, 6; Dârimî, Mukaddime, 4.

¹⁰² Buhârî, Tıb, 54; Müslim, Selâm, 45; Ebû Dâvûd, Diyât, 6.

11- Parmaklarından su akıtması gibi daha birçok mucizesi mevcuttur. Nitekim Enes b. Malik'in şöyle dediği rivayet edilir. *"Hz. Peygamber'i (s.a.s.) gördüm. İkinci namazının vakti gelmişti. Cemaat abdest almak için su arıyor, fakat bulamıyordu. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) abdest suyu getirdiler ve O, bu kabın içine elini koydu. Cemaate de o kaptan abdest almalarını emretti. Ben suyun O'nun parmaklarının altından kaydığını gördüm. Cemaatin hepsi abdest aldı, hatta abdest almayan kimse kalmadı"* demiştir.¹⁰³

Hz. İsa'nın doğumunda kendisine ve annesine şeytanın ilişmemesi de harikulade bir olaydır. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in, *"Âdem çocuklarından her çocuğa doğarken şeytan dokunmuştur. Şeytanın dokunmasından dolayıdır ki, çocuk annesinden doğduğu anda feryat ederek ağlar. Şeytanın bu dokunmasından Meryem oğlu İsa ile annesi müstesnadır"* dediğini nakletmiştir.¹⁰⁴

Taşın Hz. Mûsâ'nın elbisesini kaçırmamasından sonra O'nun taşa vurmasıyla taşa elinin izinin kalması da bir mucize kabul edilebilir. Şöyle ki Mûsâ (a.s.) çok hayâlî, sıkı örtünen bir kimse idi. Teninden hiçbir şey görülmezdi. Bu halinden dolayı İsrâîloğulları ona eziyet ettiler ve *"Mûsâ bu kadar sıkı örtünmeyi ancak cildindeki bir ayıptan dolayı yapmaktadır. Onda ya baras denilen deri hastalığı veya hayâların şişmesi yahut da başka bir afet vardır"* dediler. Allah, Mûsâ'nın (a.s.) onların söyledikleri kusurlardan beri olduğunu ortaya çıkarmak istedi. Mûsâ (a.s.) bir gün yalnız başına yıkanmak için soyundu, elbiselerini bir taş üzerine koydu, sonra yıkandı. Yıkaması bitince elbiselerini almaya gitti. Bu sırada taş, elbiselerle yuvarlanıp gitti. Hz. Mûsâ (a.s.) da asasını alıp taşı yakalamak için *"Ey taş, elbisemi ver; ey taş, elbisemi! ver diyerek taşın peşinden koştu. Nihayet İsrâîloğullarından bir topluluğun yanına geldi. Böylece onlar Mûsâ'yı çıplak olarak ve Allah'ın yarattığı en güzel surette gördüler. Böylece Allah Hz. Mûsâ'yı onların dediklerinden berî kıldı. Taş orada durdu, Hz. Mûsâ elbisesini alıp giydi ve ardından Mûsâ, taşı dövmeye başladı. Ebû Hureyre (r.a.) vallahi o taşta Mûsâ'nın (a.s.) vurma izinden üç yahut dört yahut beş yara izi kalmıştır demiştir."*¹⁰⁵ Râvî'nin taşa vurma izinin olduğunu söylemesi bu durumun mucize olarak görülebileceğini göstermektedir. Bütün bunlar bize peygamberlerin risaletlerini desteklemesi ve muhataplarının imanına vesile olması için Allah'ın yardımıyla mucizeler gösterdiklerini

¹⁰³ Buhârî, Vudû', 33; Müslim, Fedâil, 4; Tirmîzî Menâkıb, 6.

¹⁰⁴ Buhârî, Enbiyâ, 45; Müslim, Fedâil, 147; Ahmed b. Hanbel, II, 288.

¹⁰⁵ Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Fedâil, 170; Zekât, 140; Ahmed b. Hanbel, I, 411.

ve bu durumun her peygamberde olduğunu göstermektedir.

1.3. PEYGAMBERLİK VE İLAHLAŞTIRMA

Yüce Allah'ın insanlığa gönderdiği peygamberler vazifelerini yerine getirirken sürekli olarak diğer insanlardan farklarının olmadıklarını ve onlar gibi bir beşer¹⁰⁶ ve ölümlü¹⁰⁷ olduklarını ifade etmelerine rağmen, bazı kavimlerin peygamberlerine aşırı saygı ve tazimde bulunmaları çoğu kez peygamberlerin insanüstüleştirilmesiyle sonuçlanmış¹⁰⁸ hatta onları ilâh edinmişlerdir. Halbuki peygamberlerde yerler, içerler, uyurlar, evlenip çoluk çocuk sahibi olurlar. Allah'ın peygamberleri birtakım üstün meziyetlerle ümmetlerine uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermesi, peygamberlere insanüstü sıfatlar kazandırmaz. Onları “ilah” veya “yarı ilah” durumuna yükseltmez. Çünkü Allah, *“Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra insanlara; Allah'ı bırakıp bana kul olun demesi mümkün değildir. Aksine, okutmakta ve öğretmekte olduğunuz kitap gereğince Rabbe halis kullar olunuz der.”*¹⁰⁹ buyurmuştur. Bu ayet peygamberlere birtakım batıl sıfatlar verilmesini yasaklamıştır. Allah, İsâ'nın, kendi kulu olduğunu, kendisine kitap verdiğini ve peygamber olarak görevlendirdiğini ifade ederek¹¹⁰, onun ve annesinin tanrı olduğu iddialarını şiddetle reddedip kendisini şirkten tenzih etmiş¹¹¹ olmasına rağmen Hristiyanlar; Hz. İsâ'nın “Allah'ın oğlu, Allah ile beraber tanrı ya da üçün üçüncüsü”¹¹² olduğunu iddia etmişlerdir. Allah, Hz. İsâ'nın onların bu asılsız iddialarından uzak olduğunu ve onların kâfir olduklarını, İsâ'nın daha evvel gönderdiği peygamberlerinden hiçbir farkının olmadığını bildirmiştir.¹¹³ İşte bu noktaya dikkat çekmek isteyen Hz. Peygamber, *“Hristiyanların Meryem oğlunu batıl ve aşırı methettikleri gibi, sakın sizler de beni övmeye aşırı gitmeyiniz. Şüphesiz ki, ben de bir kulum. Onun için bana, Allah'ın kulu ve elçisi deyiniz”*¹¹⁴ buyurarak peygamberlere aşırı ve batıl saygıdan ileri gelebilecek olan bu tehlikeye karşı, ümmetinin dikkatini çekmiştir.

¹⁰⁶ 18. Kehf: 110.

¹⁰⁷ 21. Enbiyâ: 34.

¹⁰⁸ Mustafa İslamoğlu, “Üç Muhammed İki Tasavvur Bir Gerçek” Denge Yay., İstanbul 2001, s. 26.

¹⁰⁹ 3. Âl-i İmrân: 79.

¹¹⁰ 19. Meryem: 30, 36.

¹¹¹ 5. Mâide: 116, 117.

¹¹² Celâlüddîn el-Mahallî ve's-Suyûtî, *Tefsîru Celâleyn*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut ts., s. 105.

¹¹³ 5. Mâide: 17, 72, 75.

¹¹⁴ Buhârî, Enbiyâ, 48; Dârimî, Rikâk, 68.

Hız. Peygamber (s.a.s.), cennetliklerin özelliklerini anlatırken Hız. İsâ'nın da bir beşer olduğunu ve iddia edildiği gibi tanrı olmadığını bildirmiştir. Ubâde b. Sâmit'ten (r.a.) rivayet olunduğuna göre Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur. *“Her kim Allah'tan başka ibadet olunacak hiçbir tanrı yoktur, yalnız Allah vardır; ortağı yoktur. Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir. İsâ da Allah'ın kulu ve elçisidir. Meryem'e bıraktığı bir kelimesidir ve Allah tarafından hayat verilen bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır, diye diliyle ikrar ve kalbiyle tasdik ederse, Allah o kimseyi cennetine koyar. O kul hangi durumda olursa olsun ayırt etmez.”*¹¹⁵ Hız. Peygamber, Yahûdilerin ve Hıristiyanların kıyamet gününde *“Siz kime ibadet edersiniz?”* sorusuna *“Biz Allah'ın oğlu Üzeyir ve İsâ'ya ibadet ederdik”*¹¹⁶ diye cevap vereceklerini bildirerek bu hatalı tavrın yanlışlığına dikkat çekmek istemiştir. Hız. Peygamber (s.a.s.) her defasında kendisinin birtakım özel sıfatlarla anılmasına veya hitap edilmesine karşı çıkmış buna karşılık Allah'ın kulu olma sıfatını ön plana çıkarmıştır. Bizden istenen peygamberlere Allah'ın onları nitelendirdiği şekliyle değer ve saygı göstermemizdir. Peygamberler de muhataplarından kendilerine aşırı, insanüstü birtakım sıfatlar vermelerini istememiş ve böyle yapanları uyarmıştır.¹¹⁷ Zira aşırı ve batıl bir tarzda onlara birtakım sıfatlar atfetmemiz onların tevhid mücadelelerine zıttır. Çünkü onların hepsi Allah'ın ortağının olmadığını ilan etmiştir.

Peygamberlerin normal bir insan değil de, ilah ya da yarı ilah olduğu iddiası birçok açıdan reddedilebilir. Biz burada iki tanesine değinmek istiyoruz.

1- İlâh olana yakışan gaybı bilmektir. Buna göre peygamberlerin gayba muttali olamamaları ilâh olmalarına engeldir.

2- İlâh olanın fânî değil bâkî olması gerekir. Peygamberlerin ölümlü olmaları da ilahlığa engeldir. Öyleyse peygamberler ilah değil, Allah tarafından seçilmiş kimselerdir. Bu husuları biraz detaylandırmanın yerinde olacağını düşünüyoruz.

İlmiyle her şeyi kuşatan Allah gaybın anahtarlarını da elinde tutmuş¹¹⁸ dilediği kimseler hariç kimseyi gayba muttali kılmamıştır.¹¹⁹ Hız. Peygamber'in geçmiş

¹¹⁵ Buhârî, Enbiyâ, 48; Tefsîr, 199; Müslim, İmân, 46, 327; Tirmîzî, Kıyâmet, 10; Ahmed b. Hanbel, V, 313.

¹¹⁶ Buhârî, Tefsîr, 84; Tevhîd, 24; Müslim, İmân, 302.

¹¹⁷ Buhârî, Meğâzî, 9; Nikâh, 49; Tirmîzî, Nikâh, 6; Ebû Dâvûd, Nikâh, 59; İbn Mâce, Nikâh, 21; Ahmed b. Hanbel, VII, 36; Ayrıca bkz. İslamoğlu, s. 64, 84.

¹¹⁸ 6. En'âm: 59.

¹¹⁹ 72. Cin: 26, 27.

ümmetlerin kıssalarını Allah'ın bildirmesi olmadan bilememesi,¹²⁰ Allah'ın hazineleri yanımda değildir, ben gaybı bilmem demesi¹²¹ gaybı Allah'tan ve bildirdiklerinden başkasının bilmediğinin delilidir.

Bir yolculukta Hz. Peygamberin devesi kaybolmuştu da münafıklardan biri Muhammed size göklerden haber veriyor ama devesinin nerde olduğunu bilmiyor demesi üzerine Hz. Peygamber: *“Andolsun ki ben (gaybla ilgili olarak) Allah'ın bana bildirmesinden başka bir şey bilemem”*¹²² buyurmuşlardır. Çünkü gaybla ve gelecekle alakalı bir bilgisi olsaydı çok zengin biri olurdu. Uhud savaşına çıkmazdı. Kendine bir sual sorulduğunda susup Allah'ın bildirmesini beklemezdi.¹²³

Aynı dönemde, aynı ortamda olup belki de ona en yakın olmalarına rağmen Hz. Peygamber davalıların içlerinde gizledikleri hakikatleri Allah bildirmediğçe bilememiştir.¹²⁴ Davayı sonuca bağladığında ise *“Kime kardeşinin hakkında bir şey vermişsem onu almasın, çünkü ben ona ancak cehennemden bir parça vermişimdir”* buyurmuşlardır.¹²⁵

Rubeyyi bnt. Muavviz (r.anha) şöyle demiştir. *“Hz. Peygamber (s.a.s.) gelin olduktan bir sonraki gün yanıma geldi. Yatağımın üzerine oturdu. Bu arada bazı kız çocukları bizim için def çalmakta ve babalarımızdan Bedir günü şehit düşen kimselerin kahramanlıklarını dile getirmekte idiler. Bu kızlardan birisi, “Şu anda aramızda bir peygamber var, yarın ne olacağını bilir” dedi. Bunun üzerine Rasûlüllâh o kıza: “Bunu bırak da önceden söylemekte olduğun sözleri söyle” buyurdu.”*¹²⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.) şayet gaybı bilseydi herhalde yarın ne olacağını da bilirdi. Eğer gayb ile ilgili şeyleri bilebilseydi, kendisini yarını bilen biri olarak niteleyen kızları bu sözlerinden dolayı tebrik eder ve onların bu aşk ve heyecanlarını kırmazdı. Onları bu şekilde söylemekten engellemesi, Hz. Peygamber'in ve dolayısıyla diğer peygamberlerin Allah bildirmediğçe gaybı bilemeyeceklerini göstermektedir. Hiçbir mahlûkun gaybı biliyor olması

¹²⁰ 12. Yûsuf: 3.

¹²¹ 11. Hûd: 31.

¹²² İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, İsmâil b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maârif, Beyrut ts., III, 240; V, 9; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezîd b. Hâlid, *Târîhu'l-Ümemi ve'l-Mulûk*, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, II, 184.

¹²³ Buhârî, İ'tisam, 8; Ferâiz, 88; Müslim, Ferâiz, 6; Tirmîzî, Ferâiz, 7; Ebû Dâvûd, Ferâiz, 2.

¹²⁴ Müslim, Fedâil, 139; Ahmed b. Hanbel, I, 162; Subhi es-Sâlih, *el-Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut 1965, s. 35.

¹²⁵ Buhârî, Ahkâm, 20; Müslim, Hudûd, 14; Tirmîzî, Ahkâm, 11; Ebû Dâvûd, Deavât, 7.

¹²⁶ Buhârî, Meğâzî, 9; Nikâh, 49; Tirmîzî, Nikâh, 6; Ebû Dâvûd, Nikâh, 59; İbn Mâce, Nikâh, 21; Ahmed b. Hanbel, VII, 36.

düşünülemez.¹²⁷ Abdullah b. Sellâm'ın müslüman olması esnasında Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sorduğu sorulara Hz. Peygamber (s.a.s.)'in biraz önce Cebrâil bunu bana haber vermişti demesi onun gayba muttali olmadığının gösterir. Şöyle ki *Abdullah b. Sellâm Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye geldiğini haber aldı ve hemen O'na geldi ve "Sana üç şey soracağım ki, bunların cevaplarını peygamberden başkası bilmez, dedi. Birincisi, kıyamet alametlerinin ilki nedir? İkincisi, cennet ahalisinin cennette yiyecekleri ilk yemek nedir? Üçüncüsü, çocuk hangi şeyden dolayı babasına benzer ve hangi sebeple anasının soyuna çeker? diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Bu meseleyi biraz önce Cibrîl bana haber vermişti" buyurdu. Enes dedi ki: Bunun üzerine Abdullah, "Bu Cibrîl, melekler arasındaki Yahûdi düşmanıdır" dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) soruların cevaplarına başlayarak, birincisine, kıyamet alametlerinin birincisi bir ateştir ki o, insanları doğu tarafından batı tarafına sürecektir. İkincisine, cennet ahalisinin yiyeceği ilk yemek balık ciğerinin fazlasıdır. Üçüncüsüne, erkek, kadına cinsi münasebette bulunduğu sırada erkeğin suyu kadınıninkinin önüne geçerse çocuk babaya benzer. Kadının suyu erkeğinkinin önüne geçerse, çocuk anaya benzer, buyurarak cevap verdi. Bu cevaplar üzerine Abdullah b. Sellâm, "Şehadet ediyorum ki, Sen Allah'ın Rasûlüsün" dedi.¹²⁸ Abdullah b. Sellâm'ın sorusuna sadece peygamberler bilir diyerek başlamasına Hz. Peygamber'in Cebrâil'den bahsederek cevap vermesi göstermektedir ki peygamberler Allah'ın bildirmesi olmaksızın gayb ile ilgili bilgileri bilememektedirler.*

Yaratılan her canlının muhakkak yaratıcısına dönmesi¹²⁹ hususunda peygamberlerin diğer insanlardan hiçbir farkı yoktur.¹³⁰ Onların ölümsüz olduklarını düşünmek sünnetullahı aykırıdır. Yüce Allah Hz. Peygamberin de ölümlü olduğunu vurgulayıp insanların onun ölümsüz olduğunu düşünmelerine¹³¹ karşı sitem ederek "Şimdi O, ölür ya da öldürülürse gerisin geriye eski dininize mi döneceksiniz"¹³² ayetiyle bu gerçeği ilan etmiştir. Kur'ân'da ismi ve kıssaları anlatılan bütün peygamberlerin ümmetlerine, beşer olduklarını ifade etmeleri, peygamberlerin de

¹²⁷ Aynî, XVII, 109; XX, 135.

¹²⁸ Buhârî, Enbiyâ, 2; Ahmed b. Hanbel, III, 108.

¹²⁹ 29. Ankebût: 57; 21. Enbiyâ: 34, 35.

¹³⁰ 18. Kehf: 110; 21. Enbiyâ: 34; 41. Fussilet: 6.

¹³¹ Buhârî, Cenâiz, 3; Nesâî, Cenâiz, 11.

¹³² 3. Âl-i İmrân: 144.

ölümlü olduklarına bir işarettir.¹³³ Hayatlarıyla muhataplarının dünya ahiret saadetine vesile olan peygamberler ölümleriyle de ümmetlerine rahmet olmuşlardır.¹³⁴

Hız. Peygamber altmış üç yaşında vefat etmiştir.¹³⁵ Onun vefatı esnasında Hız. Ebû Bekir'in sahâbeye yaptığı meşhur konuşması¹³⁶ Hız. Peygamber'in de ölümlü olduğunu vurgulamaktadır.

Mûsâ'nın (a.s.) ölüm meleği ile yaptığı münakaşa sonunda Allah'ın ona sunduğu uzun süre yaşama imkânını sonunda ölüm olması sebebiyle istememesi, peygamberlerin de sonlarının diğer insanlardan farklı olmadığını göstermektedir. Şöyle ki Ebû Hureyre (r.a.), *Azrail'in Hız. Mûsâ'ya (a.s.) gönderildiğini ve Hız. Mûsâ'ya gelince, Mûsâ'nın, onun yüziine vurduğunu, gözünü kararttığını daha sonra meleğin, Allah'a dönerek, sen beni ölmek istemeyen bir kula gönderdin! diye halini arz ettiğini, daha sonra Allah'ın Azrâil'e "Sen yine Mûsâ'ya dön de ona, elini bir öküzün sırtı üzerine koymasını ve elinin örttüğü her bir kıla karşılık bir yıl ömrü olacağını söyle", buyurduğunu ve daha sonra Hız. Mûsâ'nın madem sonunda ölüm var öyleyse ömrünün uzamasının bir faydası olmayacağını dolayısıyla ölümün şimdi gelmesini arzuladığını bizlere nakletmektedir.*¹³⁷

Hız. Âdem'in ölüm meleği ile kendisine tayin edilen ömür süresinin dolup dolmadığı hususundaki tartışması¹³⁸ peygamberlerin ölümlü olduklarını göstermektedir. Peygamberlerin ölümlü olmaları da onlara beşer üstü sıfatlar vermeye ve onları ilâh edinmeye engeldir.

1.4. Hız. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ KONUMU

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) diğer peygamberlerden farklı birtakım özellikleri vardır. Rasûlullah, "*Kıyamet gününde insanların efendisi benim*"¹³⁹ diyerek bu gerçeğe işaret etmiştir.

¹³³ 11. Hûd: 50, 52; 23. Mü'minûn: 24, 25; 26. Şuarâ: 141, 152.

¹³⁴ Müslim, Fedâil, 24.

¹³⁵ Buhârî, Menâkıb, 13; Müslim, Fedâil, 114; Tirmîzî, Menâkıb, 13.

¹³⁶ Buhârî, Cenâiz, 3; Nesâî, Cenâiz, 11.

¹³⁷ Buhârî, Cenâiz, 67; Enbiyâ, 32; Müslim, Fedâil, 157; Nesâî, Cenâiz, 121; Ahmed b. Hanbel, II, 269.

¹³⁸ Tirmîzî, Tefsîr, 94.

¹³⁹ Buhârî, Tefsîr, 199; Müslim, İmân, 327; Tirmîzî, Zühd, 10; Ahmed b. Hanbel, II, 435.

1.4.1. Konuyla İlgili Ayetler

Bütün peygamberler arasında hiçbir fark gözetmeksizin hepsine iman etmemizi isteyen¹⁴⁰ Allah, bazı peygamberlerin diğerlerine üstün kılındığını da¹⁴¹ haber vermektedir. Nitekim Allah, “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”¹⁴² buyurmuştur. Allah, peygamberlerden misak alırken “*...Andolsun size vereceğim her kitap ve hikmetten sonra, elinizdekini doğrulayan bir peygamber geldiğinde, ona mutlaka iman edeceksiniz ve ona mutlaka yardım edeceksiniz.*”¹⁴³ buyurarak, en son gelen Hz. Peygamber’e (s.a.s.) iman edilmesini işaret etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber de “*Şayet Mûsâ aranızda olsaydı onun bana tabi olmaktan başka çıkar yolu olmayacaktı*”¹⁴⁴ buyurmuşlardır.

Allah, Hz. Peygamber’in bütün nebî ve rasüllere şahit olacağını bildirmiştir.¹⁴⁵ Hz. Muhammed’in diğer peygamberlere şahit olması faziletine işaret etmektedir.

Allah, diğer peygamberlere bizzat isimleriyle hitap etmiş, Hz. Peygamber’e ise ismiyle değil, “Ey Nebî!, Ey Rasûl!, Rasûlüm” şeklinde hitap etmiştir ki bu Rasûlullah’ın Allah katındaki değerinden dolayıdır.¹⁴⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.) en son peygamber olduğu halde Allah’ın kendisinden en önce misak alması, O’nun üstünlüğüne işarettir.¹⁴⁷

1.4.2. Konuyla İlgili Hadisler

1.4.2.1. Meleklerin Beyanları

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) diğer peygamberlerden üstün özellikleri meleklerin ifadeleriyle de bildirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Mescidi Haram’dan Mescidi Aksâ’ya götürüldüğü gece, namaz vakti gelince Cebrâil (a.s.) O’nu diğer peygamberlerin önüne geçirmiş ve O’nu peygamberlere imam yapmıştır. Bu olayı Hz.

¹⁴⁰ 2. Bakara: 285.

¹⁴¹ 2. Bakara: 253.

¹⁴² 21. Enbiyâ: 107.

¹⁴³ 3. Âl-i İmrân: 81.

¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, III, 338.

¹⁴⁵ 4. Nisâ: 41; 16. Nahl: 89.

¹⁴⁶ 5. Mâide: 41, 67; 8. Enfâl: 64; 74. Müddessir: 1, 2; 2. Bakara: 35; 28. Kasas: 30; 19. Meryem: 7.

¹⁴⁷ 33. Ahzâb: 7.

Peygamber (s.a.s.) şöyle haber verir. *“Kendimi Hicr’de gördüm. Kureyş bana seyahatimi soruyordu. Bana Beyti Makdis’ten tespit edemediğim bazı şeyler sordular. Bu sebeple o kadar zor durumda kaldım ki, hiçbir zaman bu kadar zor durumda kalmamıştım. İşte o sırada Allah tespit edemediklerimi bana gösterdi. Artık bana ne sordularsa kendilerine haber verdim. Bir de kendimi peygamberler cemaatinin içinde gördüm. Baktım ki, Mûsâ kalkmış namaz kılıyor. Düz saçlı, uzunca boylu bir zat, sanki Şenûe kabilesi erkeklerinden birisi. Bir de baktım İsâ b. Meryem kalkmış namaz kılıyor. İnsanların ona en çok benzeyeni Urve b. Mes’ûd es-Sekafi’dir. Bir de baktım ki İbrâhîm de kalkmış namaz kılıyor. İnsanların ona en çok benzeyeni benim. Derken namaz vakti geldi, ben de onlara imam oldum, namazı bitirince içlerinden biri, “Ey Muhammed! Şu zat cehennemin bekçisi Mâlik’tir, Ona selam ver dedi. Ben ona doğru bakınca o bana selam verdi.”*¹⁴⁸ Burada Cebrâîl’in (a.s.) namaz vakti geldiğinde Hz. Peygamber’in elinden tutup ona imamlık yaptırması,¹⁴⁹ meleklerin beyanıyla Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerden üstün olduğuna işaret eder. Peygamberler cemaatinin içinde Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ gibi peygamberler olduğu halde Hz. Peygamber’in onlara imam olması Peygamber’in (a.s.) faziletine işaret eder.

Hz. Peygamber (s.a.s.) miraca çıkarıldığı gece binitin O’na zorluk çıkarması üzerine Cebrâîl, Hz. Peygamber’i Allah’a en yakın kişi diye nitelendirmiştir. Şöyle ki Hz. Enes’den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber, Mirâc’a çıkarıldığı gece Burak’a binerken Burak O’na zorluk çıkarmış, bunun üzerine Cebrâîl ona, *“Muhammed’e mi bunu yapıyorsun! Allah’a O’ndan daha yakın bir kimse sana binmemiştir”* deyince Burak ter dökmeye başlamıştır.

Kıyamet gününde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) cennetin kapısına geldiğinde cennetin bekçisinin Hz. Peygamber’e hitaben söyledikleri de bu üstünlüğe işaret etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: *“Ben kıyamet gününde cennetin kapısına gelerek açılmasını isteyeceğim. Cennetin bekçisi, “Sen kimsin? diyecek. Ben de, “Muhammed’im” diyeceğim. Bunun üzerine, melek, “Bana, kapıyı ancak sana açmam emredildi. Senden önce hiçbir kimseye cennetin kapılarını açmayacaktım diyecektir.”*¹⁵⁰

¹⁴⁸ Müslim, İmân, 278; Nesâî, Salât, 1.

¹⁴⁹ İbn Hacer, Ebû’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Dâru’l-Ma’rifet, Beyrut 1959, VII, 208.

¹⁵⁰ Müslim, İmân, 333.

Bütün bu hadisler, meleklerin ifadeleriyle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer peygamberlerden üstün özellikleri olduğunu göstermektedir.

1.4.2.2. Diğer Peygamberlerin İkrarları

Sayısını yalnızca Allah'ın bildiği diğer peygamberler Hz. Peygamber'in (s.a.s.), üstünlüğünü bizzat ikrar etmişlerdir. Hz. Peygamber mirâca çıktığında orada diğer peygamberlerle karşılaşmış ve onlarla selamlaşmış ve Mûsâ (a.s.) ile de görüşmüştü. Bu görüşmeyi Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle haber verir, *"...Sonra yürüdük ve altıncı semaya vardık. Ben Mûsâ'nın yanına giderek ona selam verdim. Bana, salih kardeş ve salih peygamber hoş geldin, dedi ve yanından ayrılırken ağladı. Kendisine, "Niye ağlıyorsun?" diye seslenildi de O; "Allah'ım! Bu genç benden sonra peygamber gönderdiğin bir zattır. Fakat O'nun ümmetinden cennete girenler, benim ümmetimden cennete girenlerden daha çoktur. Rabbim! Benden daha faziletli birinin varlığını zannetmemiştim"*¹⁵¹ dedi. Hz. Mûsâ'nın *"İnsanlar benim Allah'a karşı bundan daha faziletli olduğumu iddia ediyorlar, halbuki O (s.a.s.) Allah'a karşı benden daha faziletlidir, sadece Hz. Muhammed (s.a.s.)'in üstünlüğü olsa kolay gelir, fakat O'nunla beraber Allah katında ümmetlerin en faziletlisi olan ümmeti var."*¹⁵² demesi açık bir şekilde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer peygamberlerden ve ümmetinin de diğer ümmetlerden üstün ve faziletli olduğunu göstermektedir.

İnsanların kıyamet günü mahşer sıkıntılarından kurtulup bir an önce hesaplarının görülmesi için tüm peygamberlere gidip onlardan şefaet istedikleri bir anda Hz. İsâ'nın onlara, *"Aradığınız şey bende değil. Siz Âdemoğullarının efendisine Muhammed'e gidin"*¹⁵³ demesi de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tüm insanlığa efendi olmasını dolayısıyla diğer peygamberlerden de üstün olduğunu gösterir.

Kıyamette insanlar bir an evvel hesap işlerinin başlaması için başta Âdem (a.s.) olmak üzere tüm peygamberlere giderler. Bütün peygamberler kendilerine gelenlere işlerini halledemeyeceklerini beyan ederek, *"Gerçekten Rabbim bugün öyle bir öfkeleni ki, ne bundan önce böyle bir öfkeleni, ne de bundan sonra böyle bir*

¹⁵¹ Buhârî, Fedâilü's-Sahâbe, 71; Tevhîd, 37; Müslim, İmân, 264; Ahmed b. Hanbel, IV, 208; İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Bülbân*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997, I, 236.

¹⁵² Aynî, XVII, 27; İbn Hacer, VII, 211.

¹⁵³ Buhârî, Tevhîd, 36; Müslim, İmân, 327; Tirmizî, Kıyâmet, 10; Ahmed b. Hanbel, I, 4, 5.

öfkelenir” derler. Hepsi de kendinden başka bir peygambere gidilmesini işaret eder. Nihayet insanlar Hz. Peygamber’e gelip hallerini arz ederler. Hz. Peygamber ise hiçbir özür ileri sürmeden insanların istediğini geri çevirmez ve hemen Arş’ın altına giderek secdeye kapanır da Allah, *“Ey Muhammed! Başını kaldır. İste ki dileğin yerine getirilsin. Şefaate dile sana şefaate hakkı verilsin”*¹⁵⁴ buyurur. Bu durumun diğer peygamberlere değil sadece Hz. Peygamber’e (s.a.s.) nasip olması O’nun diğer peygamberlerden farklı ve üstün olduğunu gösterir.

Ayrıca bütün peygamberlerin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şahitliğine muhtaç olduğu gerçektir. Nûh (a.s.) gibi bir peygamber bile O’nun şahitliğine ihtiyaç duymuştur. Bu durumu Hz. Peygamber şöyle haber verir. *“Kıyamet gününde Nûh ve ümmeti gelir de Yüce Allah Nûh’a, “Emirlerimi ümmetine tebliğ ettin mi?” buyurur. Nûh da, “Evet! Rabbim” der. Bunun üzerine Allah onun ümmetine, “Nûh size tebliğ etti mi?” buyurur. Nûh’un ümmeti de, “Hayır, bize hiçbir peygamber gelmedi!” derler. Bunun üzerine Allah, Nûh’a, “Senin tebliğ ettiğine kim şahitlik eder?” buyurur. O da, “Muhammed ile ümmeti” der. Sonra Ben ve ümmetim Nûh’un, ümmetine Allah’ın hükümlerini tebliğ ettiğine dair şahitlik ederiz.*¹⁵⁵

1.4.2.3. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Kendi Beyanları

Âlemlere rahmet olarak gönderilen¹⁵⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine üstün birtakım özelliklerin nasip edildiğini övünmeksizin ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) insanlığın babası Hz. Âdem’den önce yaratılması,¹⁵⁷ Âdem (a.s.) daha ruh ve cesed arasındayken peygamberlerden olması¹⁵⁸ ve kıyamet gününde insanoğlunun efendisi olarak Âdem de (a.s.) dahil bütün peygamberlerin, kendi sancağı altında toplanacak olması¹⁵⁹ Hz. Peygamber’in (s.a.s.) üstünlüğüne işaret eder ve bunları Hz. Peygamber (s.a.s.) bizzat ifade buyurmuşlardır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmeti için emniyet ve güvendir. Çünkü diğer peygamberlere değil, sadece Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ümmetine Rasûlullah aralarında

¹⁵⁴ Buhârî, Tevhîd, 36; Müslim, Îmân, 327, 328.

¹⁵⁵ Buhârî, Enbiyâ, 5; Tefsîr, 2; Tirmîzî, Tefsîr, 3; Ahmed b. Hanbel, III, 32.

¹⁵⁶ Müslim, Birr ve’s-Sıla, 87.

¹⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, IV, 127, 128; İbn Hibbân, XIV, 312.

¹⁵⁸ Tirmîzî, Menâkıb, 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 166.

¹⁵⁹ Müslim, Fedâil, 3; Tirmîzî, Tefsîr, 18; Menâkıb, 1; İbn Mâce, Zühd, 37; Dârimî, Mukaddime, 8; Ahmed b. Hanbel, I, 4; İbn Hibbân, XIV, 135.

iken azap edilmeyeceği müjdesi verilmiştir.¹⁶⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) “...Yıldızlar semânın emniyetidir. Yıldızlar gitti mi semâya va’dolunan gelir. Ben ashâbım için bir emniyetim. Ben gidince ashâbıma va’dolunanlar gelir. Ashâbım da ümmetim için bir emniyettir. Ashâbım gitti mi ümmetime va’dolunan şeyler gelir”¹⁶¹ buyurmuşlardır. Halbu ki diğer peygamberler hayatta iken, Allah onların gözleri önünde kavimlerini helak etmiştir. Bu nimet sadece Hz. Peygamber’e (s.a.s.) nasip olmuştur.

Hz. Peygamber, yeryüzündeki bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak ve âlemlere rahmet ve uyarıcı olarak gönderilmiştir.¹⁶² Hz. Peygamber (s.a.s.) kendi üstün özelliklerini haber verdiği hadisinde şöyle buyurur. “Benden önce hiçkimseye verilmeyen beş şey bana verilmiştir;

1- Bir aylık yolculuk mesafesi kadar uzaktan düşmanların kalbine korku salınmakla yardım edildim,

2- Yeryüzü bana namazgâh ve temiz kılındı. Onun için ümmetimden her kime namaz vakti erişirse, hemen namazını kulsın,

3- Benden önce hiçkimseye helal kılınmayan ganimetler bana helal kılındı,

4- Bana şefaât verildi,

5-) Benden önceki her peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken, ben bütün insanlığa gönderildim.”¹⁶³ Bu hadis bize Hz. Peygamber’in (s.a.s.) diğer peygamberlerden üstün yönleri olduğunu açıkça göstermektedir.

Hz. Peygamber’in, Hâtemü’n-Nebiyyîn, cennete ilk girecek ve kıyamette ilk şefaât edecek kişi olması,¹⁶⁴ ümmetinin de diğer ümmetlerden çok fazla olması da O’nun farklı ve üstün yönlerindendir. Bu özelliklerini Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle haber verir. “Cennet hakkında ilk şefaâtçi ben olacağım. Peygamberlerden benim kadar çok tasdik edilen hiçbir peygamber yoktur. Peygamberler içinde öylesi vardır ki, onu yalnız bir kişi tasdik etmiştir”¹⁶⁵ buyurmuşlardır.

Yüce Allah’ın Hz. Peygamber’in geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affetmiş

¹⁶⁰ 8. Enfâl: 33.

¹⁶¹ Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 207; Ahmed b. Hanbel, IV, 398; İbn Hibbân, XVI, 234.

¹⁶² 7. A’râf: 157; 34. Sebe’: 28; 21. Enbiyâ: 107; Buhârî, Mesâcid, 23; Müslim, Birr ve’s-Sıla, 87; Mesâcid, 3, 5; Tirmîzî, Siyer, 5; Nesâî, Gûsl ve’t-Teyemmüm, 26; Ahmed b. Hanbel, I, 301.

¹⁶³ Buhârî, Mesâcid, 23; Müslim, Mesâcid, 3, 5; Tirmîzî, Siyer, 5; Nesâî, Gûsl ve’t-Teyemmüm, 26; Ahmed b. Hanbel, I, 250; II, 411.

¹⁶⁴ Buhârî, Menâkıb, 16; Müslim, Fedâil, 3, 22; İmân, 32; Ebû Dâvûd, Fiten, 1; Tirmîzî, Tefsîr, 18; Menâkıb, 1; İbn Mâce, Zühd, 37; Dârimî, Mukaddime, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 398; I, 4; III, 140; İbn Hibbân, XIV, 135.

¹⁶⁵ Müslim, İmân, 332; Ahmed b. Hanbel, III, 140.

olması ve bununla O'nu müjdelemesi de diğer peygamberlerden farklı olan bütün günahlarını affetmiş olması ve bununla O'nu müjdelemesi de diğer peygamberlerden üstün olduğuna işaret etmektedir.¹⁶⁶

Hiz. Peygamber, ümmetine şefa'at etmek için duasını ahirete sakladığını, “*Her peygamberin kabul edilen bir duası vardır, her peygamber bu duasını önceden dünyada yapmıştır. Fakat ben bu duamı kıyamet gününde ümmetime şefa'at etmek için sakladım. İnşallah bu, ümmetimden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölenlere nasip olacaktır*”¹⁶⁷ buyurarak haber vermiştir. Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) kabul edilecek duasının şefa'at olarak kıyamete bırakması onun ümmetini ne kadar çok sevdiğini gösterir. Bu sevgiden dolayı Hiz. Peygamber'i, bütün mahlûkat, hatta Hiz. İbrâhîm bile arzulayacaktır.¹⁶⁸

Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) havzı kevserin verilmiş olması da onun bizzat ifade buyurduğu üstünlüklerindendir. Çünkü O, “*Ben sizin içinizde havuza ilk yetişecek olanım. Ben sizin üzerinize şahidim. Ben şimdi havzımı görmekteyim. Bana yer hazinelerinin anahtarları yahut yerin anahtarları verilmiştir. Allah'a yemin olsun ki! Sizin benden sonra şirk koşacağınızdan korkmuyorum, fakat sizin dünya hakkında yarış edeceğinizden korkuyorum*”¹⁶⁹ buyurmuşlardır.

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) Âdemoğlunun en temiz soyundan gelmiş olması da onun üstünlüğüne ve faziletine delalet eder. O (s.a.s.), “*Ben devirden devire, aileden aileye süzüle süzüle geçen Âdemoğulları soylarının en temizinden nakledilerek şu içinde bulunduğum topluluktan meydana çıktım*”¹⁷⁰ buyurmuşlardır.

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) en son peygamber, ümmetinin de en son ümmet olmasına rağmen ahirette O ve ümmeti en önde olacaktır ki bu durum O'nun ve ümmetinin değerini ve üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Hiz. Peygamber (s.a.s.) bu üstünlüğü, “*Bizler en sonra gelenleriz; kıyamet gününde en başa geçecek olanlarız. Ancak her ümmete bizden önce kitap verildi*”¹⁷¹ buyurarak haber vermiştir.

Hiz. Peygamber ve ümmeti kıyamette sıratı ilk geçecek olanlardır. Nitekim Hiz. Peygamber, “*...Cehennemın üzerine sırat kurulacak; ondan ilk geçen ben ve ümmetim*

¹⁶⁶ 48. Fetih: 2; Buhârî, Tevhîd, 36; Müslim, İmân, 322.

¹⁶⁷ Buhârî, Duâ, 1; Müslim, İmân, 334, 337, 345; Tirmîzî, Duâ, 131; İbn Mâce, Zühd, 37; Ahmed b. Hanbel, II, 279.

¹⁶⁸ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 273, Ahmed b. Hanbel, I, 281.

¹⁶⁹ Buhârî, Cenâiz, 71; Müslim, Fedâil, 30; Nesâî, Cenâiz, 61; Ahmed b. Hanbel, IV, 149.

¹⁷⁰ Buhârî, Menâkıb, 20; Ahmed b. Hanbel, II, 373.

¹⁷¹ Buhârî, Enbiyâ, 52; Tevhîd, 35; Müslim, Cumua, 21; Nesâî, Cumua, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 249.

olacak. O gün peygamberlerden başka konuşan bulunmayacak. O gün peygamberlerin duası da “Allah’ım! Selâmet ver! Allah’ım! Selâmet ver!” demek olacak”¹⁷² buyurmuştur. Hz. Peygamber’in sıratından ilk geçen kişi olması onun faziletini ve diğer peygamberlerden üstün olduğunu gösterir.

Hz. Peygamber’e Makâmı Mahmûd, Fazîlet¹⁷³ ve Vesîle¹⁷⁴ verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) vesîlenin Allah’ın kullarından yalnızca birine nasip olacağını ve o kişinin de kendisi olacağını umduğunu bildirerek ümmetinden kendisine salavât getirmelerinin isteyerek, “Müezzini işittiğiniz vakit siz de onun dediğini deyin. Sonra bana salavât getirin. Çünkü her kim bana bir defa salavât getirirse, Allah da ona on defa salât eyler. Sonra Allah’tan benim için vesileyi isteyin. Zira vesile cennette bir makamdır ki Allah’ın kullarından yalnız birisine layıktır. O kişi olmayı umuyorum. Şimdi her kim benim için vesileyi isterse ona şefaati vacib olur.”¹⁷⁵ buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kıyamet gününde kabrinden ilk çıkan, insanlara hitap eden ve onlara müjde veren olması, hamd sancağının ve kürsünün sahibi olması ve bu konuma Hz. Peygamber’den başka hiçbir kimsenin erişemeyecek olması O’nun diğer peygamberlerden üstün olduğunu gösterir. Bu hususa O, “İnsanların mahşer yerine çıkarılacakları gün, kabrinden ilk çıkarılacak olan benim. Allah’ın huzurunda olduklarında insanların hatibi benim. Onların her şeyden ümitlerini kestikleri zaman müjdeleyici benim. Hamd sancağı o gün benim elimdedir. Rabbimin yanında Âdemoğullarının en değerlisi benim fakat övünmem.”, “Cennet elbiselerinden ilk elbise giyecek olan benim, sonra Arş’in sağında ben duracağım, sonra mahlûkat içersinde benim makamımda benden başka duracak kimse yoktur”¹⁷⁶ buyurarak bu gerçeği ortaya koymuştur.

Tüm bu vb. ifadeler Hz. Peygamber’in (s.a.s.) övünme olmaksızın bir gerçeği

¹⁷² Buhârî, Tevhîd, 24; Müslim, İmân, 299; Ahmed b. Hanbel, II, 293.

¹⁷³ Fazîlet: Diğer mahlûkata değil sadece fazilete sahip olana verilen artı bir mertebedir. bkz. İbn Hacer, II, 95; Aynî, V, 122; Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmîzî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 531; Azîmâbâdî, Muhammed b. Şemsü'l-Halk Azîmâbâdî Ebû't-Tayyib, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhi Süneni Ebî Dâvûd*, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, II, 163.

¹⁷⁴ Vesîle: Kendisiyle başkasına ulaşılan şey demektir. Dini bir kavram olarak Allah’a yaklaşmak veya bir dileğin kabul edilmesini ya da bir musibetin def edilmesini sağlamak amacıyla dua esnasında, Allah’ın güzel isimlerinden veya yüce sıfatlarından birini, işlediği güzel bir ameli veya salih bir insanın duasını vasıta kılmak demektir. bkz. Cürçânî, s. 346; İ. Karagöz, F. Karaman, 692; Aynî, V, 122.

¹⁷⁵ Buhârî, Tefsîr, 199; Ezân, 8; Müslim, Salât, 11; Ebû Dâvûd, Salât, 36; Tirmîzî, Salât, 157; Menâkıb, 2; İbn Mâce, Ezân, 4; Nesâî, Ezân, 37; Ahmed b. Hanbel, II, 168.

¹⁷⁶ Tirmîzî, Menâkıb, 1, 2; Dârimî, Mukaddime, 8; İbn Mâce, Zühd, 37; Ahmed b. Hanbel, I, 281; İbn Hibbân, XIV, 398.

ifade ettiği hususlardır. Buradan da O'nun diğer peygamberlerden üstün olduğu anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERE GÖRE PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

İnsanların iletişim içerisinde olmaları kaçınılmaz bir gerçektir. İnsanlar iletişim sayesinde isteklerini ve ihtiyaçlarını ortaya koyarlar. Karşılarındaki insanları anlarlar ve muhataplarına kendilerini anlatırlar.¹⁷⁷ Bu noktada insanlar bu faaliyetleri yaparken konuşma yolunu seçerler. Çünkü insanlar konuşarak anlaşılır. Kuşkusuz sağlıklı anlaşabilmeye en az konuşma kadar etkili olan diğer bir şey vücut dilidir. “İnsanlar fiziki özellikleriyle giyim kuşamlarıyla¹⁷⁸ karşılaşır fikirleriyle uğurlanır” sözünün haklılık payı yüksektir. Anlaşma ve kaynaşmanın şartı, kişilerin fikrî, fizikî ve psikolojik yetilerini iyi kullanmalarına bağlıdır. Görevleri Allah’tan aldıkları ilâhî mesajı insanlara sunmak ve onlara model olmak olan¹⁷⁹ peygamberler için elbette ki insanları anlamak ve onlar tarafından anlaşılacak büyük bir önem taşır. Çünkü onlar, anlatmak¹⁸⁰ ve anlaşılacak için gönderilmiştir.

Hedeflediği başarıya ulaşmak isteyen insanın, ne kadar etkili hatip olursa olsun muhataplarını etkileyebilmesi için ahlakî, fizikî ve sosyal birtakım kabiliyetlere sahip olması gerekir. Allah’ın insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmaları için seçtiği peygamberlerde bu özellikler daima mevcut olmuştur. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatına baktığımızda o fizikî, ahlakî ve sosyal olarak insanların en güzeli, en güvenilir, en faziletli, en içten olanı, en ahde vefalı, en insancıl olanıdır. Dolayısıyla en sevilenidir. Sahabe Hz. Peygamber’in (s.a.s.) iç güzelliğine olduğu kadar dış güzelliğine de hayran kalmışlar ve bu sebeple onun birtakım özelliklerini anlatmışlardır. Onlar, Hz. Peygamber’i güzeller güzeli olarak niteler ve yeryüzünde ondan daha güzel bir şey görmediklerini söylerlerdi.¹⁸¹ Hz. Peygamber’in (s.a.s.) saçlarının ideal bir saç olduğunu; orta uzunlukta ne düz ve ne de kıvrık olduğunu, aynı şekilde boyunun da ne çok uzun ne de kısa olduğunu söyleyerek O’nu tavsif ederlerdi.¹⁸² O’nun terinin bile kokuların en güzeli olduğunu söylerlerdi. *Enes b. Mâlik’in, Ümmü Süleym’den (r.anha)*

¹⁷⁷ Mahmut Kavaklıoğlu, “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”, *Çorum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, c. III, s. 6.

¹⁷⁸ Mustafa Canlı, “Hz. Peygamber’in Örneğinde Sözlü Sözsüz İletişim”, *Bilimname*, XV., 2008, s. 171.

¹⁷⁹ 33. Ahzâb: 21.

¹⁸⁰ 5. Mâide: 99.

¹⁸¹ Buhârî, Menâkıb, 20; Müslim, Fedâil, 91; Nesâî, Zînet, 59; Ahmed b. Hanbel, IV, 281.

¹⁸² Buhârî, Menâkıb, 20; Libâs. 66; Müslim, Fedâil, 94; Tirmîzî, Menâkıb, 4; Nesâî, Zînet, 6; Ahmed b. Hanbel, III, 135; Mâlik b. Enes, II, 919.

rivayetine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) Ümmü Süleyym'in yanına gelip kaylûle yapmış, Ümmü Süleyym ona bir yaygı serip Hz. Peygamber (s.a.s.) orada istirahat etmiş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok terlemesi üzerine Ümmü Süleyym, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) terini toplayarak koku ve kavanozlara koymuş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de ona, "Ey Ümmü Süleyym, bu nedir? diye sormuş ve o da, "Senin terin! Onu kokuma karıştırıyorum" cevabını vermiştir."¹⁸³ Bu rivayetten anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber insanları, sadece Allah'tan gelen ilâhî hitaplarla değil, aynı zamanda fizikî, ahlakî ve toplumsal rolleriyle de etkilemiştir.

Biz de bu bölümde insanlara doğruyu göstermek için gönderilen peygamberlerin fizikî, ahlakî özelliklerini ve toplumdaki üstlendikleri rolleri dini kaynaklarda bilhassa sahih hadislerde geçtiği şekliyle arz etmeye çalışacağız.

2.1 FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

2.1.1 Boyları

İnsanların önderi olan peygamberler seçilmiş olmaları yönüyle manen kavimlerinin en ileri şahsiyetleri olduğu gibi, beşeri hususiyetleri açısından da yaşadıkları toplumun en gözde olanıdır. Hz. Peygamber bir keresinde geçmiş peygamberleri anlatırken Mûsâ'nın Şenûe¹⁸⁴ kabilesindeki erkekler gibi uzun boylu olduğunu bildirmiştir.¹⁸⁵ Hz. Peygamber'in Mûsâ'nın (a.s.) diğer vasıflarını değil de uzun boylu olduğunu bildirmesi Arap toplumunda kısa boylu olmamanın övgü vesilesi olarak kabul edilmesi sebebiyledir.¹⁸⁶

Hz. Peygamber, Âdem'in (a.s.) boyunun çok uzun olduğunu ve görünümünün çok güzel olduğunu, insanoğlunun bu uzun boylu olma sıfatını peyderpey kaybettiğini bizlere haber vermiştir.¹⁸⁷ İnsanoğlunun boy uzunluğunun git gide kısalması hadisi ile Mûsâ (a.s.) ve Âdem (a.s.) hakkında zikredilen hadisler arasında çelişki varmış gibi görülsede gerçekte durum böyle değildir. Her dönemi kendi içinde değerlendirmek

¹⁸³ Buhârî, İsti'zân, 41; Müslim, Fedâil, 83, 85; Ahmed b. Hanbel, III, 136.

¹⁸⁴ Kahtan kabilesinden bir kabile ismidir. Genellikle o kabilenin insanları uzun boylu olmalarıyla tanınırlardı. Bkz. Aynî, XV, 146.

¹⁸⁵ Buhârî, Enbiyâ, 26; Müslim, İmân, 271; Tirmîzî, Menâkıb, 12; Ahmed b. Hanbel, V, 261.

¹⁸⁶ Münzirî, Zekiyüddîn Abdülazîm b. Abdülkavî, *Muhtasarı Sahîhi Müslim*, thk. Ebû'l-Hasan Mustafa ed-Dîb el-Bûğâ, Dîmeşk 2011, s. 74.

¹⁸⁷ Buhârî, Enbiyâ, 2; Müslim, Cennet, 28; Ahmed b. Hanbel, II, 315. (Âdem'in (a.s.) boyu 60 zira' olarak zikredilmiştir.)

gerekir. Mesela Semûd kavminin boylarının çok uzun olmasının, onların meskenlerine baktığımızda aslında bir ifrat olmadığını görmekteyiz. Çünkü bir toplumun kendinden önceki topluma göre boyunun kısa olması normaldir.¹⁸⁸ Peygamberlerin boylarını yaşadıkları topluma göre değerlendirdiğimizde onların boylarının toplumlarına nispeten ideal ölçüde olduğunu görmekteyiz.

Mûsâ'nın (a.s.) boyunun ve asasının on zira'¹⁸⁹ olduğu zikredilmiştir. Bu bilgilerin Hz. Peygamber ya da sahabeden değil ehli kitaptan rivayet edilen isrâîlî haberler olduğu zikredilmiştir.¹⁹⁰ Hz. Peygamber bir gece iki meleğin kendisini alıp uzun boylu birinin yanına getirdiklerini onun da Hz. İbrâhîm olduğunu bildirmiştir.¹⁹¹ Hz. Peygamber' (s.a.s.) de insanların en güzeli ne uzun ne de kısa boylu olduğu aksine arzu edilen uzunlukta olduğu rivayet edilmiştir.¹⁹²

Peygamberlerin boyu, uzunlukta ve kısalıkta arzu edilen seviyede olmuştur. Çünkü aşırı uzun boylu ve çok kısa boylu olmak, kadınlarda ve erkeklerde ayıp olarak kabul edilmiştir.¹⁹³ Peygamberlerin toplumda dikkatleri üzerlerinde toplayan kişiler olmaları, getirdikleri mesajın insanlara kolay ulaşmasını sağlar. Topluma mesajını etkili bir şekilde sunmak isteyen kişinin de sempatik olması gerekir. Bu yönüyle peygamberler dış görünüşleri itibariyle itici değil aksine sevilen ve arzu edilen bir fiziğe sahip olmuşlardır.

2.1.2. Yakışıklı Olmaları

İlâhî kelamı ve gerekliliklerini insanlara öğretip onların dünya ve ahrette mutlu olmalarını sağlama gayesiyle gönderilen peygamberlerin güzel görünümlü ve güzel yüzlü kimseler olduğu inkar edilemez bir gerçektir. İnsanlara model¹⁹⁴ olarak gönderilen peygamberler daima onların içinde ve onlarla iletişim halinde olmuşlardır.¹⁹⁵

Kuşkusuz iletişimde sözün etkisi büyüktür. Ancak en az söz kadar etkili olan beden dili de çok önemlidir. Beden dili kavramının içine, insanların diğer insanlarla olan münasebetleri, aralarına koydukları mesafeleri ve birbirlerine temasları başta

¹⁸⁸ İbn Hacer, VI, 367; Aynî, XV, 208.

¹⁸⁹ Bir zira' 32 parmak uzunluğuna ya da 64 cm'ye denktir. bkz. İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 351.

¹⁹⁰ Mubârekfûrî, VII, 361.

¹⁹¹ Buhârî, Enbiyâ, 8; Ahmed b. Hanbel, V, 8; İbn Hibbân, II, 427.

¹⁹² Buhârî, Menâkıb, 20; Müslim, Fedâil, 91; Tirmîzî, Libâs. 21; Ahmed b. Hanbel, I, 96.

¹⁹³ Aynî, XVI, 105.

¹⁹⁴ 33. Ahzâb: 21.

¹⁹⁵ 62. Cumua: 2.

olmak üzere bedeninin duruşu, kaş-göz ve yüz ifadeleri, bir tebessüm, bir bakış, dokunuş, giyim tarzı, saç-sakal-bıyık biçimleri v.s ile duygu, düşünce, tavır, istek ve ihtiyaçları bildirmeye yarayan tüm faaliyetler girmektedir.¹⁹⁶

Hız. Peygamber'in muhatapları olan sahabeler, O'na olan bağılılıkları gereği O'nun sadece sözlerine değil, gerek günlük hayatında, gerekse konuşmaları esnasında kullandığı beden diline de dikkat etmişlerdir.¹⁹⁷ Onun dış görünüşüyle ilgili olarak şemâil kitapları kaleme alınmıştır. Hız. Peygamber'in gülmesinden konuşmasına, yüzünün güzelliğine, vücudunun yapısına kadar her türlü bilgileri bu kaynaklarda bulmak mümkündür. Kendinden önceki peygamberlerin özelliklerinden bahseden Hız. Peygamber, onların güzel görünüşlü olup itici olmadıklarına dikkat çekmek için boylarını, saç yapılarını ve yüzlerinin güzelliğini bizlere bildirmiştir. Kendi güzelliği aşikâr olan Hız. Peygamber, Hız. İbrâhîm'i anlatmak yerine ona en çok benzeyenin kendisi olduğunu bildirerek onun fizikî özelliklerinin mükemmelliğini bildirmiştir.¹⁹⁸

Abdullah b. Ömer'den rivayete göre, Hız. Peygamber Hız. İsa'yı (a.s.) esmerlerin en güzeli olduğunu ve saçlarının taralı olduğunu söyleyerek onun yüz güzelliğine dikkat çekmiştir.¹⁹⁹

Hız. Peygamberi takip edip O'nu her yönüyle kendilerine örnek alan sahâbe, Hız. Peygamber'in yüz güzelliği ve vücut ahengini haber vermişlerdir. Hız. Peygamber'in ümmetinin en hayırlısı²⁰⁰ olan sahâbe, Hız. Peygamber'i, yüzü ay gibi parlayan²⁰¹ omuzlarının arası geniş, ideal bir boyda, ne kıvrıkcık ne düz kırmızıya çalan bir beyazlıkta olan saçları saçları omuzlarına kadar dökülmüş, avuçları ve ayakları dolgun, başı büyük, eklemleri büyük, baldır ve bacakları düzgün, yürüyüşü dengeli, lehçesi en düzgün, tabiatı en yumuşak, insanlara en iyi şekilde davranan tebessüm sahibi biri olarak tavsif ederek ondan daha güzel yüzlü birini görmediklerini söylemişlerdir.²⁰² Zaten bir peygamberin iç güzelliğinin yanında dış güzelliğinin olmaması düşünülemez. İtici bir dış görünüşe sahip olan insanların halk kitlelerini etkilemede başarılı olmaları

¹⁹⁶ Necati Kara, *Kur'ân'da Beden Dili*, İstanbul 2004, s. 208.

¹⁹⁷ Bünyamin Erul, "Hız. Peygamber ve Beden Dili", *T.D.V., Yay.*, 2003 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri, 2006, s. 220, 221.

¹⁹⁸ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, İmân, 168; Tirmîzî, Tefsîr, 19; Menâkıb, 12.

¹⁹⁹ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, İmân, 169; Mâlik b. Enes, II, 920.

²⁰⁰ Buhârî, Fedâilü's-Sahâbe, I; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 210, 211; Tirmîzî, Şehâdet, 4; Fiten, 45; Ebû Dâvûd, Sünnet, 10; İbn Mâce, Ahkâm, 27; Ahmed b. Hanbel, V, 350.

²⁰¹ Buhârî, Menâkıb, 20; Müslim, Fedâil, 93; Tirmîzî, Menâkıb, 8; Dârimî, Mukaddime, 10; Ahmed b. Hanbel, IV, 281.

²⁰² Buhârî, Menâkıb, 20; Müslim, Fedâil, 113; Tirmîzî, Menâkıb, 8, 10, 12; Ebû Dâvûd, Tereccül, 9; Ahmed b. Hanbel, III, 240.

mümkün değildir.²⁰³ Bu yönleriyle de peygamberler insanları etkilemede başarılı olmuşlardır.

2.1.3. Güçlü ve Kuvvetli Olmaları

Peygamberlik mesleğinde kadınlara görev verilmemesinin²⁰⁴ nedenlerinden biri de bu mesleğin meşakkat, sıkıntı ve belalarla dolu olmasıdır. Çünkü peygamberler tarihi incelendiğinde peygamberlere akrabaları dahil kavimlerinin eziyet etmek için elinden geleni yaptıkları görülür.²⁰⁵ İşte bu sebeple peygamberlerin güçlü kuvvetli kimseler olmaları gerekmektedir. Peygamberlerden bazılarına Ulû'l-Azm ünvanının verilmesi, onların meşakkat ve belalar karşısında dayanıklı ve metanetli duruşları sebebiyledir.²⁰⁶ Peygamberler fizikî olarak da güçlü kuvvetli kimselerdir. Peygamberimiz, Hz. Dâvûd'un bir gün oruç tutup bir gün oruç tutmadığını belirttikten sonra onun güçlü kuvvetli biri olduğunu ve savaşta asla düşmanlarından kaçmadığını bildirmiştir.²⁰⁷ Günaşırı oruç tutmak ve düşman karşısında korkmadan durabilmek ise ancak zayıf değil, güçlü kuvvetli bir bedende mümkündür.

Hz. Mûsâ'nın elbisesini götüren taş vurma ve o taşta elinin izinin çıkması²⁰⁸ yine kavga eden kişileri ayırmak istediğinde kavminden olmayana vurunca o şahsın düşüp ölmesi de Hz. Mûsâ'nın güçlü biri olduğunu göstermektedir.

Peygamberlerin güçlü kuvvetli olduklarını söylemek şu açıdan da mümkündür. Peygamberler toplumlarına önderlik yapan kimselerdir. İnsanlar da önderleri olacak kişilerin gücü yerinde olan insanlardan olmalarını arzulamışlardır. Dolayısıyla peygamberler kavimlerinin önderi ve rehberi olarak bu sıfatlara haiz insanlardandır.

2.1.4. Ortak Birtakım Özelliklere Sahip Olmaları

Allah'ın yarattığı aynı cins varlıkların birbirlerine bazı yönleri itibariyle

²⁰³ Bu ifadeden, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), peygamber gördüm yanında ümmet olarak hiçkimse yoktu. (Buhârî, Enbiyâ, 32; Müslim, İmân, 374; Ahmed b. Hanbel, I, 454.) dediği hadisteki ümmeti olmayan peygamberlerin dış görünüş olarak bir zaaflarının olma ihtimali anlaşılmamalıdır. Çünkü biz başarıyı etkileyen şeylerden birinin de dış görünüş olduğunu kastediyoruz. Yoksa hidayet Allah'ın elindedir.

²⁰⁴ 12. Yûsuf: 109.

²⁰⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Abdullah Aydemir, *İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1996.

²⁰⁶ 33. Ahzâb: 7.

²⁰⁷ Buhârî, Enbiyâ, 37; Müslim, Sıyâm, 181; Tirmîzî, Savm, 57; Nesâî, Sıyâm, 78; Ahmed b. Hanbel, II, 200.

²⁰⁸ Buhârî, Ğusl, 20; Müslim, Fedâil, 155; Ahmed b. Hanbel, II, 392.

benzemeleri ve bazı yönleri açısından da birbirlerinden farklı olmaları kaçınılmazdır. Allah'ın varlığının delillerinden biri de yerin ve göğün yaratılması, insanların dilleri ve renklerinin farklı olması²⁰⁹ ve tanışıp kaynaşmaları için insanların kavimlere ve kabilelere ayrılmasıdır.²¹⁰ İnsanlar, birbirlerine ruhî ve fizikî açıdan benzerler ki aynı inanca ve aynı düşünceye sahip olanlar ruh açısından birbirlerinin aynısıdır. Yüce Allah küfürde ortak olan insanların birbirlerinin dostu dolayısıyla aynı düşüncede olduklarını bildirmiştir.²¹¹ Çünkü bu kimselerin benzer faaliyetlerde bulunmaları, onların ruh açısından kardeş olduklarına işarettir. Bununla beraber aynı anadan ve aynı babadan olan insanların fizikî açıdan birbirlerine olan benzerlikleri kaçınılmaz bir gerçektir.

Peygamberlerin rûhî açıdan birbirlerine benzememeleri düşünülemez. Çünkü onlar aynı kaynaktan beslenen ve aynı mücadeleyi veren kimselerdir. Bu sebeple de hepsinin istikameti, fikri, zikri ve gayesi aynı olmuştur.

Fiziki benzerliklerine gelince, Hz. Peygamber'in Hz. İbrâhîm'e olan benzerliğini ifade etmiş olması²¹² peygamberlerin birbirlerine az-çok benzediklerini ortaya çıkarmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisinin, aralarında başka peygamber olmaması ve Allah'ın birliğini tebliğ etmeleri yönleriyle dünya ve ahirette Hz. İsâ'ya insanların en yakını olduğunu²¹³ ve peygamberlerin baba bir kardeş olduklarını bildirerek insanlığın hidayet rehberlerinin aralarındaki benzerliklere işaret etmiştir.²¹⁴

Ancak bazı âlimler bu benzerliğin ana-baba bir kardeşlerin birbirine benzemesi gibi düşünülmemesini aksine hadiste geçen "*Peygamberler baba bir kardeşdir*" ifadesinin furûatta ihtilaf etseler bile²¹⁵ peygamberlerin asıllarının yani şeriatlarının aynı olmasına²¹⁶ hamledilmesi gerektiğini söylemişlerdir. O birlik tevhit birliğidir. Yoksa peygamberlerin hepsi aynı anadan ve aynı babadan değildirler.²¹⁷

²⁰⁹ 30. Rûm: 22.

²¹⁰ 49. Hucurât: 13.

²¹¹ 6. Mâide: 51; 11. Hûd: 18, 19; Suyûtî, Celâleyn, s. 117.

²¹² Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, İmân, 168; Tirmîzî, Tefsîr, 19; Ahmed b. Hanbel, II, 282; İbn Hibbân, I, 247.

²¹³ Hz. Peygamber'in Hz. İsâ'ya insanların en yakını olduğu bildirilen hadisin Âl-i İmrân süresinin 68. ayetinde geçen "*İnsanların İbrâhîm'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu peygamber ve ona iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur.*" ayetiyle çeliştiği görülmektedir. Ancak bu durum, şöyle te'vil edilmiştir. Zaman bakımından yakın olmasıyla Hz. Peygamber Hz. İsâ'ya; iktida (tabi olma) bakımından da Hz. İbrâhîm'e yakın olmuştur. bkz. Aynî, XVI, 32; İbn Hacer, VI, 489.

²¹⁴ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Fedâil, 145; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 319.

²¹⁵ 5. Mâide: 48.

²¹⁶ 43. Zuhurf: 45.

²¹⁷ Aynî, XVI, 36; İbn Hacer, VI, 489.

Hız. Peygamber'in de (s.a.s.) peygamberlerden bahsederken onlara kardeşim diye hitap etmesi²¹⁸, yine Hız. Peygamber'e miraç hadisesinde görüştüğü peygamberlerin "Ey Oğul!" şeklinde hitap etmeleri²¹⁹ onların, aralarında gerçek manada kardeşlik veya baba-evlat ilişkisi olmamasına rağmen, bu tür ifadeleri kullanmaları peygamberlerin soy açısından değil; ruhen kardeş olduklarına delildir. Dolayısıyla peygamberlerin uzak-yakın kan bağları veya bir beşer olmaları sebebiyle aralarında fizikî yönden benzerlikler olabilir. Ancak manevi açıdan onların birbirlerinden farkları yoktur. Çünkü onların hepsi özellikle Nûh,²²⁰ Hûd,²²¹ Sâlih,²²² İbrâhîm,²²³ Şuayb,²²⁴ Mûsâ,²²⁵ İlyâs,²²⁶ İsâ²²⁷ ve Hız. Muhammed²²⁸ insanları putperestlikten kurtarmaya ve bir olan Allah'a imana ve ibadete davet etmişler, hatta bu yolda can verenler bile olmuştur. Bu da göstermektedir ki onlar aynı yolun yolcuları ve aynı davanın adamlarıdır. Hız. Peygamber kendisinin diğer peygamberlerle aynı minval üzere olduğunu aralarında çok fazla bir farkın bulunmadığını şöyle beyan etmiştir. *"Benimle, benden önce geçen peygamberlerin misali, bina inşa edip onu iyi ve güzel yapan, yalnız köşelerinden bir köşede bir kerpiç yeri eksik bırakan bir adam gibidir. İnsanlar o binayı dolaşırlar ve beğenirler de, "Keşke şu kerpiç de konsaydı" derler. İşte o kerpiç benim, peygamberlerin sonu da benim."*²²⁹

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberler arasında bir farklılık ve ayırım yapılmamasını ve inanma yönünden hepsinin eşit tutulmasını bildirmiştir.²³⁰ Hız. Peygamber aralarında fizikî olarak birçok benzerlikler bulunan peygamberlerin birbirlerinden farklı gösterilmesine çok öfkelenmiş ve peygamberler arasında üstünlük iddia edilmesine karşı çıkarak *"Sizden hiçbiriniz sakın benim Yûnus'tan hayırlı olduğumu söylemesin.*

²¹⁸ Buhârî, Enbiyâ, 38, 39; Teheccüd, 7; Müslim, Sıyâm, 182, 186, 187; Tirmîzî, Savm, 57; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 53; İbn Mâce, Sıyâm, 31; Nesâî, Sıyâm, 69; Ahmed b. Hanbel, I, 314.

²¹⁹ Buhârî, Enbiyâ, 7; Salât 38; Müslim, İmân, 263; Ahmed b. Hanbel, V, 143.

²²⁰ 7. A'râf: 59; 11. Hûd: 25, 26; 71. Nûh: 1, 3.

²²¹ 7. A'râf: 65, 70.

²²² 7. A'râf: 73.

²²³ 19. Meryem: 42, 43, 46, 48.

²²⁴ 11. Hûd: 84, 91.

²²⁵ 2. Bakara: 51, 55.

²²⁶ 37. Sâffât: 123, 127.

²²⁷ 5. Mâide: 72, 73, 116.

²²⁸ 10. Yûnus: 104, 105, 106.

²²⁹ Buhârî, Menâkıb, 16; Müslim, Fedâil, 22; Tirmîzî, Emsâl, 3; Nesâî, Tefsîr, 31.

²³⁰ 2. Bakara: 285.

Ben, bir kimse Yûnus b. Mettâ'dan daha faziletlidir demem” buyurmuştur.²³¹ Peygamberlerin davası, yolları ve yöntemleri aynıdır. Onlar fizikî yönden birbirlerine tam benzemese de hepsi birer ruh ikizidir. Güzel ahlakı tamamlamak için gönderilen Hz. Peygamber de ²³² o binanın son kerpici olarak o eksikliği kapatmış ve tevhid binasını nübüvvetiyle sağlamlaştırarak olması beklenen şekle getirmiştir.

2.1.5. Erkek Olmaları

Peygamberlik mesleği büyük güç ve sabır isteyen bir meslektir. Çünkü peygamberler Allah'tan ağır yükler yüklenip onu muhataplarına ulaştırmakla görevlendirilmişlerdir. Bu görevlerini yerine getirirken de birçok sıkıntılarla yüz yüze gelmişlerdir. Gerektiğinde savaflara komutanlık yapmışlar, savaş meydanlarında kalmışlardır. Kavimleri tarafından asılsız birçok ithamlara maruz kalmışlardır. Yaratılıfları itibariyle erkeklerin himayelerine muhtaç olan²³³ kadınlardan peygamber gönderilmemiştir. İbn Hazm ve diğer bazı âlimler, meleklerin Hz. İbrâhîm'in hanımı Sâre, Hz. Mûsâ'nın annesi ve Hz. Meryem ile konuşmuş olmalarını ve Mûsâ'nın annesine vahiy gönderilmesini delil göstererek bu üç kadının peygamber olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak Ehli Sünnet âlimlerinin büyük çoğunluğu, *“Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Kâfirler yeryüzünde hiç gezmezler mi ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hala aklınızı kullanmıyor musunuz?”*²³⁴ ayetine dayanarak, peygamberlerin sadece erkeklerden seçildiğini kabul etmişlerdir. İmam Eş'arî, bu konuda icmânın olduğunu söylemiştir.²³⁵

Câbir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayete göre Hz. Peygamber, tüm peygamberlerin koyun çobanlığı yaptığını bildirmiştir. *“Bizler Hz. Peygamber'in (s.a.s.) beraberinde misvak ağacının olgun yemişlerini topluyorduk. Hz. Peygamber, “Bundan siyah olanını alınız. Çünkü böylesi, en hoş olanıdır”* buyurdu. Bunun üzerine sahabeler, *siz koyun güder miydiniz? diye sordular da Hz. Peygamber), “Her peygamber muhakkak koyun*

²³¹ Buhârî, Tefsîr, 133; Rikâk, 43; Enbiyâ, 32, 36; Müslim, Fedâil, 159; Tirmizî, Tefsîr, 40; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; İbn Mâce, Zühd, 33; Ahmed b. Hanbel, II, 264.

²³² Mâlik b. Enes, II, 904; Ahmed b. Hanbel, II, 381

²³³ 4. Nisâ: 34.

²³⁴ 12. Yûsuf: 109; 21. Enbiyâ: 7.

²³⁵ İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, trc. Mustafa Abdülvâhid, Mekke 1988, II, s. 651; Kadınlardan ve şirk, yalan gibi birtakım çirkin işleri yapan kimselerden asla peygamber gönderilmemiştir. bkz. Nureddîn Aliyyü'l-Kârî, *Şerhü'l-Emâlî*, Der Saadet, İstanbul ts., s. 68.

*çobanlığı yapmıştır” buyurdu.*²³⁶ Aklen ve naklen sabit olmuştur ki Allah, peygamberleri yaratılışları daha müsait olan erkeklerden göndermiştir. Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde zikredilen peygamberlerin isimleri de bunu ispatlar niteliktedir. Nitekim Hz. İbrâhîm’in (a.s.) sünnet olduğu haber verilmiştir.²³⁷ Koyun çobanlığı yalnız başına تنها yerlere çekilmeyi gerektiren ve güç isteyen bir meslektir. Bu sebeple çobanlar erkeklerden olmuştur.

Kadınlardan peygamberlerin var olduğunu iddia eden kimseler, Hz. Peygamber’in, *“Erkeklerden birçok kimse kemale erdi. Kadınlardan ise Firavun’un kadını Asiye ile İmran’ın kızı Meryem’den başkası kemale erişemedi. (Bu ümmetin kadınları üzerine) Âişe’nin fazileti de tirit yemeğinin başka yemeklere karşı fazileti gibidir”*²³⁸ hadisini delil getirirler. Onlara göre hadisteki istisna edatı hasr ifade eder. Bu sebeple bu iki bayanın nebîlerden olması muhtemeldir. Çünkü insan türünün en kâmilî peygamberler, evliyalar sonra da sıddıklardır. Dolayısıyla bu ikisinin nebîlerden olması gerekir. Eğer bunlar nebîlerden olmasaydı kadınlardan, velî, sıddık ve şehitlerin olmaması gerekirdi. Ancak kadınlardan bu sığata sahip olanlar çoktur. Sanki Hz. Peygamber, *“Falanca ve falanca hariç, kadınlardan kimseye haber verilmemiştir”*²³⁹ buyurmuştur. Ancak hadisin şu şekilde anlaşılması uygundur. Nebîlerin dışındaki kimseler kemâle ermemiştir. Bu ikisinin kemâlini peygamberliğe atfetmek uygun değildir. Hz. Peygamber’in bu ifadeleri onların, kadınlar için uygun olan bütün faziletlere ulaştıklarını haber vermektedir.²⁴⁰

Âlimlerin büyük çoğunluğu bunların sıddîka ve Allah’ın velî kulları olduğunu ve kemâl lafzının da bir şeyin tamamı manasına delalet ettiğini söylemiştir.²⁴¹ İmam Eş’arî’ye göre Havvâ, Sâre, Hacer, Âsiye, Hz. Mûsâ’nın annesi ve Hz. Hatice (r.a.) nebîdirler. Çünkü Allah Hz. Meryem’i ve peygamberleri zikrettikten sonra *“Allah bunlara nimet vermiştir”* buyurmuştur, Hz. Meryem de bu umum lafzın kapsamı içerisinde. Bu sebeple Hz. Meryem de kadın nebîlerdendir. Ancak Kurtûbî’ye göre

²³⁶ Buhârî, Enbiyâ, 30; Et’ime, 48; Müslim, Eşribe, 163; Ahmed b. Hanbel, III, 326.

²³⁷ Buhârî, İsti’zân, 51; Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 151; Ahmed b. Hanbel, II, 32; Mâlik b. Enes, II, 922.

²³⁸ Buhârî, Enbiyâ, 33, 47; Fedâilü’s-Sahâbe, 30; Müslim, Fedâil, 70; Tirmîzî, Et’ime, 31; Ebû Dâvûd, Et’ime, 23; İbn Mâce, Et’ime, 14; Ahmed b. Hanbel, IV, 394.

²³⁹ Buhârî, Fedâilü’s-Sahâbe, 30; Müslim, Fedâil, 70; Tirmîzî, Et’ime, 31; Ebû Dâvûd, Et’ime, 23.

²⁴⁰ Aynî, XV, 309; İbn Hacer, VI, 447; 489; Mübârekfûrî, V, 459.

²⁴¹ Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahihi Müslim b. el-Haccâc*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1972, XV, 198.

Melek kendisine vahyettiği için Hz. Meryem nebîdir fakat Âsiye nebî değildir.²⁴²

H. Peygamber'in (s.a.s.) iki kadının şehadeti bir erkeğin şehadetine eşit olduğunu söylediği hadis²⁴³ ve şârihlerin ilgili hadis hakkında yaptıkları yorumlara ve nakillere bakıldığında kadınlardan peygamber gönderilmediği gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır. Çünkü insanlara rehber olacak olan bir şahsın; fitri birtakım noksanlıklarının²⁴⁴ olması ve şahitliğinin bir erkeğin şahitliğinin yarısına denk olması, onun önderliğini ve liderliğini de tartışmalı hale getirebilir. Ayrıca kadınlık nübüvvet makamı için uygun değildir. Çünkü peygamberlik insanlarla iç içe olmayı gerektirir. Kadın olmak ise gizlenmeyi çok fazla dışa açılmamayı gerektirir.²⁴⁵ Kadınlar için dezavantaj olarak görülen durumlar erkekler için söz konusu değildir. Bu açılardan bakıldığında peygamberlerin erkeklerden gönderilme nedenlerinden birinin de peygamberlik görevinin noksanlıkları kabul etmemesi olduğu söylenebilir.

2.2. AHLÂKÎ ÖZELLİKLERİ

Ahlak kelimesi sözlükte; huy, yaratılıştan gelen özellik, karakter, yapı, mizaç gibi manalara gelen “خُلُق” veya “خُلُق” kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde insanların maddi yapıları için “خُلُق”, manevi yapıları için ise “خُلُق” kelimeleri kullanılmaktadır.²⁴⁶ İstılahta ise, “İnsan fiillerinin kendisiyle, düşünme ve tefekkür etmeksizin meydana geldiği ve insanın içine yerleşmiş olan vasıftır. Kişiden bu vasıfların etkisiyle aklı selime ve şeriata uygun davranışlar ortaya çıkarsa güzel ahlaklı, çirkin davranışlar ortaya çıkarsa da bu kişi kötü ahlaklı olarak nitelendirilir.”²⁴⁷

Şüphesiz İslâm ahlâkının kaynağı Kur'ân ve Sünnettir. Çünkü Hz. Peygamberin ahlakı sorulduğunda, onun ahlakının Kur'ân olduğu ve ahlakça insanların en güzeli olduğu beyan edilmiştir.²⁴⁸ Allah insanoğlunu en güzel şekilde yaratıp²⁴⁹ ona ruhundan üfleyerek²⁵⁰ melekleri ve cinleri ona secde ettirmiştir.²⁵¹ Böylelikle manevî anlamda

²⁴² Aynî, XV, 309.

²⁴³ Buhârî, Hayz, 6; Şehâdet, 12; Müslim, İmân, 132; Tirmîzî, İmân, 6; Ahmed b. Hanbel, II, 373.

²⁴⁴ Hayız ve nifâs halî, mahremsiz sefere çıkamama, beşer olarak korunmaya ihtiyaç duyması gibi.

²⁴⁵ Aliyyü'l-Kârî, s. 68.

²⁴⁶ İbn Manzûr, X, 58; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 238.

²⁴⁷ Cürçânî, s. 166.

²⁴⁸ Buhârî, Edeb, 112; Müslim, Fedâil, 54; Tirmîzî, Birr ve's-Sıla, 69; Ebû Dâvûd, Edeb, 1; Ahmed b. Hanbel, III, 270.

²⁴⁹ 95. Tîn: 4.

²⁵⁰ 15. Hicr: 29.

²⁵¹ 2. Bakara: 34.

meleklerden üstün kılınan insanoğlunun bir de maddî varlığı yani bedeni vardır. Allah insanoğlunun nefsinin yarattıktan sonra ona iyilik ve kötülük yapabilme kabiliyetlerini yüklemiştir.²⁵² İslâm fıtrâtı üzerine doğan insanoğlundan²⁵³ kimileri kendine verilen kabiliyetlerini iyilik yönünde, kimileri de kötülük yönünde kullanmış ve kimisi kurtuluşa erenlerden kimisi de hüsrana uğrayanlardan olmuştur. Öyleyse insanoğlunun kurtuluşa ermesi, ona yüklenen iyi vasıflarını kullanmasına bağlıdır. İyi vasıfların nerede, nasıl ve ne ölçüde kullanılması gerektiğini öğretecek olan rehberleri ise peygamberlerdir. Peygamberler insanlığın içinden, onları temize çıkaracak kitabı ve hikmeti öğretecek kimseler²⁵⁴ olduklarına göre, onların övülmüş olan bütün vasıflara sahip olmaları gerekmektedir. Peygamberler, Allah tarafından seçilmiş kimselerdir.²⁵⁵ Onların hepsinde övülen sıfatlar mevcuttur. Fıtrata aykırı ve dine uygun olmayan yerilmiş sıfatlar onlarda bulunmamıştır. Bu yönleriyle de peygamberler atandıkları vazifeyi hakkıyla eda etmişlerdir. Her zaman ümmetlerine “Üsve-i Hasene”²⁵⁶ olabilmeyi başarmışlardır.

2.2.1. Vefâ

Sözlükte; emin, doğru olmak, emniyette olmak gibi manalara gelen²⁵⁷ emanet kelimesi, peygamberlerin sıfatı olarak, peygamberlerin Allah’tan aldıkları vahyi hiçbir değişikliğe uğratmadan insanlara tebliğ etmeleridir. Peygamberler dünyevî konularda güven veren kişiler oldukları gibi, vahiy noktasında da güvenilir kimseler olmalıdırlar. Çünkü onlara güvenilir olmamak yakışmaz.²⁵⁸ Onlarda, hiçbir şekilde ihanet ve hıyanet bulunmaz. Güven ve emniyet nübüvvetin vazgeçilmez şartıdır.²⁵⁹

Peygamberlerde bulunması vacip olan sıfatlardan “sıdk” ve “emanet” kavramları arasında anlam açısından fark vardır. Sıdk “her konuda doğruluk”, emanet ise; “her alanda insanlara güven vericilik anlamına gelir.”²⁶⁰

²⁵² 91. Şems: 9.

²⁵³ Buhârî, Cenâiz, 78; Müslim, Kader, 22; Tirmîzî, Kader, 6; Ebû Dâvûd, Sünnet, 18; Ahmed b. Hanbel, II, 275.

²⁵⁴ 62. Cumua: 2.

²⁵⁵ 22. Hac: 75.

²⁵⁶ 33. Ahzâb: 21.

²⁵⁷ İbn Manzûr, XII, 21; Fîrûzâbâdî, s. 1517; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 56.

²⁵⁸ 3. Âl-i İmrân: 161; 7. A’râf: 68; 26. Şuarâ: 108, 125, 143, 162.

²⁵⁹ İ. Karagöz, F. Karaman, s. 145.

²⁶⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “D.İ.A Peygamber Maddesi” XXXIV, 257, 262, *T.D.V. Yay.*, İstanbul 2007,

Peygamberler Allah'tan başka kimseden korkmayan ve bu yüzden de kendilerine indirileni olduğu gibi insanlara tebliğ eden kimselerdir.²⁶¹ Nitekim Hz. Peygamber, Müslümanların ahde vefalı ve emanete hainlik yapmayan kimseler olmaları gerektiğini emanete hıyanet edenin kendisinden olmadığını ve güvenilir olmayan kimsede kâmil imanın bulunmayacağını bildirmiş ve emanetin önemine vurgu yapmıştır.²⁶² İbn Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber'in doğru sözlü, iffetli, ahde vefalı ve emanete hainlik yapmayan biri olduğunu bildirir.²⁶³ Hz. Peygamber (s.a.s.) emanet edilene hainlik yapmanın nifâk belirtilerinden olduğunu haber vererek müminlerin bu özellikten uzak kalmasını belirtmiştir.²⁶⁴

Ümmetlerine emin kimseler olmaları yolunda tavsiyeler de bulunan peygamberler onlara örnek teşkil etmektedirler. Emin olmak yani emanete hıyanetlik yapmamak iki çeşittir. Birincisi beşeri ilişkilerde hainlik yapmamak, ikincisi ise Allah'ın peygamberlere emanet ettiği emir ve yasakları tebliğde ihanette bulunmamak ki peygamberler her ikisiyle muttasıf olup aksinden uzaktırlar. Peygamberler her zaman Allah'ın kendilerine emanet ettiği şeylerde çok titiz ve dikkatli olmuşlardır. Mesela Lokmân (a.s.) bütün peygamberler gibi insanların şirkten uzak durmalarını sağlamaya çalışmıştır. Çünkü peygamberlerin asıl görevleri Tevhîdi hakim kılmaktır. Hz. Peygamber, Lokmân'nın (a.s.) kendisine emanet edilen tevhit akidesine sahip çıktığını ve bu uğrunda mücadele ettiğini haber vermiştir. Şöyle ki *“İnanıp da imanlarına herhangi bir zulmü yani haksızlığı karıştırmayanlar var ya işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır ”*²⁶⁵ ayeti nazil olunca bu ayetteki zulmetmeyenler ifadesi sahabeye ağır gelmiş ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.), *“Ey Allah'ın elçisi! Hangimiz kendisine zulmetmez ki”* demişler bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara, *“Bu ayetteki zulüm, sizin anladığınız gibi değildir. O zulüm ancak şirkdir. Lokmân'ın oğluna öğüt verirken, “Oğulcuğum!, Allah'a ortak koşma. Çünkü Allah'a ortak koşmak büyük zulümdür” dediğini işitmediniz mi?”* buyurmuştur.²⁶⁶ İşte bu hadis Lokmân'nın (a.s.) kendine teslim edilen en önemli emanete sahip çıkıp en yakınından başlayarak insanları şirkten uzak tuttuğunu göstermektedir.

²⁶¹ 33. Ahzâb: 39.

²⁶² Tirmîzî, Bey', 38; İbn Mâce, Fiten, 2; Ebû Dâvûd, İmân, 6; Ahmed b. Hanbel, III, 414.

²⁶³ Buhârî, Şehâdet, 28; Ahmed b. Hanbel, II, 361.

²⁶⁴ Buhârî, İmân, 23; Müslim, İmân, 107; Tirmîzî, Eymân, 14; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Nesâî, Eymân, 20; Ahmed b. Hanbel, II, 357.

²⁶⁵ 6. En'âm: 82.

²⁶⁶ Buhârî, Enbiyâ, 11, 42; Müslim, İmân, 197; Tirmîzî, Tefsîr, 7; Ahmed b. Hanbel, I, 378.

Yine Hz. Nûh'un emanete sahip çıktığını ve emanete karşı vefalı olduğunu kıyamette Hz. Peygamber'in ümmetinden şehadet talebinde bulunmasıyla öğrenmekteyiz.²⁶⁷

Kureyş'in Hz. Peygamber'e, çıktığı tevhit yolundan dönmesi için yaptığı teklifi, Hz. Peygamber'in, “*Bir elime ayı bir elime de güneşi koysanız bu yoldan asla dönmem*” diyerek reddetmesi, O'nun sadece halk nezdinde değil, Allah nezdinde de emîn ve vefâlı olduğuna delildir. Çünkü emin olmak emanete sahip çıkmakla olur ki Hz. Peygamber de bunu yapmıştır. Yine Hz. Peygamber, veda haccında yüzbinlere hitap ederek Allah'ın kendisine yüklediği tebliğ etme emanetine karşı ahdini yerine getirdiğini ashabından şahitlik talebinde bulunmasıyla göstermektedir.²⁶⁸ Dolayısıyla peygamberler hem Allah'a karşı olan sorumluluklarında, hem de kullar ile olan münasebetlerinde hainlik ve güvensizlik gibi sıfatlardan münezzehtir.

2.2.2. Doğru Sözlülük

Bütün peygamberlerde bulunması gereken zorunlu sıfatlardan biri de onların doğruluk sahibi olmalarıdır. Bu vasıf peygamberlerde fitrîdir. Yalan söylemenin zıddı olan sıdk kavramı sözlükte, doğru sözlü olmak, gerçeği söylemek, doğru haber vermek, sözünü yerine getirmek, vakıya uygun haber vermek gibi anlamlara gelmektedir.²⁶⁹ Istılahta ise, Kişinin, yalan söylemekten başka hiçbir çıkar yolun olmadığı durumlarda zarara uğrama pahasına gerçeği söylemesidir. Sıdk, yalanın karşıtı olmak üzere kişinin yaptığı işlerinde hile, inancında şüphe ve durumunda şaibe olmamasıdır şeklinde de tarif edilmiştir.²⁷⁰ Kısaca sıdk, kişinin inancında, amelinde, niyetinde, söz, fiil ve davranışlarında samimi ve dürüst olmasına, hilesinin bulunmamasına denir. Sıdk kavramı, Arap dilinde övgü ifadesi olarak kullanılmıştır. Buna göre bir kimseye sıdk kavramının izafe edilmesi, onun övüldüğüne işaret etmektedir.²⁷¹ Bu kavram Kur'ân'da iman ve imanın gereği olan salih ameller,²⁷² sadâkat göstermek,²⁷³ doğru sözlü olmak,²⁷⁴

²⁶⁷ Buhârî, Enbiyâ, 5; Tefsîr, 2; Tirmizî, Tefsîr, 3; Ahmed b. Hanbel, III, 32.

²⁶⁸ Buhârî, Fiten, 8; Müslim, Îmân, 31; İbn Mâce, Fiten, 2; Ahmed b. Hanbel, IV, 76.

²⁶⁹ Fîrûzâbâdî, s. 1161; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 556.

²⁷⁰ Cürçânî, s. 207.

²⁷¹ İ. Karagöz, F. Karaman, s. 592.

²⁷² 5. Mâide: 119.

²⁷³ 33. Ahzâb: 23, 24.

²⁷⁴ 3. Âl-i İmrân: 95.

Allah'ın va'dini yerine getirmesi,²⁷⁵ gerçek (Kur'ân),²⁷⁶ değerli, şerefli ve yüce anlamalarında kullanılmıştır.²⁷⁷ Hadislerde sıdk kavramı, nefsin yapılanlardan huzur ve sükûnet duyması ve şüphe içinde olmaması (tuma'nîne)²⁷⁸ ve birr (cennete götüren iyilik, hayır ve güzel ameller) olarak tarif edilmiştir.²⁷⁹

Yalancılık normal insanlar da bile çirkin görülen davranıştır. Bu sıfatın insanlara rehber olan peygamberlerde bulunması hiç düşünülemez. Çünkü onlara Allah tarafından vahyolunur²⁸⁰ ve peygamberler vahyolunanı tebliğ etmekle yükümlüdür.²⁸¹ Bu durumda yüklendiği emaneti muhataplarına iletecek olanın emin ve güvenilir olması zorunludur. Bazen peygamberler insanlara hiç bilmedikleri ve muttali olamadıkları şeylerden de haber vermektedirler. Mesela bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.) yüksek bir yerden Medine evleri arasından yükselen köşklere bakarak, *“Benim görmekte olduğum şeyleri sizler görebiliyor musunuz? Ben, evlerinizin aralarına dökülen fitnelerin yerlerini şiddetli yağmur sellerinin açtığı gedikler gibi görüyorum”* buyurmuştur.²⁸² İnsanlara, onların göremediklerini haber verenin güvenilir olması gerekir.

Kur'ân, peygamberlerin doğruluk vasıflarını ortaya koymuş ve bazılarını sıddîk olarak nitelendirmiştir.²⁸³ Yine son nebî Hz. Muhammed'in de sâdık olduğu, yalancılardan olmadığı birçok ayette anlatılmaktadır.²⁸⁴ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) pay ettiği ganimetler hakkında kendine itiraz eden bedeviye çok sert çıkarak *“Ben isyan edersem Allah'a kim itaat eder? Allah beni yeryüzünde yaşayanlara emin kılmakta iken, sizler beni emin saymıyor musunuz?”*²⁸⁵ buyurmuştur. Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) her konuda Allah'ın kendisini emin kıldığını hatırlatmıştır.

Hız. Peygamber'in kendisi doğru olduğu gibi insanlara da doğru olmaları gerektiğini hatırlatmış ve onları doğruluktan ayrılmamaya davet etmiştir. Hatta doğruluğun zıddı olan yalancılığın ve yalan söylemenin büyük günahlardan olduğunu

²⁷⁵ 3. Âl-i İmrân: 152.

²⁷⁶ 39. Zümer: 32, 33.

²⁷⁷ 19. Meryem: 50.

²⁷⁸ Tirmîzî, Sıfatü'l-Kıyâme, 60; Ahmed b. Hanbel, I, 200.

²⁷⁹ Buhârî, Edeb, 69; Müslim, Birr ve's-Sıla, 103; Tirmîzî, Birr ve's-Sıla, 46; İbn Mâce, İmân, 7; Ahmed b. Hanbel, I, 393.

²⁸⁰ 18. Kehf: 110; 6. En'âm: 106.

²⁸¹ 5. Mâide: 67.

²⁸² Buhârî, Menâkıb, 22; Müslim, Fiten, 9; Ahmed b. Hanbel, V, 200.

²⁸³ 19. Meryem: 41, 54, 56; 12. Yûsuf: 46.

²⁸⁴ 6. En'âm: 90; 69. Hâkka: 44, 47.

²⁸⁵ Buhârî, Enbiyâ, 9; Meğâzî, 58; Müslim, Zekât, 144; Ebû Dâvûd, Sünnet, 31; Nesâî, Tahrîmü'd-Dem, 26; Ahmed b. Hanbel, III, 68.

bildirmiştir.²⁸⁶

2.2.3. İsmet

Peygamberlerin bir özellikleri de onların günden uzak oluşlarıdır. İsmet kelimesi sözlükte; engelleme, durdurma, koruma, günden korunmuşluk, günahsızlık anlamlarına gelmektedir. Ayrıca ismet, yapacak gücü olmasına rağmen kişiyi günah işlemekten ve günaha meyletmekten engelleyen ilahi bir meleke olarak da tanımlanmıştır.²⁸⁷ Bir terim olarak ismet, “Allah’ın tüm peygamberleri, kendilerine tahsis etmiş olduğu saf cevherlerle, en yüce cismi ve nefsi varlığa sahip kılarak, ayaklarını taatta sabit tutması, kalplerine sekînet indirerek kötü temayüllerden muhafaza etmesi, tevfiği ile onları koruması” diye tanımlanmaktadır.²⁸⁸ Yani ismet, nübüvvet ile görevlendirilecek kimsenin çocukluktan itibaren gözetim altında bulundurulması ve söz konusu şahsın üstün ahlâkî özelliklerle donatılması olarak anlaşılmaktadır.²⁸⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de peygamberlerin çocukluktan itibaren gözetim ve denetim altında tutuldukları görülmektedir. Mesela Mûsâ’nın (a.s.) yetiştirilmesine Allah tarafından nezaret edilmesi ve Allah’ın ona sevgisini vermesi²⁹⁰, İsmâ’nın (a.s.) daha beşikteyken nübüvvetini ilan etmesi,²⁹¹ İbrâhîm’in (a.s.) henüz çocuk denecek yaşta iken puta tapan kavminin inancını terk ederek onların inancını sorgulaması ve onlarla mücadele etmesi²⁹² ve hayatının hiçbir döneminde müşriklerin yaptıklarını tasvip etmeyerek, hiçbir zaman puta tapmayan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatı, Allah’ın, peygamberlik mertebesine yükselteceği kişileri henüz peygamber olmadan önce de gözettiğinin ve onları koruma altına aldığı delilidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. İbrâhîm ve İsmâil’in masum olduklarını ve günden beri olduklarını şöyle haber vermektedir. İbn Abbâs’tan (r.a.) rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) müşriklerin Kâbe’de yapmış oldukları resimleri görünce Kâbe’nin içine girmedi, resimlerin

²⁸⁶ Buhârî, Edeb, 6; Müslim, İmân, 88; Tirmîzî, Birr ve’s-Sıla, 4; Ebû Dâvûd, Kazâ, 15; Ahmed b. Hanbel, III, 131.

²⁸⁷ İbn Manzûr, XII, 403; Fîrûzâbâdî, s. 1469; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 656-657.

²⁸⁸ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Dâru’l-Kalem, Beyrut 1997, s. 570.

²⁸⁹ Galip Türkan, “Peygamberlerin İsmet Meselesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, s. 97.

²⁹⁰ 20. Tâ-Hâ: 39.

²⁹¹ 5. Mâide: 110; 19. Meryem: 30; Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Birr ve’s-Sıla, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 307.

²⁹² 6. En’âm: 75, 83; 26. Şuarâ: 69, 83.

kaldırılmasını emretti de onlar kaldırıldı. Hz. Peygamber, İbrâhîm ile İsmâîl'in (a.s.) resimlerinin, ellerinde ezlâm denilen fal kalemleri olduğu halde görünce: *"Allah bunları yapanları öldürsün. Allah'a yemin ederim ki, bu iki peygamber hiçbir zaman böyle fal kalemleriyle rızık ve kısmet aramamışlardır. Onlar bunda masumdurlar"*²⁹³ buyurmuştur.

Ulemanın da ittifakıyla, tüm peygamberler bile bile isyan etmekten ve Allah'ın emrine muhalif davranmaktan münezzehtirler. Ancak insan olmaları sebebiyle sehven, terk-i evlâ noktasında birtakım hatalarının olması caizdir.²⁹⁴ Hata etmiş olsalarda peygamberler, şirk ve küfür sayılan günahları ve düşüklük sayılan hırsızlık gibi suçları asla işlememişlerdir.²⁹⁵ Şayet işlerlerse getirdikleri inanca ters hareket etmiş olurlar ki bu durum peygamberler için düşünülemez.²⁹⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), kıyamet gününde insanların, içinde bulundukları durumdan kurtulmak için peygamberlerden şefa'at talebinde bulunacaklarını ve ilk önce Âdem'e (a.s.) gideceklerini ve Hz. Âdem'in daha evvel yaptığı hatası nedeniyle onlara şefa'at edemeyeceğini ve hatasından dolayı o gün Allah'a karşı mahcubiyetini dile getireceğini ve diğer peygamberlerin - İsâ, Mûsâ, Nûh, İbrâhîm - de hatırladıkları hataları nedeniyle insanlara şefa'at edemeyeceklerini ve sonunda geçmiş ve gelecek günahları affedilmiş olan kendisinin, insanların derdine çare bulacağını bizlere haber vermiştir.²⁹⁷

Peygamberlerin günah işlemeleri beşer olma noktasında mümkün olmasına rağmen, ismet sıfatlarıyla bu durumdan uzak olmuşlardır. Onların olsa olsa zelleleri olabilir. Nitekim onların hataları şu şekildedir. Âdem (a.s.) unutarak yasak olan ağaçtan yemiş,²⁹⁸ Nûh (a.s.) kafir olan kavmine beddua etmiş ve evlat acısıyla Allah'tan

²⁹³ Buhârî, Enbiyâ, 11; Ebû Dâvûd, Menâsik, 93; Ahmed b. Hanbel, I, 334.

²⁹⁴ Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed, *Kitâbu Usûli'd-Dîn*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, thk. Ömer Vefik ed-Dâûk, Beyrut 1998, I, 136.

²⁹⁵ Aliyyü'l-Kârî, s. 64.

²⁹⁶ 6. En'âm: 14; 17. İsrâ: 39.

²⁹⁷ Buhârî, Tevhîd, 19; Müslim, İmân, 322; Tirmîzî, Zühd, 10; İbn Mâce, Zühd, 37; Ahmed b. Hanbel, I, 281. Hadîs-i Şerîf Hz. Peygamber'in şefa'at-ı uzâmâsı hakkındadır. (Şefa'at-ı uzâmâ: Hz. Peygamber'in, mahşerde bütün insanlar heyacan ve ızdırap içinde bulundukları sırada insanların hesaplarının bir an evvel görülmesi için Allah'a niyazda bulunmasıyla hesap işleminin başlamasını sağlayarak bütün insanlığa şefa'at etmesi demektir.) Bu Şefa'at Kur'ân'da "Makâmı Mahmûd" diye zikredilmiştir. Makâm-ı Mahmûd hakkında ulemânın birçok kavli var olmakla beraber Hâfız İbn Hacer'e göre bundan murad Şefa'atı Uzmâ denilen umumî şefa'attır. Rasûlullah'ın (s.a.s.) günahkârları cehennemden çıkarmak için yapacağı şefa'ati bunun tabilerindendir. Bkz. İbn Hacer, II, 95; İ. Karagöz, F. Karaman, s. 614.

²⁹⁸ 2. Bakara: 35, 36

hakkında bilgisi olmadığı bir şey hususunda istekte bulunmuş,²⁹⁹ Mûsâ (a.s.) öldürülmesi emredilmeyen bir kafiri öldürmüş,³⁰⁰ İbrâhîm (a.s.) kafirlere karşı kendini müdafaa için eşinini, kendi kardeşi olduğunu,³⁰¹ putları en büyük putun kıldığını ve hasta olmadığı halde hasta olduğunu söyleyerek tevriyeli konuşmuştur.³⁰² İsâ (a.s.) insanların kendisini ilah edinmelerinden dolayı kendini suçlu hissetmiştir.³⁰³ Hakikatte bunların hiçbirisi peygamberlerden başka kimseler için günah sayılmaz. Ancak peygamberler, söz konusu hatalardan korkmuşlardır. Çünkü bunlar Allah'ın emriyle yapılmış şeyler değildi.³⁰⁴

İsmet sıfatı, peygamberler için zaruridir. Eğer peygamberler günah işleselerdi, Allah onlara uymayı emretmezdi. Çünkü Allah kullarına günah işlemeyi emretmez. Allah peygamberleri örnek alıp onlara uyulmasını emrettiğine göre peygamberlerin her türlü günahattan uzak bulunmaları aklın ve dinin bir gereğidir.³⁰⁵

2.2.4. Âbid ve Zâhid Kimseler Olmaları

Allah'ın kulu ve elçisi olan peygamberler elçilik görevlerini hakkıyla yerine getirmişlerdir. Hz. Peygamber'in veda haccında ümmetine “*Tebliğ ettim mi?*” şeklinde sorup, “*Evet, tebliğ ettin*” şeklinde aldığı cevap,³⁰⁶ Hz. Nûh'a ahir zaman ümmetinin şahit olması, peygamberlerin hem Allah ve hem de kullar nazarında bu işi hakkıyla eda ettiklerinin delilidir.³⁰⁷

Peygamberler Allah'a kul olma görevlerini de başarıyla yerine getirmişler ve bu yönleriyle de Allah katında seçkin kişiler olmayı başarmışlardır.³⁰⁸ Kula yakışan Kur'an'da açıklandığı gibi yaratılış gayesine³⁰⁹ uygun olarak yaşamaktır. Hele de bu kul insanlara model³¹⁰ olmak ve Allah'ın istediği kul tipini onlara göstermekle görevli peygamberler olursa, bu durumda onların kul olabilme bilincinden uzaklaştıkları hiç

²⁹⁹ 54. Kamer: 9, 11; 71. Nûh: 26, 28; 11. Hûd: 45.

³⁰⁰ 28. Kasas: 15.

³⁰¹ Buhârî, Enbiyâ, 11; Bey', 100; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ebû Dâvûd, Talâk, 16.

³⁰² 37. Sâffât: 93.

³⁰³ 5. Mâide: 116.

³⁰⁴ Aynî, XIX, 27; İbn Hacer, XI, 433.

³⁰⁵ Zeki Yıldırım, “Kur'an'da Peygamberlerin İsmeti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der.* Erzurum 2003.

³⁰⁶ Buhârî, Fiten, 8; Müslim, Hac, 19; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 76; Nesâî, Cihâd, 44.

³⁰⁷ Buhârî, Enbiyâ, 4.

³⁰⁸ 10. Yûnus: 72; 11. Hûd: 47, 75; 38. Sâd: 45; 19. Meryem: 54, 58; 21. Enbiyâ: 75, 83.

³⁰⁹ 51. Zâriyât: 56.

³¹⁰ 33. Ahzâb: 21.

düşünülemez. İnsanların en temiz kalplisi ve Allah’a en yakın olanı Hz. Peygamber kendini, Allah’a itaat etmekten ve kulluk vazifesini yapmaktan asla müstağni kılmamış³¹¹ ve hatta “*Sizin Allah’tan en çok korkanınız benim...*”³¹² ifadesiyle kulluğunun önemine vurgu yapmıştır. Onlar görünürde halk ile fakat gerçekte Allah ile olan seçilmiş kimselerdir. Nitekim Hz. Peygamber Allah’a çokça tevbe eden³¹³ ve ayakları şişinceye kadar ibadet eden biriydi. Kendisine senin gelmiş geçmiş günahların bağışlanmışken neden bu kadar çok ibadet ediyorsun? denildiğinde “*Rabbine şükreden bir kul olmayayım mı?*”³¹⁴ cevabını vermesi onun ne kadar âbid bir kul olduğunun göstergesidir.

Hz. Peygamber’in bir sefer esnasında Mekke ve Medine arasında bir vadiden geçerken Hz. Mûsâ ile Yûnus’u gördüğünü ve onların Allah’a yalvarıp sürekli olarak telbiye getirdiklerini söylemesi,³¹⁵ Allah’ın Nûh’u âbid ve şâkir olarak nitelendirmesi³¹⁶ onların kulluk görevlerini aksatmadan yerine getirdiklerine bir işarettir. Yûnus’un (a.s.) başına gelen musibetlerden Allah’ı çokça tesbih edenlerden olmasıyla kurtulmuş ve affa layık olması da onun nasıl bir kul olduğunu açıkça göstermektedir.³¹⁷

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.), Dâvûd’un (a.s.) sefere hazırlanırken bile Zebûr’u çokça okuduğunu bizlere haber vererek, “*Dâvûd peygamber’e Zebûr’u okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd binek hayvanlarının sefere hazırlanmasını emrederdi de onlar eğlenip sefer için hazırlanırdı. Bunlar eğlenmezden önce Dâvûd Zebûr’u okurdu. Dâvûd yalnız kendi elinin emeğinden yer idi*” buyurmuştur.³¹⁸ Hz. Dâvûd’un (a.s.) Zebûr’u³¹⁹ okuması onun Rabbine karşı kulluk görevlerinde ne kadar titiz olduğunu ve kulluğa ne kadar önem verdiğini gösterir. Allah’ın Kitabını okumak da bir tür kulluk görevi olan ibadetlerdendir. Yine O, bir gün oruç tutup bir gün oruç tutmazdı.³²⁰ Allah’a en sevimli olan namaz da yine Dâvûd’un namazıydı. Hz. Dâvûd, gecenin yarısını uyur, üçte birinde namaz kılar, altıda birinde tekrar uyurdu.³²¹ Hz. Peygamber,

³¹¹ Ömer Neseî, *İslâm İnancının Temelleri Akâid*, Bayrak Yayınları, s. 120.

³¹² Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5.

³¹³ Müslim, Zikr ve’l-Duâ ve’t-Tevbe, 42.

³¹⁴ Buhârî, Rikâk, 20; Müslim, Sıfatu’l-Münâfikîn, 79.

³¹⁵ Müslim, Îmân, 268; İbn Mâce, Menâsik, 4; Ahmed b. Hanbel, I, 215.

³¹⁶ 16. İsrâ: 3; Buhârî, Enbiyâ, 5; Müslim, Îmân, 327; Tirmizî, Sıfatu’l-Kıyâme, 10; Ahmed b. Hanbel, II, 435.

³¹⁷ 37. Sâffât: 139,144; 68. Kalem: 48, 50.

³¹⁸ Buhârî, Enbiyâ, 38; Buyû’, 15; Ahmed b. Hanbel, II, 314.

³¹⁹ İbn Hacer, VI, 454; Aynî, XIX, 28.

³²⁰ Buhârî, Enbiyâ, 38; Müslim, Sıyâm, 181; Ahmed b. Hanbel, II, 187.

³²¹ Buhârî, Enbiyâ, 39.

çok fazla ibadet yapmak isteyen bir sahâbîye Dâvûd'un orucunu ve namazını tavsiye etmiş³²² ve O'nu çok ibadet eden biri olarak nitelendirmiştir. Hz. Dâvûd'un (a.s.) orucunu oruçların en âdil olanı ve namazını da Allah'a en sevimli gelen namaz olarak nitelendirmiştir.³²³

Sonuç olarak diyebiliriz ki insanlığın önderleri özel yaşamlarında da toplumsal hayatlarında da iyi bir kul olabilmeyi başarmışlardır.

2.2.5. Seçilmiş Olmak

İnsanlığın kurtuluşuna vesile olarak gönderilen peygamberlerin bir diğer özellikleri de onların bu kutsal göreve kesbî değil vehbî olarak gelmiş olmalarıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Allah peygamberliği vereceği yeri en iyi bilendir"*³²⁴ buyurularak bu vehbîliğe işaret edilmiştir. Yani bir insan, üstün ahlaka sahip olmak, çok ibadet etmek gibi birtakım özelliklere sahip olsa da bu özellikleri, onu peygamberlik mertebesine erdirmez. Kelamcılar peygamberliğin yalnızca Allah tarafından seçilmekle mümkün olacağı noktasında ihtilaf etmezken, Allah'ın peygamber olarak seçtiği kişileri birtakım farklı özelliklere sahip olarak mı? yoksa peygamberleri diğer insanlardan farksız mı? yarattığı hususunda iki görüşe ayrılmışlardır. Çoğunluk, "Onlar diğer insanlardan farklı yaratılmamışlardır" görüşünü benimserken; Ebû'l-Muîn en-Nesefî, Fahrüddîn er-Râzî gibi birtakım âlimler, "Allah, peygamber olarak seçtiği insanı bedenî ve özellikle de ruhî bakımdan birtakım üstün yaratılışa sahip kılmıştır" görüşünü benimsemişlerdir. Buna göre peygamberler ruhî melekeleri itibarıyla melekeler benzerler. Çünkü böyle olmazlarsa vahiy alamazlar.³²⁵

Peygamber olacak olan kişilerin peygamber olmazdan önce de birtakım üstün özelliklerinin olması ve diğer insanlardan farklı olarak bazı ilahî müdahalelere maruz kalmaları, onların diğer insanlardan farklı olduklarını göstermektedir. Şakkı sadr denilen olay Allah'ın ilahî mesaja muhatap olarak seçtiği bir peygamberi kötülüklerden

³²² Buhârî, Savm, 55; Müslim, Sıyâm, 186.

³²³ Buhârî, Enbiyâ, 38, 39; Teheccüd, 7; Müslim, Sıyâm, 182, 186, 187; Tirmîzî, Savm, 57; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 53; İbn Mâce, Sıyâm, 31; Nesâî, Sıyâm, 69; Ahmed b. Hanbel, I, 314.

³²⁴ 6. En'âm: 124.

³²⁵ Nesefî, Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Tabsiratü'l-Edille*, thk. Hüseyin Atay, Ankara 1993, I, 530-540. ; Aynî, IV, 51.

nasıl uzaklaştırdığının ifadesidir.³²⁶ Yine Hz. Peygamber'in kalbinin miraç öncesinde Cebrâil tarafından zezem ile yıkanıp kalbine hikmet ve imanın konması peygamberlerin her yönleriyle diğer insanlardan ayrıldıklarına bir işarettir. Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumun en faziletlisi, en güzel ahlaka sahip ve soyu temiz, kendini şirkten muhafaza etmek için inzivaya çekilmiş olması O'nun korunmuş olduğunu gösterir.³²⁷

Yine Hz. İbrâhîm'in daha peygamber olmazdan önce de şirk ortamından uzak durması, babasıyla ve puta tapanlarla kendi çapında mücadele vermesi de peygamber olacak olan bir şahsın Allah'ın muhafazasında olduğuna dolayısıyla seçilmişlerden olduğuna işarettir.³²⁸

Şuayb'ın (a.s.) kızlarının Hz. Mûsâ'nın dürüstlüğüne ve iffetine şahitlikleri³²⁹ peygamberlerin peygamberlikten önceki temiz yaşantılarına ve seçkin kimseler olduklarını gösterir.³³⁰

2.2.6. Fetânet

Peygamberler, salim akıl, üstün zekâ ve keskin anlayış sahibi kimselerdir. Bunun zıddı olan ahmaklık ve akli dengesizlik, peygamberler hakkında asla düşünülemez. Aksi takdirde, hitap ettikleri kişileri ikna edemez ve görevlerinde başarı sağlayamazlar.

Sözlükte kıvrak zekâlı, zeki, anlamak, farkında olmak ve idrak etmek manalarına gelen (فطن) kökünden türeyen fetânet kavramı zihne gelenleri anlayıp kavrayabilme kuvveti demektir.³³¹ İstilahta ise, Allah'ın peygamberlerinin, üstün bir zekâ, büyük bir dikkat ve olgunlaşmış bir akla sahip olmaları manasında kullanılmıştır.³³² Bütün peygamberler fetânet sahibi insanlardır. Şöyle ki Hz. Peygamber, Hz. İbrâhîm'in ömründe üç kere yalan söylediğini bildirmiş ve şöyle buyurmuştur: *“İbrâhîm yalnız üç defa yalan söylemiştir. Bunlardan ikisi yüce Allah'ın zâtı ve rızası içindir. İbrâhîm'in (a.s.) puta tapanlara “Ben hastayım” demesi ve “Bu kırma işini belki şu büyük put*

³²⁶ Müslim, İmân, 261; Ahmed b. Hanbel, III, 149; III, 288; İbn Hibbân, XIV, 242; ayrıca bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut 1960, I, 50 vd.

³²⁷ Buhârî, Enbiyâ, 6; Müslim, İmân 76.

³²⁸ 37. Sâffât: 83, 100; Buhârî, Enbiyâ, 11.

³²⁹ 28. Kasas: 26.

³³⁰ Peygamberlerin seçilmiş olduklarının bir emaresi olan peygamberlikten önceki yaşamlarındaki temiz hayatları hakkında geniş bilgi için bkz. Râzî, Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb, (Tefsîru'l-Kebîr)*, thk. İ. Şemsüddîn, A. Şemsüddîn, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1992, XIII, 62, vd.

³³¹ İbn Manzûr, XII, 323; Fîrûzâbâdî, s. 1577; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 745.

³³² İ. Karagöz, F. Karaman, s. 180.

yapmıştır” demesidir. Hz Peygamber üçüncüsü için de onun eşini kız kardeşim diye takdim etmesini bildirmiştir.³³³ Bu hadisten anlıyoruz ki İbrâhîm (a.s.) kıvrak zekâlı birisidir. Çünkü söylediği ilk iki tevriyeli ³³⁴ sözü Allah için söylemiş, ancak soruya verdiği cevapta yine peygamberlik vazifesini yapmıştır. Hz. İbrâhîm’in ilk iki tevriyeli sözünü, buluş çağından önce söylediği ve kişinin buluşdan önceki yaptığı işlerde sorumlu olmayacağı veya bunları buluşdan sonra söylediğini ancak bu sözleri yalan söylemek için değil, soruya karşı bir soru şeklinde kavmini azarlamak için söylediği yada değişken olabilen varlıklardan ilah olmayacağını kavmine anlatmak ve bu konuda onların dikkatlerini çekmek için delil olarak söylediği şeklinde tevil edilmiştir.³³⁵ Eşi için kız kardeşim demesi gerçekte yalan değildir. Çünkü inananlar ancak kardeşlerdir. O’nun bu sözünü gerçek manada düşüsek bile zalim birine karşı, kişinin elindeki emaneti istemesi gibi bazı durumlarda yalan söylemenin caiz değil, vacip olduğunda fakihler ittifak etmişlerdir.³³⁶ Görüldüğü gibi İbrâhîm (a.s.) kıvrak zekâsıyla masumiyetine hâlel gelmeyecek şekilde başına gelen zor durumlardan kurtulmayı başaramıştır.

Hz. İsmâîl (a.s.) da aynı şekilde babası gibi üstün zekâlı biriydi. Hz. İsmâîl (a.s.) babasının eşine söylediği şeylerden ne demek istediğini hemen anlamış ve derhal gereğini yapmıştır. İsmâîl (a.s.) babasının eşiğin değiştirilmesi gerektiği talimatını boşama ve sağlamlaştırılması gerektiği sözünü ise yanında tutma olarak anlayabilmişti.³³⁷ İbrâhîm (a.s.), oğlu İsmâîl’in eşlerine şifreli sözlerle konuşmuş dolayısıyla her iki kadın O’nun ne demek istediğini anlayamamışlar, fakat Hz. İsmâîl (a.s.) üstün zekâsıyla durumu anlamış ve gereğinin yapmıştır. Zaten söylemek istenilen söze bu şekilde içerik yüklemek üstün zekâlı, ince fikirli ve derin anlayışlı olan kimselerin yapabileceği bir şeydir. Aynı şekilde o mesajı kavramak da aynı sıfatlara sahip olan kimselerin başaracağı durumdur.

Hz. Süleymân, babası Dâvûd’un (a.s.) muhakemesi sonucu verdiği karar karşısında fetânetini ve zekâsını kullanmıştır. *Şöyle ki iki kadın beraberlerinde*

³³³ Buhârî, Enbiyâ, 11; Bey’, 100; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ebû Dâvûd, Talâk, 16; Ahmed b. Hanbel, II, 403.

³³⁴ Tevriye: Bir belâgat terimidir. Şöyle ki konuşanın, kendisinde biri yakın ve biri de uzak olmak üzere iki ayrı manayı barındıran bir kelimeyi telaffuz ederek uzak olan manayı kastetmesidir. (bkz. Ali Cârîm, Mustafa Emin, *el-Belağatü’l-Vâziha*, Mektebetu Nûri’l-İslâmiyye, Beyrut ts., s. 230.)

³³⁵ İbn Hacer, XVI, 391; Aynî, XV, 248

³³⁶ Aynî, XV, 248; Mübârekfûrî, IX, 6.

³³⁷ Buhârî, Enbiyâ, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 347.

*çocukları olduğu halde yolda giderken kurt, çocuklardan birini kaptı, sonra da kadınlardan her biri sağlam çocuğun kendisinin olduğunu iddia ederek Hz. Dâvûd'a geldiler de O, kurdun kapamadığı çocuğun büyük olan kadına ait olduğuna hükmetti. Sonra kadınlar davayı fetânet ve feraset dolu Hz. Süleymân'a getirdiklerinde O, bir bıçak isteyip çocuğu iki kadın arasında paylaştıracaklarını söyleyince, küçük kadın: “(Çocuğunun ölecek olmasına dayanamayarak) Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! çocuk bu kadınındır” dedi. Böylece Hz. Süleymân çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti.*³³⁸ Bu olay onun hüküm vermede üstün akla sahip olduğunun göstergesidir. Hz. Süleymân bu işi latif bir hileyle yaparak haklı olanı ortaya çıkarmış ve küçük kadının ikrarıyla diğerinin aleyhine hüküm vermiştir. Hz. Süleymân (a.s.) içtihiyâyla karar vermiştir. Eğer nas olsaydı içtihad caiz olmazdı. Ayrıca bu durum fetânet ve anlayışın peygamber olmaları sebebiyle Allah'tan kendilerine hibe edildiğini göstermektedir.³³⁹

Yine Allah Âdem'i (a.s.) yaratacağında meleklerin, “*Biz seni tesbih ve tenzih ederken yeryüzünde kan akıtip fesat çıkaracak olan insanı mı yaratacaksın?*” sözüne karşılık Allah Âdem'e (a.s.) eşyaların isimlerini öğretmesi, Âdem'in de o isimleri meleklerle söylemesinde³⁴⁰ de bir peygamberin fetanetine işaret vardır. Hz. Âdem'in, Mûsâ'nın (a.s.), “*Sen, günahın cennetten çıkardığı Âdem'sin*” itirazına, “*Sen Allah'ın risâlet ve kelâmı ile seçip üstün kıldığı Mûsâ'sın. Sonra sen, ben yaratılmadan önce takdir edilmiş bir işten dolayı beni kınıyorsun*” cevabı Âdem'in delil getirme noktasındaki kıvrak zekâsına bir işarettir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Böylece Âdem, Mûsâ'ya delil ve burhanla galip oldu*” buyurmuştur.³⁴¹

Yûsuf'un kardeşleri, gömleğini babaları Ya'kûb'a (a.s.) O'nu kurdun yediğine delil olarak getirdiklerinde, O feryat ederek oğlunun gömleğini görmek istediğini söylemiş, gömlek ona verilince Ya'kûb (a.s.) gömleğe bakmış ve “*Ben bu güne kadar böyle yumuşak bir kurt görmedim. Oğlumu yemiş ama gömleğini bırakmış, gömleği parçalamamış. Oğluma merhamet etmemiş ama gömleğe merhamet etmiş. Dolayısıyla*

³³⁸ Buhârî, Enbiyâ, 41; Müslim, Deavât, 20; Nesâî, Edebü'l-Kudât, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 340.

³³⁹ Aynî, XVI, 17; İbn Hacer, VI, 363.

³⁴⁰ 2. Bakara: 30, 39.

³⁴¹ Buhârî, Enbiyâ, 32; Kader, 10; Tevhîd, 37; Müslim, Kader, 13, 15; Tirmîzî, Kader, 2; Ebû Dâvûd, Sünnet, 17; İbn Mâce, Mukaddime, 10; Ahmed b. Hanbel, II, 248.

siz yalancılarsınız. Şayet kurt oğlumu yeseydi gömleği de yırtardı”³⁴² diyerek onlara sitem etmiş olması, O’nun acılı halinde bile üstün zekâlı ve derin düşünceli biri olduğunu göstermektedir. Çünkü derin düşünce ve üstün zekâ sahibi olmayan birinin bu şekilde bir kıyaslama ve yorum ile olayı çözmesi mümkün gözükmemektedir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) Haceru’l-Esved taşının Kâbe’deki ilgili yerine koyulması esnasında ki tartışmalar ve münakaşaları, hakem tayin edilince üstün zekâsıyla önlemiş ve taşı kendi eliyle yerine koymuştur. O sırtından ridasını çıkararak taşı ridasının üstüne koydu ve tüm kabile reislerine taşı, koyulacağı yere kadar taşıttı ve sonra eliyle taşı yerine koymuştur. Orada bulunan herkes de yapılan bu işten razı olmuşlardır.³⁴³ Bu da göstermektedir ki Hız. Peygamber karşılaştığı bir problemi zekice halletmiş ve çözümüyle insanları razı edebilmiştir. İnsanların problemlerine derhal çözüm bulabilmek de zeki ve üstün akıllı insanların mezzetlerindenidir. Diyebiliriz ki bütün peygamberler olgunlaşmış bir akla, üstün bir dikkat ve şuura sahip kişilerdir.

2.2.7. Sabır

صبر kökünden mastar olan sabır kelimesi sözlükte, tahammül, sükûnet dinginlik, kendini tutma, kendine hakim olma gibi manalara gelmektedir.³⁴⁴ İstilahta ise, başa gelen musibetlerden dolayı Allah’tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak; nefse ağır gelen ve hoşla gitmeyen şeyler karşısında dünya ve ahiret yararını düşünerek ruhî dengeyi bozmamak için, insandaki dayanma ve sukûnet gücü demektir.³⁴⁵ Hız. Peygamber sabrı, “*Musibetle ilk karşılaşıldığı anda dayanmaktır*”³⁴⁶ şeklinde tanımlamıştır.

Sabır üç çeşittir. Birincisi yasaklananlara sabretmektir ki bu yasaklardan uzak durmakla olur. İkincisi emredilen şeylere karşı sabırdır ki bu, itaat ederek emredilenleri yerine getirmektir. Üçüncüsü belalara sabretmek ki bu da Allah’a şikâyetçi olmamaktır. Kişi bu üç şeyi asla terk etmemelidir. Çünkü sabır iyi olan şeylere ulaşmaya vesiledir.

³⁴² Taberî, VII, 160; Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Esed b. Amr b. Muhammed es-Şirâzî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, Dâru’s-Sâdır, Beyrut 2001, I, 481.

³⁴³ İbn Kesîr, Ebû’l-Fidâ, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, II, 299.

³⁴⁴ İbn Manzûr, IV, 437; Fîrûzâbâdî, s. 541; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 551.

³⁴⁵ Cürçânî, s. 207; İ. Karagöz, F. Karaman, s. 567.

³⁴⁶ Buhârî, Cenâiz, 7; Müslim, Cenâiz, 15; Tirmizî, Cenâiz, 13; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 27; İbn Mâce, Cenâiz, 55; Ahmed b. Hanbel, III, 143.

Nitekim Hz. Peygamber, “*Sabır kula verilen en hayırlı şeydir*”³⁴⁷ diyerek buna işaret etmiştir.

Kur’ân’da birçok yerde sabır kelimesi geçmekte ve yüce Allah ısrarla müminlere sabırlı olmalarını tavsiye ederek,³⁴⁸ sabırlı olanlara büyük ecirler va’d etmekte ve onların yaptıkları bu güzel davranış karşısında mükâfatlarını alacaklarını bildirmektedir.³⁴⁹

Allah’ın peygamberleri de sabretmiş ve muhataplarına sabırlı olmayı tavsiye etmiştir.³⁵⁰ Kur’ân-ı Kerîm Hz. İbrâhîm’i (a.s.) halîm sıfatıyla nitelemiş³⁵¹ ki bu niteleme onun eziyetlere karşı çok sabırlı olduğuna bir işarettir.³⁵² Yine Hz. Peygamber mezar başında ağlayan bir kadına Allah’tan korkmasını ve sabretmesini tavsiye etmiştir.³⁵³ Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle demiştir. “*Rasûlullah (s.a.s.) ile sanatkâr bir demirci olan Ebû Seyf’in yanına girdik. Ebû Seyf, Hz. Peygamber’in oğlu İbrâhîm’in sütbabası idi. Rasûlullah (s.a.s.), İbrâhîm’i aldı, öptü ve kokladı. Bundan sonra bir kez daha Ebû Seyf’in evine gittik. Bu defa İbrâhîm can veriyordu. Rasûlullah’ın gözlerinden yaşlar aktı. Bunun üzerine Abdurrahmân b. Avf şaşırarak bir halde “Ey Allah’ın Elçisi! halk musibet zamanında sabretmeyebilir; fakat sen de mi?” dedi. Rasûlullah (s.a.s.) : “Ey Avf’in oğlu! Bu halet, bir rahmet ve şefkattir” buyurdu. Sonra gözyaşları arttı. Bu defa da Hz. Peygamber, “Şüphesiz göz ağlar, kalp de mahzun olur. Biz ise, Allah’ın razı olacağı sözden başka söz söylemeyiz. İbrâhîm! Bizler senin ayrılığınla çok üzgün ve kederliyiz”*³⁵⁴ buyurdu. Hz. Peygamber’in, “*Biz Allah’ın razı olmayacağı bir söz söylemeyiz*” demesi onun musibet karşısında nasıl sabırlı olduğunu ancak; insanlığı gereği de üzüldüğünü göstermektedir.

Çocukluğunda ana-baba sevgisinden mahrum kalan Hz. Muhammed, peygamber olmadan önce ölen çocukları³⁵⁵ nedeniyle de evlat acısını tatmış ve buna da büyük bir sabır göstermiştir. O, peygamberlikten önceki hayatında da karşılaştığı bütün musibetlere rağmen, olgun ve vakarlı davranmasını, sabretmesini bilmiş ve şerefli bir

³⁴⁷ İbn Hacer, XI, 305.

³⁴⁸ 18. Kehf: 28; 2. Bakara: 249; 19. Meryem: 65.

³⁴⁹ 73. Müzzemmil: 10; 103. Asr: 1; 90. Beled: 17; 28. Kasas: 54; 2. Bakara: 153, 155.

³⁵⁰ 7. A’râf: 128; 31. Lokmân: 17.

³⁵¹ 9. Tevbe: 114.

³⁵² Suyûtî, *Celâleyn*, s. 205.

³⁵³ Buhârî, Cenâiz, 31, 41; Müslim, Cenâiz, 14; Tirmîzî, Cenâiz, 13; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 27; Nesâî, Cenâiz, 22; Ahmed b. Hanbel, III, 143.

³⁵⁴ Buhârî, Cenâiz, 42; Müslim, Fedâil, 62; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 28; İbn Mâce, Cenâiz, 53; Ahmed b. Hanbel, III, 194.

³⁵⁵ İbn Hişâm, *Sîretü İbn Hişâm*, (Çev. Hasan Ege), İstanbul 1994, s. 253.

insan olma özelliğini muhafaza etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) kırk yaşına geldiği zaman peygamberlik vazifesi ile görevlendirilmiştir.³⁵⁶ Hz. Peygamber, İslâm'ı tebliğ görevine başladığı andan itibaren, Mekkelilerin bir kısmı kendisine iman etmeye başlamış fakat müşriklerin eziyetlerine maruz kalmışlardır. Kureyş, Rasûlullah'a ve arkadaşlarına karşı düşmanlığını iyice artırdığında, Allah'ın elçisi, işkencenin maddî ve manevî her türlüyle karşılaşmıştır. Bu konuda Abdullah b. Amr b. Âs'tan "Nebî (a.s.) Kâbe'nin Hicr denilen yerinde namaz kılarken Ukbe b. Ebû Muayt çıkageldiği, Hz. Peygamber'in elbisesini toplayıp mübarek boynuna dolayarak hırsla boğmaya çalıştığı, o sırada Ebû Bekir'in (r.a.) yetişerek Ukbe'yi omzundan tutup öteye fırlattığı ve Rabbim Allah'tır diyor diye faziletli bir adamı öldürecek misiniz? dediği rivayet olunmuştur."³⁵⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) birçok sıkıntıyla yüz yüze geldiği ama hepsinde de Kur'ân-ı Kerîm'de övülen sabırlı kullardan olmayı başarabildiği anlaşılmıştır.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) zorluk ve sıkıntı içinde olan ve sabreden arkadaşlarının kurtulması için Allah'a dua etmiş ve onların içinde bulundukları durumu Hz. Yûsuf'un içinde bulunduğu zor ve çetin geçen şiddetli yıllarına benzetmiştir. Çünkü Yûsuf (a.s.) o yıllarda kıtlık, bela gibi çetin zorluklarla karşı karşıya kalmış ve O, tüm bu durumlara sabretmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de ashabının durumunu, şiddetli ve zor olması yönüyle Yûsuf'un (a.s.) yaşadığı yıllara benzetmiştir.³⁵⁸ Bu durum Hz. Yûsuf'un zor, sıkıntılı ve meşakkatli geçen o yıllarında sabırlı davrandığına ve çok sabreden bir kul olduğuna işarettir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), müşriklerin saldırılarına maruz kaldığı gibi, arkadaşları da zulmün her türlüyle karşılaşmıştır. Arkadaşlarının eziyete uğraması da ona ağır geliyor ve onu üzüyordu. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.) bu manevî eziyete de sabretmiştir. Ashabın uğradığı işkencenin boyutunu şu hadis gözler önüne sermektedir. İbn Cübeyr, İbn Abbâs'a (r.a.), "*Müşrikler, müslümanlara dinlerini terk etmeye mecbur kalacakları şekilde eziyet ediyorlar mıydı?*" diye sorduğunda, İbn Abbâs, "*Bir müslümanı döverlerse, aç susuz bırakırlarsa, eziyet gören müslüman, acı ve ızdıraptan oturup kalır, ayağa kalkamazdı. Ona, Lât, Uzzâ senin ilahın değil mi? diye sorulunca o*

³⁵⁶ İbn İshâk, *Siyer*, (Çev. Muhammed Hamîdullah), İstanbul 1991, s. 185, 186

³⁵⁷ M. Saîd Ramazân el-Bûtî, *Fıkhu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Fikr, Dîmeşk 1991, s. 117.

³⁵⁸ Aynî, VI, 80; VII, 28.

da evet derdi.”³⁵⁹ diye cevap vermiştir. Müşrikler, müslümanlara çok şiddetli eziyetler yapmışlardır. Ancak müminler yapılan bunca eziyete ve hakarete dayanmışlar Allah’tan başkasına dertlenmemişlerdir.

Kur’ân-ı Kerîmde zorluk ve belalar karşısında sabırlı ve dayanıklı olan peygamberlerin Ulû’l-Azm³⁶⁰ diye ifade edilmesi ve buna karşılık bazı peygamberlerin bu ünvanı alamaması sabrın önemini ve değerini ortaya koymaktadır.³⁶¹ Allah Hz. Eyyûb’un başına gelen belalar ve sıkıntılar noktasındaki sabrını övmüş ve ona, sabrına karşılık güzel bir kul ünvanını nasip etmiştir.³⁶²

İmtihan için geline bu dünyada insanların maddi ve manevi birtakım zorluk ve sıkıntılara maruz kalmaları gayet normal ve hayatın içindendir. İnsanoğlu, insan olma ve kul olabilme vasfından hiçbir şey kaybetmeden zorluklara göğüs gerer ve mücadele azmini hiçbir zaman kaybetmezse o zaman mutluluğa erişebilir ve dünyada mutlu olduğu gibi ahirette de mutluluğu yakalayabilir.³⁶³ İnsanların en mutluları peygamberler, insan olmaları sebebiyle karşılaştıkları güç durumlarda gereken sabır ve metâneti göstermişlerdir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.s.) bir ganimeti taksim etmişti de bir adam: “Bu, Allah’ın rızası gözetilmeyerek yapılan bir taksimdir” dedi. Bu söz, Hz. Peygamber’e ulaşınca öfkeleni, hatta öfkeleniği yüzünden anlaşılıyordu. Sonra Hz. Peygamber, “*Allah Mûsâ’ya rahmet etsin! Ona benim uğradığım şu ezadan daha fazlasıyla eza edilmişti de o sabretmişti*” buyurdu.³⁶⁴

Kavmi İbrâhîm’e (a.s.) türlü eziyetler yapmıştı. Başta babası olmak üzere diğer insanlar toplumdan dışlamaktan tutun da ateşe atmaya kadar her şeyi yapmışlardı. Kıyamet gününde Hz. İbrâhîm ile babası arasında geçen diyalog, babasının ona isyan ettiğini ve bu sebepten cehenneme gireceklerden olduğunu bildirmektedir.³⁶⁵ *Ümmü Şerik’ten (r.a.) Hz. Peygamber’in (s.a.s.), alaca kelerin öldürülmesini emrettiği ve o, - İbrâhîm peygamber ateşe atıldığı zaman- Hz. İbrâhîm’in üzerine ateşi üfürüyordu*” buyurduğu rivayet edilmiştir.³⁶⁶ Yeryüzündeki bütün hayvanlar, Hz. İbrâhîm’in atıldığı

³⁵⁹ İbn İshâk, s. 252, 253; İbn Hişâm, *Sîretu İbn Hişâm*, I, 433.

³⁶⁰ 46. Ahkâf: 35.

³⁶¹ 20. Tâ-Hâ: 15; 68. Kalem: 48.

³⁶² 28. Sâd: 44.

³⁶³ Âdem Tutar, “Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Sabır”, *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Der. Elazığ*, 1994, s. 139.

³⁶⁴ Buhârî, Enbiyâ, 29; Humus, 19; Müslim, Fedâil, 170; Zekât, 140; Ahmed b. Hanbel, I, 411.

³⁶⁵ Buhârî, Enbiyâ, 11.

³⁶⁶ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Selâm, 144; Tirmîzî, Ahkâm ve’l-Fevâid, 1; Ebû Dâvûd, Edeb, 175; İbn Mâce, Sayd, 12; Nesâî, Menâsikü’l-Hac, 85; Ahmed b. Hanbel, VI, 109.

ateşi söndürmeye çalışırken alaca keler denen hayvan ona düşmanlık etmiştir.³⁶⁷ Ancak İbrâhîm (a.s.) bütün bu sıkıntılara ve meşakkatlere katlanmıştır.

Ya'kûb (a.s.), evlatlarının çok sevdiği oğlu Yûsuf'a (a.s.) yapmış olduğu olay karşısında isyan etmemiştir. Ancak sahte bir kan sürülmüş olan gömlek kendisine getirilince, *“Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan ancak Allah'tır”*³⁶⁸ diyerek musibetlere karşı nasıl davranılması ve kimden yardım istenilmesi gerektiğini öğretmiştir.

Diğer peygamberler de aynı şekilde Allah'ın emirlerini tebliğ ettiklerinde, söylediklerinden hoşlanmayan kişilerce eziyetlere uğramışlar, hatta kimi peygamberler bu uğurda kavimleri tarafından haksız yere öldürülmüştür. Peygamberler, sıkıntılar karşısında Allah'tan başkasına el açmamışlardır. Allah da onları bu sabırlı davranışları nedeniyle hem dünyada ve hem de ahirette yalnız bırakmamıştır.

Allah'ın uyarıcı³⁶⁹ ve müjdeleyici³⁷⁰ olarak gönderip vahyi ile desteklediği peygamberler, bizler için model insanlardır.³⁷¹ Çünkü onlarda övülmüş olan hasletler mevcuttur. İşte o güzel özelliklerden biri olan sabırlı olmaları da bizim için örneklik teşkil etmektedir. Her konuda peygamberlere mutlak olarak itaat etmeyi emreden Allah, sabredenlerle beraberdir.³⁷²

2.2.8. Şükretmek

Allah'ın verdiği birçok nimete karşılık insanlardan beklenen güzel davranışlardan biri de hiç şüphesiz nimeti verene teşekkür edebilmektir. Nimetler karşılığında teşekkür etmemek nankörlüktür ki bu da Allah'ın rızasını isteyen kullara, hiç yakışmayan bir haslettir.

Arapçada (شكر) fiilinin mastarı olan şükür kelimesi sözlükte, şükretmek, övmek, methetmek, iyiliğin kıymetini bilmek ve yaymak gibi manalara gelmektedir.³⁷³ Ahlakî bir kavram olarak ise, yapılan iyiliğin kıymetini bilip makbule geçtiğini ortaya

³⁶⁷ İbn Mâce, Sayd, 12; Ahmed b. Hanbel, VI, 83.

³⁶⁸ 12. Yûsuf: 18; Buhârî, Enbiyâ, 21; Ahmed b. Hanbel, VI, 367.

³⁶⁹ 53. Necm: 56.

³⁷⁰ 35. Fâtır: 23, 24.

³⁷¹ 33. Ahzâb: 21.

³⁷² 2. Bakara: 153.

³⁷³ İbn Manzûr, IV, 424; Firûzâbâdî, s. 537; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 537.

koymak, iyilik edeni övmek ve nankör olmamak demektir.³⁷⁴ Bir başka deyişle şükür, Allah'ın, kullarına bahşettiği işitme, görme ve diğer nimetleri kulun, yaratıldığı gaye doğrultusunda kullanmasıdır.³⁷⁵

Şükürün üç çeşidi vardır. Dilin şükürü, kalbin şükürü, bedeninin şükürü. Kalbin şükürü, nimeti verenin Allah olduğunu bilmektir. Dilin şükürü, Allah'ın verdiği nimeti zikrederek O'na hamdetmektir. Bedenin şükürü ise Allah'ın yasakladıklarından uzak durup, emirlerini tutmaktır.³⁷⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok ayette şükür kelimesi geçmektedir. Allah, kendisine ibadet ettiğini ve kul olduğunu iddia edenlerin, iddialarının doğruluğunun şükürle belli olacağını belirtmiş³⁷⁷ şükretmemizi ve şükürün zıddı olan nankörlük etmememizi istemiş³⁷⁸ ve Nûh³⁷⁹ ve İbrâhîm'in Allah'a itaat eden ve çok şükreden kullar olduğunu haber vermiştir.³⁸⁰ Yine Kur'ân-ı Kerîm'de *“Öyleyse beni ibadetle anın ki bende sizi anayım. Bana şükredin, sakın bana nankörlük etmeyin”*³⁸¹ buyurulmuştur. İyilik yapanın iyiliğini zikretmek gerekmektedir. Kulun Allah'a şükretmesi, kendine verilen nimete karşılık, nimet veren ve nimeti anmasıdır.³⁸² Allah kendisini şâkir ve alîm olarak nitelendirmiştir.³⁸³ Allah'ın şükretmesi demek ise taati sebebiyle kulunun yapmış olduğu şükürü kabul edip onu ödüllendirmesi demektir.³⁸⁴

Kuldan beklenen, Rabbine karşı her zaman kıymet bilen, hep şükreden ve asla nankörlük etmeyen bir yaşantıya sahip olmasıdır. Şükretme noktasında da hayatları istenen ve arzulanan bir hayat olan peygamberler, bu yönleriyle de Allah'ın seçkin kullarından olmayı başarabilmişlerdir. Onlar yukarıda bahsettiğimiz şükürün üç çeşidini de hayatlarına tatbik etmişlerdir. Hayatlarının hiçbir döneminde bırakın nankörlük yapmayı hiçbir zaman teşekkür etmekten geri durmamışlardır. Şâkir bir kul olduklarını her zaman dilleri ve kalplerinden öteye icraatlarıyla göstermişlerdir. Mesela Mûsâ (a.s.) verdiği nimetler karşısında Allah'a çokça ibadet eden bir peygamberdi. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Medinelilerin aşure günü oruç tuttuğunu görünce *“Siz ne orucu*

³⁷⁴ İ. Karagöz, F. Karaman, s. 622.

³⁷⁵ Cürçânî, s. 203.

³⁷⁶ Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul 1992, s. 309.

³⁷⁷ 2. Bakara: 172.

³⁷⁸ 2. Bakara: 152.

³⁷⁹ 6. İsrâ: 3.

³⁸⁰ 16. Nahl: 120.

³⁸¹ 2. Bakara: 152.

³⁸² Cürçânî, s. 203.

³⁸³ 4. Nisâ: 147.

³⁸⁴ Cürçânî, s. 203.

tutuyorsunuz?” diye sordu ve Medineliler ona: “Bu büyük bir gündür. Bu öyle bir gündür ki, Allah bu günde Mûsâ’yı ve ümmetini düşmanlarından kurtardı ve Firavun hanedanını da denizde boğdu. Onun için Mûsâ Allah’a şükretmek için bu günde oruç tuttu” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Ben Mûsâ’ya Yahûdilerden daha yakınım” buyurdu da kendisi aşure günün de oruç tuttu ve bugünde oruç tutulmasını emretti.³⁸⁵ Mûsâ’nın (a.s.), Allah’ın kendisini kurtardığı o çok sıkıntılı günün ardından oruç tutması Allah’a karşı bir teşekkür ifadesidir. Böyle durumlarda insanlar kendilerine iyilik yapanlara dilleri ve kalpleriyle de teşekkür edebilirler, ancak O, Allah’a olan şükran borcunu en güzel şekliyle ödeme yolunu seçmiştir. Bu yol da şâkir olduğunu bedeniyle ispat etmesidir.

Hz. Dâvûd da Allah’a çok şükreden bir kul idi. O bir gün oruç tutar bir gün oruç tutmazdı. Abdullah ibn Amr (r.a.) şöyle demiştir. *“Allah’a yemin olsun ki yaşadığım müddetçe ben gündüzleri oruç tutacağım, geceleyin namaz kılacağım” dediğim, Hz. Peygamber’e haber verilmişti. Hz. Peygamber (s.a.s.) bana, “Allah’a yemin olsun ki yaşadığım müddetçe gündüzleri oruç tutacağım, geceleyin namaz kılacağım diyen sen misin? diye sordu. Bende: “evet” dedim. Hz. Peygamber (s.a.s.) bana, “Sen bu ağır ibadeti yerine getirmeye güç yetiremezsin. Onun için bazen oruç tut, bazen tutma; geceleyin kalk namaz kıl ve gecenin bir kısmında da uyu. Her aydan üç gün oruç tut. Çünkü iyilikler on misli ile karşılır. Böylece bu üçer günlük oruçlar bütün bir yıl orucu gibi olur” buyurdu. Bense, “Bundan fazlasına da güç yetiririm” dedim. “Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün oruç tutma” buyurdu. Ben yine: “Ben bundan fazlasına da güç yetiririm” dedim. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma, bu, Dâvûd peygamber’in orucudur. Bu, oruçların en adilidir” buyurdu. Ben, “Ey Allah’ın Elçisi! Bundan fazlasına da güç yetiririm” dedim. Hz. Peygamber (s.av.) ise bana, “Bundan daha faziletli oruç yoktur” buyurdu.³⁸⁶ Hz. Peygamber’in Dâvûd’un (a.s.) orucunu en faziletli oruç olarak nitelendirmesi Dâvûd’un (a.s.) nasıl bir kul olduğunu ortaya koymaktadır.*

Hz. Âdem de dahil bütün peygamberlerin sancağının altında toplanacağı ve

³⁸⁵ Buhârî, Enbiyâ, 26; Müslim, Sıyâm, 128; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 64; İbn Mâce, Sıyâm, 41; Ahmed b. Hanbel, I, 336.

³⁸⁶ Buhârî, Savm, 58; Müslim, Sıyâm, 193; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 53; Nesâî, Sıyâm, 75; İbn Mâce, Sıyâm, 31; Ahmed b. Hanbel, II, 188.

insanlığın efendisi olan³⁸⁷ Hz. Peygamber de çok şükreden bir kul idi. Geçmiş ve gelecek bütün günahları affedildiği halde³⁸⁸ ayakları şişinceye kadar geceleri ibadet eder ve buna rağmen niçin bu kadar ibadet ediyorsunuz? sorusuna ise “*Rabbine şükreden bir kul olamayayım mı?*” diye cevap verirdi.³⁸⁹ Hz. Peygamber’in, bedenine ağır geldiği halde ibadete devam etmesi Allah’a nasıl şükrettiğini ortaya koymaktadır.

İnsanın ibadetlerde nefsine ağır gelen şeyleri yapması bedenine zarar verirse ruhsatla amel edebilir. Ancak ağır geleni yapmak daha faziletlidir. Öyleyse Hz. Peygamber bedenine olumsuz manada tesir eden ibadetleri cennet veya cehennem için mi yaptı? sorusuna diyebiliriz ki geçmiş ve gelecek günahları affedilmiş Hz. Peygamber ve diğer peygamberler Allah’ın kendilerine verdiği nimetlerinin büyüklüğünü bildikleri için kendilerine -bedenlerine zarar verse bile- şiddetli olan azimetini yerine getirmişlerdir.³⁹⁰

Hz. Peygamber Allah’a şükran borcunu sabah-akşam onu tesbih ederek ve ondan bağışlanma talebinde bulunarak da yerine getirmeye çalışmıştır. Ebû Hureyre’den, Hz. Peygamber’in, “*Vallahi ben Allah’a günde yetmiş defadan fazla tevbe ve istiğfar ederim*” buyurduğu rivayet edilmiştir.³⁹¹ Hadiste belirtilen sayı hadisin diğer tariklerinde “yüz defa”³⁹² olarak zikredilmiştir. Hz. Peygamber’in bu ifadeyi mübalağa için söylediği ya da bizzat ifade ettiği sayıyı kastettiği yorumları yapılmıştır.³⁹³ Ancak hangisi kastedilmiş olursa olsun bir gerçek var ki oda Hz. Peygamber’in Allah’ın nimetlerine karşı çok şükreden ve şükürü sadece diliyle değil de bizzat fiiliyle gösteren bir kul olduğudur.

2.2.9. Fedakârlık

Karşısındakinin yararına olacak olan şeyler hususunda hiç tereddüt etmeden karşısındakini kendisine tercih edebilmek gibi üstün bir ahlaki davranış olan fedakârlık,

³⁸⁷ Buhârî, Enbiyâ, 4; Müslim, İmân, 327; Fedâil, 3; Tirmîzî, Tefsîr, 18; Menâkıb, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; İbn Mâce, Zühd, 37; Ahmed b. Hanbel, I, 281.

³⁸⁸ 48. Fetih: 2; Buhârî, Tefsîr, 199, 322; Müslim, İmân, 327; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 36; Nesâî, Kıyâmü’l-Leyl, 17; Ahmed b. Hanbel, IV, 255.

³⁸⁹ Buhârî, Tefsîr, 322; Rikâk, 20; Müslim, Münâfikûn, 79; Tirmîzî, Salât, 304; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; İbn Mâce, Salât, 200; Ahmed b. Hanbel, IV, 251.

³⁹⁰ İbn Hacer, III, 15; Aynî, VII, 180.

³⁹¹ Buhârî, Duâ, 2; Müslim, Duâ, 41; Tirmîzî, Tefsîr, 47; Ebû Dâvûd, Salât, 361; İbn Mâce, Edeb, 57; Ahmed b. Hanbel, II, 282.

³⁹² Müslim, Zikr ve’d-Duâ, 41; Tirmîzî, Tefsîr, 47; Ebû Dâvûd, Salât, 361; Ahmed b. Hanbel, V, 402.

³⁹³ İbn Hacer, XI, 101; Aynî, XXII, 279; Mübârekfûrî, IX, 102.

kutsî değerleri için şahsi menfaatlerini bir yana atabilme becerisidir.³⁹⁴ Bunu başarabilmek üstün ahlaklı kişilerin özelliğidir. Ensâr ve Muhâcirler arasındaki sevgi ve fedâkarlık o dereceydi ki Kur’ân-ı Kerîm’de onlar “...kendileri zaruret içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler...”³⁹⁵ şeklinde övülerek, kendileri muhtaç iken sahip oldukları imkânları başkalarının ihtiyaçlarını gidermek için kullanan ve başkalarını nefislerine tercih etmek demek olan³⁹⁶ “îsâr”³⁹⁷ noktasında zirveye ulaştıklarını bizlere haber vermektedir. Yine Kur’ân, kendilerinin hoşuna giden yemeği yoksula ve yetime yedirip hiçbir karşılık ve teşekkür beklemeyenlerin yüzlerinin parlak ve gözlerinin sevinç dolu olduğunu bildirerek bu davranışın değerini ortaya koymaktadır.³⁹⁸

Tek gayeleri kendilerinin değil, ümmetlerinin mutluluğu olan ve almak için değil vermek için; yaşamak için değil yaşatmak için gelen, her türlü sıkıntıya ve belaya göğüs geren peygamberler de etrafındakilere karşı fedâkarâne davranışlar sergileyen diğergamlı ve özverili insanlardır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) başını yaran, dişini kıran, miğferini parçalayan ve mübarek yüzünden kanların akmasına sebep olan, onu delilere ve çocuklara taştılatan kavmine karşı gayet fedakârca tutum sergileyerek onlara beddua etmemiş ve hatta onlara “Allah’ım! Onlar bilmiyorlar sen onları bağışla” şeklinde dua etmiştir.³⁹⁹ Bu ve benzeri durumlarda insanların, haklı davalarında imkânları olduğunda eziyete maruz kalmalarına sebep olanlardan intikam almak istemeleri acizlik ve beşer olmalarının sonucudur, ancak O, rahmet peygamberi olduğunu her zaman her yerde göstermiş ve nefesine rağmen fedakârca davranabilmeyi

³⁹⁴ Mehmet Doğan, *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yay., İstanbul 1994, s. 248.

³⁹⁵ 59. Haşr: 9.

³⁹⁶ İ. Karagöz, F. Karaman, s. 322.

³⁹⁷ Haşr suresinin 9. ayetinin inmesine vesile olan olayı bizlere, Ebû Hureyre (r.a.) şöyle nakletmektedir: Allah Rasûlü’ne bir adam geldi de ona, “Ey! Allah’ın Elçisi, ben çok acıktım dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.s.) eşlerine haber gönderdi, fakat onların yanlarında hiçbir şey bulunmadığı haberini aldı da “Bu gece şu adamı konuk edip yemek yedirecek bir adam yok mu ki, Allah ona rahmet eylesin?” dedi. Hemen Ensâr’dan bir zât (Ebû Talha Zeyd b. Sehl) ayağa kalktı. Ben varım, Ey Allah’ın Elçisi! dedi ve o adamı alıp evine götürdü. Eşine, “İşte Rasûlullah’ın konuğu, ona elinden gelen ikramı yap” dedi. Kadın, “Vallahi yanımda çocukların azığından başka bir şey yok” dedi. Kocas, “O halde çocuklar akşam yemeği yemek istedikleri zaman onları uyut, kandili söndür, biz bu gece karınlarımızı dürelim (yani Rasûlullah’ın konuğu için biz bu geceyi aç geçirelim)”, dedi. Kadın, kocasının dediği gibi yaptı. Sonra o konuk sabahleyin Rasûlullah’ın huzuruna vardı. Rasûlullah, “And olsun ki, Aziz ve Celil olan Allah, bu gece falan erkek ve falan kadının işlerinden hayret etti, yani çok hoşuna gitti” dedi. Yüce Allah da (onlar ve bütün Ensâr hakkında) şunu indirdi: “Onlar fakir ve ihtiyaç sahibi bile, onları öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hursından ve cimriliğinden korunursa, işte onlar muratlarına erenlerin tâ kendileridir” 59. Haşr: 9; Buhârî, Tefsîr, 361; Müslim Eşribe, 173; Tirmîzî, Tefsîr, 159; Ahmed b. Hanbel, VI, 18.

³⁹⁸ 76. İnsân: 8, 14.

³⁹⁹ Buhârî, İstîtâbe, 4; Müslim, Cihâd, 105; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, I, 427.

başarmıştır.

Diğer peygamberler de bu tür örnek davranışları sergilemiştir. Mesela insanlığın babası, evlatlarına karşı çok fedakârca tutum sergilemiştir. Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayete göre, Hz. Peygamber, Âdem'e yaratıldığında zürriyeti gösterildi de Âdem zürriyetinden Dâvûd'un ömrünün kısa olmasına üzülererek Rabbinden evladının ömrünün daha uzun olmasını, hatta gerekirse ömründen ona ömür verilmesini arzulaması⁴⁰⁰ Âdem'in (a.s.) fedâkarlığına bir işarettir. İnsanın ömründen bir başkasına bağışlaması pek de kolay olmayan bir davranıştır.

Yine Hz. İsmâil'in daha küçük yaşta babası İbrâhîm'in (a.s.) Allah'a verdiği sözü gerçekleştirebilmesi için canını ortaya koymuş olması ve hatta bu uğurda hiç tereddüt etmemesi de onun kutsal bir dava uğrunda ne denli fedakârlık yaptığının en büyük ispatıdır.⁴⁰¹ Görülmektedir ki peygamberler kendilerini ilgilendiren ve gerektiğinde canlarını yakan her durumda sürekli olarak çevrelerindeki insanların mutluluklarını kendi mutluluklarına ve onları kendilerine tercih etmişlerdir.

2.2.10. Tevekkül

وكل fiilinin Tefe'ül kalıbından mastarı olan tevekkül kelimesi sözlükte, “dayanmak, güvenmek, vekil tutmak, işini havale etmek” gibi manalara gelir.⁴⁰² İstılahta ise, Müslümanın Allah'ın her şeyden münezzeh, kuvvet ve kudret sahibi olduğuna inanarak, yapacağı işle ilgili bütün maddi ve manevi çalışma, tedbir ve sebepleri yerine getirdikten sonra istenen sonucun elde edilmesi için Allah'a güvenmesidir. Buna göre; sıcak ve soğuktan korunmak isteyen elbise giyinmesi; açlık ve susuzluğunu gidermek isteyen yemesi ve içmesi, çocuk edinmek isteyen evlenmesi, ürün almak isteyen tohum atıp tarlayı sürmesi, ağaç ve meyve isteyen fidan dikmesi ve kazanç sağlamak isteyen sanat ve ticareti tercih etmesi lazımdır.⁴⁰³ Bir başka ifadeyle her hususta acizliğin ortaya koyulması Allah'a güvenmek, dayanmak, teslim olmak ve işlerini Allah'a havale etmek demektir.⁴⁰⁴ Fahrüddîn er-Râzî tevekkül'ü, “İnsanın kendi idaresindeki işin zahiri sebeplerini yerine getirdikten sonra artık kalbini onlara değil

⁴⁰⁰ Tirmîzî, Tefsîr, 8; İbn Hibbân, XIV, 40.

⁴⁰¹ 37. Sâffât: 101, 110; Buhârî, Enbiyâ, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 347.

⁴⁰² İbn Manzûr, XI, 734; Fîrûzâbâdî, s. 1381; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 1112.

⁴⁰³ M. Ali İzzü'l-Arab es-Simâhî, *Havliyyetü Külliyyetü Usulî'd-Dîn*, Câmiâtü'l-Ezher, Kahire 1989, s. 289.

⁴⁰⁴ İbn Manzûr, XI, 734; Fîrûzâbâdî, s. 1381; İ. Karagöz, F. Karaman, s. 658.

mutlak ve her şeye kadir olan Allah'ın ismetine bağlamasıdır⁴⁰⁵” diye tarif ederken, Elmalılı Hamdi Yazır, “Allah’a güvenmek, kader ve kazaya razı olmak ve işin sonucunu Allah’a bırakmaktır”⁴⁰⁶ diye tarif etmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de üzerimize düşenleri yaptıktan sonra işlerimizi Allah’a havale etmemiz emredilmiştir.⁴⁰⁷ Peygamberler⁴⁰⁸ ve gerçek müminlerin⁴⁰⁹ hep Allah’a tevekkül ettikleri ve Allah’a tevekkül edene Allah’ın yeteceği bildirilmiştir.⁴¹⁰ Allah, kullarından yaptıkları şeylerde -sebeplerine sarıldıktan sonra- kendisine dayanıp güvenmelerini istemektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. İbrâhîm (a.s.) duygusal⁴¹¹ yani Allah’a karşı çokça dua eden olarak nitelendirilmiştir.⁴¹² Nitekim Hz. İbrâhîm biricik oğlu ile eşini hiçkimselerin ve hatta içilecek bir suyun bile olmadığı Mekke’ye, Allah’ın emriyle bırakmış Allah’a güvenip dayanmıştır. Ancak duayı ve yalvarmayı da elden bırakmamıştır. Onları oraya bırakıp yanlarından ayrılınca Hacer, Hz. İbrâhîm’e kendilerini buraya bırakmasını Allah’ın emredip emretmediğini sorunca O, Allah’ın emrettiğini dolayısıyla emre itaat ettiğini bildirmiş ama onların yanından ayrılıp Mekke’nin üstündeki Seniyye tepesine gelince ellerini kaldırıp Rabbine şöyle dua etmiştir. “*Ey Rabbimiz! Ey Sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem’inin yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sende insanlardan bir kısmının gönlünü onlara meyleden kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver umulur ki şükrederler.*”⁴¹³ Hz. İbrâhîm’in Allah’ın emrine itaat ettikten sonra duayı da elden bırakmaması, Allah’a yalvarması tevekkülün sadece kuru bir itaat ve güvenme olmadığını, aksine dua boyutunun da olduğunu göstermektedir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) torunları Hasan ile Hüseyin’e her türlü şeytandan, her haşereden, şerli her gözden Allah’ın şifa verici kelimelerine sığınmalarını sağlayacak olan duayı öğretmiş ve onlara büyükbabaları İbrâhîm’in de oğulları İsmâil ile İshak’a bu duayı öğrettiğini söylemiştir.⁴¹⁴

⁴⁰⁵ Râzî, X, 55.

⁴⁰⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dînî Kur’ân Dili*, Fezâ Gazetecilik, Komisyon, İstanbul 1994, X, 487.

⁴⁰⁷ 5. Mâide: 11; 9. Tevbe: 51.

⁴⁰⁸ 9. Tevbe: 129; 11. Hûd: 56.

⁴⁰⁹ 8. Enfâl: 2, 3.

⁴¹⁰ 65. Talâk: 3.

⁴¹¹ 9. Tevbe: 114.

⁴¹² Suyûtî, *Celâleyn*, s. 205.

⁴¹³ 14. İbrâhim: 37; Buhârî, Enbiyâ, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 347.

⁴¹⁴ Buhârî, Enbiyâ, 12; Tirmîzî, Tıb, 18; İbn Mâce, Tıb, 36; Ebû Dâvûd, Sünnet, 22; Ahmed b. Hanbel, I, 36.

Her şeyde olduğu gibi Allah’a güvenip dayanmada da Hz. Peygamber en güzel örneğimizdir. Câbir’den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir. *“Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte Necd tarafına gazaya gittik. O’na diken ağacı çok olan bir vadiye yetiştik. Rasûlullâh bir ağacın altında durdu ve kılıcını onun dallarından birine astı. Cemaat da ağaçlarla gölgelenmek için vadiye dağıldılar. Hz. Peygamber, “Uyurken bana bir adam geldi” Kılıcı aldı, ben hemen uyandım. Adam başımda duruyordu. Hiç anlamadım, kılıç elinde idi. Bana, “Seni benden kim kurtaracak?” dedi. Ben de, “Allah!” dedim. Sonra ikinci kez, “Beni senden kim engeller?” dedi. Ben yine “Allah!” dedim. Bunun üzerine kılıcı kınına soktu, hemen oturdu” buyurdu. Ondan sonra Hz. Peygamber ona kötü bir şey söylemedi.*⁴¹⁵ Bu hadiste Hz. Peygamber’in tereddüt etmeden Allah diyebilmesi onun işlerini Allah’a havale ettiğinin ve O’na güvenip dayandığının göstergesidir.

Ulû’l-Azm peygamberlerden Mûsâ, kavminin kendisine yaptığı eziyetlere sabrederek Allah’a tevekkül etmiştir.⁴¹⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.) Mûsâ ve Yûnus’un (a.s.) Allah’a telbiye getirerek çokça tevekkül ettiklerini ve Lût’un her türlü sıkıntı eziyet ve musibetler karşısında çok sağlam bir şekilde Allah’a sığındığını *“Allah, Lût’a rahmet etsin. Sağlam bir dayanağa dayanmış idi. Yani Allah’a güvenip dayanıyordu. Başka insanlardan güveneceği bir kimsesi yoktu. Sonra Allah diğer peygamberleri toplumun içinden en üst noktadaki kişilerden gönderdiğini”*⁴¹⁷ haber vermiştir.

Çeşitli sıkıntıların üstüne bir de çok sevdiği oğlu Yûsuf’u kaybeden Hz. Ya’kûb gam ve kederini sadece Allah’a arz etmiştir.⁴¹⁸ Rabbine, ihtiyarlamış, beli bükülmüş bir halde yalvararak buram buram hasret kokan gönlünün, çok sevdiği oğlunu ölmeden önce görmekle ferahlaması için dua etmiştir. Allah da onun duasını kabul etmiş ve ona miskinleri doyurmasını emretmiştir.⁴¹⁹

Tevekkül eden kimse üzerine düşeni yaptıktan sonra istediğini elde edemeyince üzülmez; ancak tevekkül etmeyenler ise her zaman tereddüt içinde çoğu zaman sonu hüsrarla biten işlerinden dolayı hep yıkılmaya ve üzülmeye mahkûmdur.⁴²⁰ Görüldüğü

⁴¹⁵ Buhârî, Meğâzî, 29; Cihâd ve’s-Siyer, 83; Müslim, Fedâil, 13; Salâtü’l-Müsâfirîn, 311; Ahmed b. Hanbel, III, 311; İbn Hibbân, VII, 136.

⁴¹⁶ Buhârî, Enbiyâ, 29; Humus, 19; Müslim, Fedâil, 170; Zekât, 140; Ahmed b. Hanbel, I, 411.

⁴¹⁷ Buhârî, Enbiyâ, 13; Müslim, Fedâil, 152; İmân, 238; Tirmîzî, Tefsîr, 13; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 322.

⁴¹⁸ 12. Yûsuf: 86.

⁴¹⁹ Taberî, Ebû’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu’cemû’s-Sağîr*, thk. Muhammed Şekûr Hacı Emîr, Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1985, II, 103.

⁴²⁰ Lütfü Şentürk, Said Yazıcı, *İslâm İlmihali*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2004, s. 61.

gibi Allah'ın insanlığa rehber olarak seçtiği peygamberler işlerini Allah'a havale etmişler, ona güvenip dayanmışlardır.

2.2.11. Şecaat

“Cesur, yiğit, atılgan, cesaretli olmak” manalarına gelen شَجْع fiilinden mastar olan شجاعة kelimesi, sözlükte; “cesaret, cesurluk, yiğitlik, gözü peklik, atılganlık, zorluk anında dayanıklı olmak ve kalbi kuvvetli olmak gibi anlamlara gelmektedir.⁴²¹ Cürcânî, cesareti, kâfirlerin, müslümanların iki katı olmadıkları sürece kâfirlerle savaşmak vb. konularda ileri atılmayı sağlayan, öfke yetisinden kaynaklanan ve akli örten öfke haliyle korkaklık arası bir meleke⁴²² olarak tarif etmiştir.

İslâm, müntesiplerinden korkak değil, cesur olmalarını istemiş korkaklığı yererek cesareti övmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de inananlara, düşmana arkalarını dönüp kaçmamaları, sebat etmeleri,⁴²³ birbirine kenetlenmiş bir yapı gibi düşman karşısında savaşmaları,⁴²⁴ düşmanı kovalama ve takip etme işinde gevşeklik göstermemeleri tavsiye edilmiştir.⁴²⁵ Yüce Allah, Hz. Peygamber'e cesaretin sergileneceği yerlerden olan savaş meydanlarında savaşmasını ve müminleri de savaşa teşvik etmesini emretmiştir.⁴²⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hudeybiye'de kendisine biat edenlerden, kâfirlerle savaşırken savaştan kaçmamaları, her türlü darlıkta ve zorlukta ona mutlak olarak itaat etmelerini istemiş olması da cesaretin ne denli mühim olduğunun vurgulanması açısından önemlidir.⁴²⁷

Hz. Peygamber, İslâm'ı yok etmek isteyen ve maddi olarak kendisinden çok güçlü olan kişilere karşı çok az sayıda mümin ile beraber mücadele etmiş, korkmamış ve yılmamıştır. Peygamber (s.a.s.) kutsal görevini yerine getirirken birçok sıkıntı ve tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Düşmanları onu öldürmek ve İslâm'ın parlayan güneşini söndürmek için korkunç planlar yaptılar ama tüm bunlar, O, cesaret abidesini korkutamadı ve yolundan alıkoyamadı.⁴²⁸

⁴²¹ İbn Manzûr, VII, 173; Fîrûzâbâdî, s. 945; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 518.

⁴²² Cürcânî, s. 199.

⁴²³ 3. Âl-i İmrân: 200; 8. Enfâl: 45.

⁴²⁴ 61. Sâff: 4.

⁴²⁵ 4. Nisâ: 104.

⁴²⁶ 4. Nisâ: 184.

⁴²⁷ Buhârî, Cihâd, 109; Müslim, İmâme, 68; Tirmîzî, Siyer, 34; İbn Mâce, Cihâd, 41; Nesâî, Bey'at, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 81.

⁴²⁸ L. Şentürk, S. Yazıcı, s. 539.

H.z. Peygamber korkaklıktan nefret eder ve her namazın sonunda korkaklıktan Allah'a sığınır. Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan H.z. Peygamber'in namazlarından sonra: *"Allah'im! Korkaklıktan sana sığınırım; ömrün en değersizine döndürülmemden de sana sığınırım; dünya fitnesinden sana sığınırım; kabir azabından da sana sığınırım"*⁴²⁹ dediği nakledilmiştir.

H.z. Peygamber (s.a.s.) tehlike ve korku anında insanların kendinden önce olay yerine gitmelerini beklemeyen; aksine herkesten önce olay mahalline giden cesur biriydi. Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle demiştir. "Rasûlullâh insanların en güzeli, en yiğidi ve en cömerdi idi. Bir gece Medine halkı düşman baskınından korkmuştu da Rasûlullâh Ebû Talha'ya ait "Mendûb" adlı durgun ve çıplak bir atın üstüne atlayarak atını düşman sesinin geldiği tarafa sürmüş, Medinelileri geride bırakıp hepsinin önüne geçmişti. H.z. Peygamber'in altında o durgun atı biz, bir derya olmuş da su gibi akıyor bulduk"⁴³⁰ demiştir.

H.z. Peygamber kendisinin korkak olmadığını ifade etmişlerdir. Cubeyr b.Mut'im'in (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir. *"H.z. Peygamber (s.a.s.) ile beraber yol alıp Huneyn seferinden döndüğümüzde birtakım insanlar H.z. Peygamber'e takıldı ve ondan ganimet istediler. Hatta onlar Rasûlullâh'ı semure adı verilen dikenli bir ağacın altına sığınmaya mecbur etmişlerdi de, o ağacın iri dikenleri H.z. Peygamber'in ridâsını çekip kapmıştı. Bu sebepten Peygamber, bir müddet orada durdu ve "Bana ridâmı veriniz! Eğer benim şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganimet devesi ve sığırım olaydı, muhakkak ben onları aranızda taksim ederdim. Sonra sizler beni ne bir cimri, ne yalancı, ne de korkak bulurdunuz."*⁴³¹

Yine H.z. İbrâhîm inandığı davası uğrunda hiç tereddüt etmeden korku ve paniğe kapılmadan başta babası olmak üzere maddi olarak kendisinden çok güçlü olan müşrik topluma karşı cesaret örneği sergilemiştir. Çünkü O, onların putlarını kırmış ve belki düşünüp gerçeği görürler diye yapılan bu işin faili olarak büyük putu işaret etmiştir.⁴³² İşte bu vakıya dikkat çekmek isteyen H.z. Peygamber (s.a.s.), İbrâhîm'in (a.s.) ömründe üç kere yalan söylediğini ve bunlardan birinin de putları kırdığı esnada olduğunu

⁴²⁹ Buhârî, Cihâd, 25; Tirmîzî, Duâ, 114; İbn Mâce, Duâ, 3; Nesâî, İstiâze, 5; Ahmed b. Hanbel, I, 183, 186.

⁴³⁰ Buhârî, Cihâd, 24; Müslim, Fedâil, 48; Tirmîzî, Cihâd, 14; İbn Mâce, Cihâd, 9; Ahmed b. Hanbel, III, 147.

⁴³¹ Buhârî, Cihâd, 24; Nesâî, Hibe, 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 82.

⁴³² 21. Enbiyâ: 58, 69; Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, İmân, 328; Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ebû Dâvûd, Talâk, 16; Ahmed b. Hanbel, I, 281.

buyurmuştur.⁴³³

Görülmektedir ki Allah'ın peygamberleri her ne olursa olsun şecaatten ödün vermemişlerdir. Dünyaya ait hiçbir kaygı gütmemişler ve inandıkları davalarında asla acze düşmemişlerdir. Zaten peygamberler hayatlarının her safhasında korkaklıktan uzak durmuşlardır. Çünkü onlar tebliğ davasında hep tehditlerle ve hain planlarla karşı karşıya kalmışlar, ancak her zaman Allah'a güvenmiş ve hep cesur olmuşlardır.

2.2.12. Merhamet

رحم fiilinin mastarı olan rahmet ve merhamet kelimeleri sözlükte, şefkat göstermek, acımak, bağışlamak, cezasını affetmek, nimet vermek, ikram etmek, kadının rahminden şikayet etmesi anlamlarına gelirler.⁴³⁴ Bazen soyut rikkat, bazen de rikkatten doğan soyut ihsan anlamlarına da gelirler. Ancak rahmet, Allah'a nispet edildiğinde yani, “Allah birine rahmet etti” denildiğinde rikkatten veya insanda var olan duygusal bir oluşumdan değil de soyut ihsandan bahsedilebilir. Bunun somut hale gelmesi de Allah'ın nimet vermesi ve ihsanda bulunması şeklinde olmaktadır. Çünkü rahmet, yalnızca kuru bir acımayı ifade etmediğinden, acıyı ve afeti yok edip yerine sevinci ve nimeti ikameye yönelik bir iyilik duygusunu akla getirmektedir. Nitekim bu duygunun tezahürü de bizzat nimet ve rızık gibi hususların ortaya çıkışını gerektirmektedir.⁴³⁵ Cürcânî rahmeti, hayrı ulaştırmayı istemek diye tarif etmiştir.⁴³⁶ Bu kavramın Türkçe tam karşılığı olmadığından tercümesi de mümkün değildir. Ancak eskilerin yargılamak fiilinden yargılayıcı sıfatını kullanarak “Rahmetinle yargıla ya Rabbi” demelerinden hareketle “yar muamelesi yapmak” manasına geldiği söylenebilir.⁴³⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de daha çok rahmet kelimesi kullanılmıştır. Merhamet kelimesi ise yalnızca bir ayette geçmiştir.⁴³⁸ Rahmetin Allah'a nispeti “rahmân ve rahîm” isimleriyle. Her ikisi de Allah için kullanıldığı halde rahmân, Allah'a has bir isim olup Allah'tan başkasına nispet edilmez. Bu da ulûhiyyetin önemli yönlerinden birinin rahmet olduğunu ortaya koyması yanında, ulûhiyet ile rahmetin yakınlığını ve

⁴³³ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ebû Dâvûd, Talâk, 16; Ahmed b. Hanbel, I, 295.

⁴³⁴ İbn Manzûr, I, 662; Fîrûzâbâdî, s. 1436; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 381.

⁴³⁵ Hatice Arpaguş, “Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazap”, *MÜİFD.*, İstanbul c. 2 (29) 2005, s. 41, 62.

⁴³⁶ Cürcânî, s. 179.

⁴³⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “r-h-m” md., trc. Muhammed Seyyid Kilânî, Kahire 1961.

⁴³⁸ 90. Beled: 17.

beraberliğini de ifade etmektedir. Rahîm ise Allah’a has isim olmayıp Allah’tan başkası için de kullanılır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de bir yerde Hz. Peygamber’in vasfı olarak kullanılırken,⁴³⁹ bunun dışındaki yerlerde ise Allah’ı nitelemektedir.

Hiz. Peygamber çocuklara ve düşkûnlere çok acırdı. Onlara karşı şefkatliydi. Ailesine karşı çok merhametliydi. Babasının adını koyduğunu söylediği oğlu İbrâhîm’in vefatında gözleri yaşarmış ve göz yaşarır, kalp üzülr, fakat biz ancak Rabbimizin razı olacağını söyleriz. Vallahi İbrâhîm, biz senin için üzülyoruz buyurmuşlardır.⁴⁴⁰

İki torunu Hasan ve Hüseyin’i kucağına alıp bunlar benim dünyada öpüp kokladığım iki reyhanımdır⁴⁴¹ buyurarak onlara olan sevgisini ve merhametini fiilen izhar etmiştir. Hatta namaz kılarken bile çocuklara karşı şefkati ve merhameti hep ön planda tutmuştur. Nitekim kız torunu Ümame sırtında olduğu halde namaz kıldırılmış ve secdeye varacağı zaman onu yavaşça alıp yere koymuştur.⁴⁴²

Hiz. Peygamber ashabına, çocuklara karşı şefkatli ve merhametli olmalarını tavsiye etmiştir. Nitekim Ebû Hureyre’den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir. “Akrâ b. Hâbis, Rasûlullah’ın, torunu Hasan’ı öptüğünü gördü de benim on çocuğum var, onlardan hiçbirini öpmüş değilim dedi. Bunun üzerine Hiz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Merhamet etmeyene merhamet edilmez.”* Hiz. Âişe’nin (r.anha) rivayetine göre Akrâ’ya, *“Allah senin gönlünden merhamet ve şefkati çekip çıkarmıştır. Ben senin için ne yapabilirim?”*⁴⁴³ buyurmuştur.

Hiz. Peygamber Cebrâil ile göğe yükseldiğinde dünya semasında sağında ve solunda karaltılar bulunan ve sağına baktığında sevinip, soluna baktığında ağlayan adam gördüğünü ve bu adamın da Âdem (a.s.) olduğunu ve onun sağında ki cennetlik zürriyetine sevinip solundaki cehennemlik olan evlatlarına üzüldüğünü bildirmiştir.⁴⁴⁴ Âdem’in (a.s.) evlatlarından cehenneme gidecek olanlara bu denli üzülmesi onun merhametinin ve şefkatinin alametidir.

Hiçbir kimsenin bulunmadığı hatta içilecek bir suyun bile bulunmadığı Mekke’ye oğlu İsmâil ile eşi Hacer’i bırakan Hiz. İbrâhîm’in daha sonraları Mekke’ye

⁴³⁹ 9. Tevbe: 128.

⁴⁴⁰ Buhârî, Cenâiz, 42; Müslim, Fedâil, 62; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 28; İbn Mâce, Cenâiz, 53; Ahmed b. Hanbel, III, 194.

⁴⁴¹ Buhârî, Edeb, 18; Tirmîzî, Menâkıb, 31; Ahmed b. Hanbel, II, 193.

⁴⁴² Buhârî, Edeb, 18; Ebû Dâvûd, Salât, 169; Nesâî, Mesâcid, 19; Ahmed b. Hanbel, V, 296; İbn Hibbân, III, 394.

⁴⁴³ Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65; Tirmîzî, Birr ve’s-Sıla, 12; Ebû Dâvûd, Edeb, 156; Ahmed b. Hanbel, II, 514; İbn Hibbân, II, 202.

⁴⁴⁴ Buhârî, Enbiyâ, 7; Müslim, İmân, 263; Ahmed b. Hanbel, V, 143; İbn Hibbân, XVI, 419.

gelip oğlunun durumunu araştırması, onun geçiminden sorması da aynı şekilde İbrâhîm'in merhametine ve şefkatine bir işarettir.⁴⁴⁵

Yine Ya'kûb'un (a.s.) oğlu Yûsuf'a olan sevgisi ve kaybolduktan sonra ona karşı hissettiği özlem ve bu uğurda çektiği sıkıntılar da onun merhametine ve evlat sevgisine bir işarettir. O, evlatlarının ona verdiği haber karşısında adeta yıkılmış, fakat çocuğuna sevgi ve özlem duymuştur.⁴⁴⁶

Peygamberler bırakın insanları, hayvanlara karşı da çok merhametli olmuş ve muhataplarını bu hususa teşvik etmişlerdir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetini hayvanlara karşı duyarlı olmaya teşvik etmek için *“Bir adam yolda giderken susuzluğu arttı. Orada bir kuyu buldu ve hemen o kuyuya inip suyundan içti. Kuyudan çıkınca susuzluktan dilini çıkarıp soluyan ve yaş toprağı yalayan bir köpekle karşılaştı. Adam kendi kendine, “Bu hayvan da benim gibi çok susamış” dedi. Sonra kuyuya indi de ayakkabısının içine su doldurdu. Sonra ayakkabısını ağzıyla tutup dışarı çıkardı ve köpeği suladı. Bundan dolayı Allah onu affetti”*buyurmuşlardır.⁴⁴⁷ Rahmet peygamberi olmak etrafındaki bütün canlılara şefkati ve merhameti beraberinde getirmiş böylece Hz. Peygamber (s.a.s.) en güzel merhamet örneğini göstererek bizleri hayvanlara karşı da duyarlı ve merhametli olmaya teşvik etmiştir. Bu merhametli davranışa karşılık geçmiş ümmetlerden hayvanlara kötü muamele yapanları da anarak ümmetini uyarmış ve *“Bir kadın, bir kedi yüzünden azap edildi. Kadın bir kediye acından ölünceye kadar hapsetmiş ve o kediye ne yiyecek vermiş, ne su içirmişti ve ne de onu yerin haşerelerinden yemesi için serbest bırakmıştır.”*⁴⁴⁸ buyurmuşlardır.

Hız. Peygamber'in ümmetine ve bütün insanlığa olan asıl rahmet ve merhameti Allah'ın mesajlarını insanlığa ulaştırmasıdır. Bu, özel değil genel bir rahmettir. Bir türü, bir cinsi değil bütün insanları kuşatır. Bu rahmetten dolayı yeryüzüne ilahi vahiyler gelmiş, her peygamber, bu ilahî merhamet sebebiyle gönderilmiştir. Bundan dolayı merhamet düsturu, bütün semavî dinlerde genel bir kanun olmuştur. Nûh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ, Muhammed (s.a.s.) ve diğer peygamberler, âlemlere rahmet olarak

⁴⁴⁵ Buhârî, Enbiyâ, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 347.

⁴⁴⁶ 12. Yûsuf: 17, 18; Buhârî, Enbiyâ, 21; Ahmed b. Hanbel, VI, 367.

⁴⁴⁷ Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Selâm, 153; Ebû Dâvûd, Cihâd, 47; Ahmed b. Hanbel, II, 517; İbn Hibbân, II, 301.

⁴⁴⁸ Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Selâm, 151, 152; Ahmed b. Hanbel, II, 424; İbn Hibbân, II, 305.

gelmişlerdir.⁴⁴⁹

Merhametli olmak peygamberleri, haklıya hakkını vermekten ve haksıza da hak ettiği cezayı kesmekten alıkoymamıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaratılışında merhamet, müsamaha ve adalet açıkça görülmüştür. O merhametli, müsamahakâr ve adildir. Bunlar birbirleriyle uzlaşan, biri öbürüne zıt olmayan özelliklerdir.⁴⁵⁰ Nitekim Hz. Peygamber isimlerini zikrederken kendisini merhamet ve savaş peygamberi olarak nitelendirmiştir.⁴⁵¹ Peygamber (s.a.s.) savaş peygamberi yönüyle adaleti ikame ettiğini ve merhamet peygamberi yönüyle de insanların hem dünya ve hem de ahiretleri noktasında ki şefkatini ortaya koyduğunu göstermiştir. Çünkü Hz. Peygamber kavmi kendini taşılayıp kan revan içinde bıraktığında bir yandan yüzündeki kanı silerken diğer yandan ise *"Allah'ım kavmimi affet çünkü onlar bilmiyorlar"* diyordu.⁴⁵² Bunu söylerken de onları hem dünya ve hem de ahirette helak olmaktan koruyordu. Bu da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şefkat ve merhametini ortaya koymaktadır.

2.2.13. Hayâ

Sözlükte, "utanmak, hayâ etmek, hayâ sahibi olmak, çekinmek"⁴⁵³ gibi manalara gelen حيي fiilinden mastar olan حياء kelimesi, ahlakî bir kavram olarak kişinin, kınanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan kendini alıkoymasıdır. Bir başka ifadeyle hayâ, sahibini Allah ve mahlûkat nazarında çirkin görülen şeylerden engelleyen duygudur.⁴⁵⁴ Hayâ iki türlü olur. Birincisi insanlar arasında cima' yapmama, avret mahallini açmama duygusu gibi Allah'ın insanlarda yarattığı nefsanî olan hayâ; ikincisi ise müminleri, Allah'tan korktuğu için günah olan fiilleri işlemekten men eden, hayâdır.⁴⁵⁵

Sahâbe Hz. Peygamber'in hoşlanmadığı bir durumu O'nun yüz ifadesinden anlardı. Çünkü Peygamber (s.a.s.) bir şeyden hoşlanmadığı zaman utandığından dolayı onu söylemezdi ancak bu durum onun yüzünden belli olurdu.⁴⁵⁶ Bu husus göz önünde

⁴⁴⁹ Hasan Güleç, "İslâm Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, 245.

⁴⁵⁰ Güleç, s. 245.

⁴⁵¹ Ahmed b. Hanbel, IV, 395, 404, 407; V, 405; İbn Hibbân, XIV, 220.

⁴⁵² Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Cihâd, 105; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, I, 441; İbn Hibbân, III, 254.

⁴⁵³ İbn Manzûr, XIV, 211; Fîrûzâbâdî, s. 1649; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 249.

⁴⁵⁴ Aynî, I, 175.

⁴⁵⁵ Cürcânî, s. 158.

⁴⁵⁶ Buhârî, Edeb, 72; Menâkıb, 20; Müslim, Fedâil, 67; İbn Mâce, Zühd, 17; Ahmed b. Hanbel, III, 71; İbn Hibbân, XIV, 213.

bulundurulacak hayâ, “Kötü olacağı beklenen veya terk edilmesi yapılmasından daha hayırlı sayılan bir şey yapılacağı zaman, insanın yüzüne arız olan bir incelik” diye de tarif edilebilir. Yine bir kimse hayâdan uzak olursa o kişi, sanki her türlü sapıklığı işlemeye emrolunmuş gibidir.⁴⁵⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de hayâ kelimesi türevleriyle birlikte üç yerde geçmektedir.⁴⁵⁸ Bir ayette “و لباس التقوى ذالك خير” ifadesi geçer ki “takva” ibaresi müfessirlerce “hayâ” şeklinde de te’vil edilmiştir.⁴⁵⁹

Hz. Peygamber (s.a.s.) hayâyı imandan saymıştır.⁴⁶⁰ Yani imanın kemale ulaşmasını sağlayan sebeplerden biri de hayâdır.⁴⁶¹ Çünkü hayâ, hayırlı fiilleri ortaya çıkarıcı; günahlardan ise engelleyicidir. Yani hayâ sayesinde kişi kendini dinen yasaklanmış olan şeylerden alıkoyar.⁴⁶² Hayânın imandan bir şube kabul edilmesi ve imandan sayılması ise onun, imandan bir parça olduğuna işarettir. Çünkü hayâ sahibi, gücü yetse bile kendini günden uzak tutar. Bu durumda da hayâ kişiyle günahın arasını kesen iman gibi olur.⁴⁶³

Yine Hz. Peygamber (s.a.v) hayânın sadece hayır getireceğini ve hayânın tamamının hayır olduğunu bildirmiştir.⁴⁶⁴ Bazen hayâ sahibi genellikle gerçekle karşılaşmaktan bile utanır. Dolayısıyla iyiliği emredip kötülükten yasaklama işini terk eder. Tasvir edilen bu durum ise hakikatte hayâ değil, aksine acziyet ve gevşekliliktir. Bu durumda bu fiil yani iyiliği emredip kötülüğü yasaklamaktan uzak durmak nasıl iman olur? diye bu hadise itiraz edilmiş ancak bu itiraza; halk, bu durumu gerçek hayâya benzerliğinden dolayı mecazen hayâ olarak isimlendirmiştir. Hakikatte hayâ kişinin hak sahibinin hakkına karşı kusurlu davranmaktan uzak durması ve çirkin olan fiillerden sakınmasını sağlayan bir ahlak olarak nitelendirilebilir.⁴⁶⁵ Mesela İsa’nın (a.s.) hırsızın karşısındaki tutumu onun hayâsına örnek olabilir. Çünkü hayâlî kimseler bazen hayâsızlıkta aşırı giden kimselere karşı söz söylemeyi ve mücadele etmeyi dahi

⁴⁵⁷ Suyûtî, Abdülğani Fâhru’l-Hasen ed-Dihlevî, *Şerhu Süneni İbn Mâce*, Karaşiti ts., I, 308.

⁴⁵⁸ 2. Bakara: 26; 28. Kasâs: 25; 33. Ahzâb: 53.

⁴⁵⁹ Taberî, V, 455; Ayrıca kimileri, “Takva elbisesi” ifadesini, salih amel, imân, cezalandırılmaktan korkmak ve Allah korkusu olarak te’vil etmiştir. Bkz. Suyûtî, *Celâleyn*, s. 153; Beydâvî, I, 336.

⁴⁶⁰ Buhârî, İmân, 14; Müslim, İmân, 59; Tirmizî, İmân, 7; İbn Mâce, Zühd, 17; Ebû Dâvûd, Edeb, 7; Nesâî, İmân, 27; Ahmed b. Hanbel, II, 56.

⁴⁶¹ İbn Hacer, X, 522; Aynî, XXII, 164.

⁴⁶² Aynî, I, 129, 176; İbn Hacer, I, 74.

⁴⁶³ İbn Manzûr, I, 497; Aynî, I, 129.

⁴⁶⁴ Buhârî, Edeb, 77; Müslim, İmân, 60; Ebû Dâvûd, Edeb, 7; Ahmed b. Hanbel, IV, 426.

⁴⁶⁵ Aynî, I, 129; Mübârekfûrî, VI, 126.

kendilerine yakıştıramazlar. Hz. Peygamber, “Bir defasında Meryem oğlu İsâ, hırsızlık yapmakta olan bir kimse görmüş de ona, *Sen çaldın mı? diye sormuştu. Hırsız da, Kendisinden başka hiçbir tanrı bulunmayan Allah’a yemin ederim ki, ben asla çalmadım, diye cevap vermişti. Bunun üzerine İsâ’nın, Allah adına yemin edeni tasdik ettim ve kendi gözümü yalanladım,*⁴⁶⁶ dediğini bizlere haber vermiştir. İsâ’nın (a.s.) o kişiye inanması, o kişiye bunu almak helal olabilir ya da sahibi ona izin vermiştir ya da kendi malını alıyor olabilmesi ihtimaline binaen olsa da yani hırsızlıkla suçlamamışsa da⁴⁶⁷ yine de bu durumda Hz. İsâ, o kişiden hırsızlık yapmadığını ispatlamasını istememiştir. Buna karşılık gözüyle gördüğüne itibar etmemiş ve o kişinin cevabına itimat etmiş olması onun ne derece hayâlî biri olduğuna delildir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) İslâm’ın ahlakını hayâ olarak tanımlamıştır.⁴⁶⁸ “*Yanında seni çirkin işler yapmaktan engelleyecek olan bir şey yoksa dilediğini yap*”⁴⁶⁹ şeklindeki şiddetli tehdidi hayânın, Müslümanların en belirgin ahlaki nitelikleri ve değer ölçüleri arasında olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, “*Dört şey peygamberlerin sünnetlerindendir. Utanma duygusu, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek*” buyurmuşlardır.⁴⁷⁰ Yani bu dört şey, genel olarak peygamberlerin kendilerinin yapıp ümmetlerini de yapmaya teşvik ettikleri şeylerdir. Burada genel olarak dedik çünkü bazı peygamberler bunların hepsini yapmamışlardır. Mesela Nûh sünnet olmamış ve İsâ evlenmemiştir. Hadisteki peygamberler ifadesini peygamberlerin geneli şeklinde yorumlamak daha uygun olacaktır.⁴⁷¹

Hayâ sahibi olmanın ve hayâlî olmaya teşvik etmenin peygamberlerin sünnetlerinden biri olduğunda şüphe yoktur. Çünkü hayâ imandandır ve en kâmil imanda peygamberlerde mevcuttur. Dolayısıyla Hz. Peygamberin “*Kıyamet gününde ilk giyindirilecek olan İbrâhîm’dir.*”⁴⁷² buyurması bir yönüyle onun hayâlî olmasına işarettir. Çünkü buradaki bu giydirilme işinin hikmeti ya İbrâhîm’in (a.s.) ateşe atıldığında çıplak olması veya Allah’ın kıyamet gününde onu ilk önce giydirerek onun faziletinin insanlara bildirilmesini istemesi ya da Onun, ilk iç çamaşırı edinen olması

⁴⁶⁶ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Fedâil, 149; İbn Mâce, Keffâret, 4; Nesâî, Edeb, 37; Ahmed b. Hanbel, II, 314.

⁴⁶⁷ İbn Hacer, VI, 490; Aynî, XVI, 37.

⁴⁶⁸ İbn Mâce, Zühd, 17.

⁴⁶⁹ Buhârî, Enbiyâ, 52; Ahmed b. Hanbel, IV, 121; İbn Hibbân, II, 371.

⁴⁷⁰ Tirmîzî, Nikâh, 1; Ahmed b. Hanbel, V, 421.

⁴⁷¹ Mübârekfûrî, IV, 166.

⁴⁷² Buhârî, Enbiyâ, 11; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Nesâî, Cenâiz, 119; Dârimî, Rikâk, 80; Ahmed b. Hanbel, I, 229; İbn Hibbân, XVI, 323.

ihtimallerinden biridir.⁴⁷³ Örtünmek Allah'ın insanlara verdiği fitri bir duygudur. Çünkü Hz. Âdem ile Havvâ'nın imtihanı unutup yasak olan meyveden yemeleri sonunda avret mahalleri birbirlerine görününce onlar, hemen fitri olarak ayıp yerlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalışmışlardır.⁴⁷⁴ Dolayısıyla hadiste ifade edilen ilk önce giydirilmiş olma işinin, ilk iç çamaşırı edinen olması ve böylece Hz. İbrâhîm'in (a.s.) örtünmeyi seven hayâ sahibi biri olduğuna hamledilmesi mümkündür.

Hz. Mûsâ sıkı örtünen ve çok hayâlî birisiydi. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) Mûsâ'nın kavmi içinde değil onlardan ayrı bir yerde yıkandığını belirterek bu duruma dikkat çekmiştir. Çünkü İsrâîloğulları aynı yerde ve çıplak olarak yıkanıyorlardı.⁴⁷⁵ Yahûdilerin yıkanırken birbirlerinin avret mahallerine bakmalarının şariatlarında caiz olması ihtimali vardır.⁴⁷⁶ Mûsâ'nın (a.s.) yalnız başına yıkanması onun yalnızlığı sevdiğini, başkasının kendi avret mahalline bakmasından utandığına bir işarettir. Yoksa Allah ona yalnız yıkanmasını emretmemiştir.⁴⁷⁷ Bu hadis göstermektedir ki Mûsâ (a.s.) diğer peygamberler gibi ar sahibidir.

Hz. Peygamber, insanların ahlakça en güzeli idi. Şöyle ki ona on yıl hizmet eden Enes b. Mâlik, *"Hz. Peygamber'e (s.a.s.) on sene hizmet ettim. Allah'a yemin olsun ki! bana hiçbir zaman öf bile demedi. Bir şey için de niye böyle yaptın! Ya da şöyle yapsaydın ya! demedi."*⁴⁷⁸ demiştir. Bir insanın kendisine hizmet eden şahsa on yıl boyunca bu şekilde muamele etmesi, onun ahlâkî güzelliğini, dolayısıyla hayâsını ortaya koymaktadır. Çünkü hayâlî biri, hayâsızlık yapmak şöyle dursun, nahoş olan bir durumdan söz etmekten bile utanır.⁴⁷⁹ Hz. Peygamber, çirkin konuşmaz ve çirkin şeylere özenmezdi. O, o kadar utangaçtı ki sahâbe O'nun utangaçlığını *"Perdesi arkasında yani evinde edebiyle oturan bakire bir kızdan daha utangaçtı"*⁴⁸⁰ diye tavsif etmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), çok hayâlî olan Hz. Osman'a karşı daha itinalı olmuştur. Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e karşı davrandığı gibi ona davranmamıştır. Hz. Âişe, niçin böyle yaptığını sorunca *"Kendisinden melekler utanan bir kişiden ben utanmayayım"*

⁴⁷³ İbn Hacer, XI, 384.

⁴⁷⁴ 20. Tâ-Hâ: 115, 121.

⁴⁷⁵ Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Fedâil, 156; Tirmîzî, Tefsîr, 34; Ahmed b. Hanbel, II, 514.

⁴⁷⁶ Nevevî, IV, 32.

⁴⁷⁷ Aynî, III, 231; Nevevî, IV, 32.

⁴⁷⁸ Buhârî, Vesâyâ, 26; Diyât, 27; Müslim, Fedâil, 52; Ahmed b. Hanbel, III, 101.

⁴⁷⁹ Aynî, I, 129; Mübârekfûrî, VI, 126.

⁴⁸⁰ Buhârî, Menâkıb, 20; Edeb, 72, 77; Müslim, Fedâil, 67; Ahmed b. Hanbel, III, 71.

mi?” buyurmuştur. Hadisin başka bir tarikinde Rasûlullah: “Şüphesiz Osman utangaç bir zattır. Ona bu halde girmek için izin verseydim ihtiyacını bana ulaştıramayacağından korkardım”⁴⁸¹ buyurmuştur.

Allah’ın insanlığın hidayetine vesile olmaları için gönderdiği peygamberleri, insanların hidayetine sebep olacak utanma duygusunu özel hayatlarında yaşamışlar ve böylece ümmetlerine örnek olmuşlardır.

2.2.14. Cömertlik

Cömertlik, Arapçada سخاء –سخاوة kelimeleriyle ifade edilir ki bunlar; “bol bol vermek, cömert davranmak, karşılıksız vermek, ihsan etmek ve lûtfetmek, eli açık olmak” manalarına gelen سخي fiilinin mastarıdır. Cömertlik, الجود kelimesiyle de ifade edilir.⁴⁸² Ahlakî bir kavram olarak ise cömertlik, kişiye, dünyevî ve uhrevî hiçbir karşılık beklemeden elindeki meşrû imkânları meşrû ölçüler içinde başkalarının istifadesine sunabilme eğilimini kazandıran bir sıfattır.⁴⁸³ Buna göre bir kişi ailesinden olsun veya olmasın birine dünyevî veya uhrevî bir gaye ile bir kitap hediye etse bu hediye etme işlemi cömertlik sayılmaz.⁴⁸⁴ Cömertlikte esas olan yarar sağladığımız kimseden veya bir başkasından bir karşılık beklenmemesidir.

Cömertlik ve eli açıklık manalarına gelen Sehâ, Sehâvet ve Cûd kelimeleri Kur’ân-ı Kerîm’de geçmemektedir, ancak cömertlik Allah yolunda harcama,⁴⁸⁵ îsâr,⁴⁸⁶ rızık,⁴⁸⁷ i’tâ/verme,⁴⁸⁸ karz/ödünç,⁴⁸⁹ it’âm/yedirme⁴⁹⁰ ve bezl/ihsan etmek gibi kelimelerle teşvik edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de cömertliğin gösteriş ve riya için değil sırf Allah rızasına ve insanın değerine binaen yapılması tavsiye edilmiş ve riya ile yapılan hayrın insana hiçbir faydasının olmayacağı ısrarla vurgulanmıştır.⁴⁹¹ Cömertlik, Kur’ân’da uzak durulması şiddetle tavsiye edilen cimrilik ve israfın ortasında olan bir

⁴⁸¹ Buhârî, Fedâilu’s-Sahâbe, 7; Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe, 27; Ahmed b. Hanbel, I, 71; İbn Hibbân, XV, 334.

⁴⁸² Fîrûzâbâdî, s. 1669; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 470.

⁴⁸³ Cürcânî, s. 142; İ. Mustafa, H. Zeyyât s. 138; İ. Karagöz, F. Karaman, s. 105.

⁴⁸⁴ Cürcânî, s. 142

⁴⁸⁵ 14. İbrâhîm: 31; 63. Münâfikûn: 10; 2. Bakara: 195.

⁴⁸⁶ 59. Haşr: 9.

⁴⁸⁷ 4. Nisâ: 8.

⁴⁸⁸ 92. Leyl: 5, 7.

⁴⁸⁹ 64. Teğâbün: 17; 2. Bakara: 245.

⁴⁹⁰ 76. İnsân: 8; 107. Mâûn: 1, 7.

⁴⁹¹ 2. Bakara: 264, 265; 5. Mâide: 2; 92. Leyl: 17, 20.

sıfattır.⁴⁹²

Yapılan hayrın cömertlik; hayrı yapanın da cömert diye nitelendirilmesi için yapılan iyiliğin tanımından da anlaşılacağı üzere herhangi bir karşılığının beklenmemesi⁴⁹³ gönüllü yapılması gerekmektedir.⁴⁹⁴ İhtiyaç sahibi olan insanlara verdiğimiz şeyler bizim için değeri olan şeyler olmalı, gözden çıkarılmış şeyler olmamalıdır.⁴⁹⁵ Yardım yapılan kimsenin rencide olmaması için gayret gösterilmeli dolayısıyla gösteriştan uzak olunmalıdır.⁴⁹⁶ Kur’ân-ı Kerîm’in ruhuna uygun olan cömertliği en güzel Hz. Peygamber sergilemiştir. Çünkü O, insanların en cömerdi idi. Nitekim İbn Abbâs (r.a.) Hz. Peygamber’in (s.a.s.) cömertliğini şöyle haber vermektedir. *“Hz. Peygamber (s.a.s.) hayır hususunda insanların en cömerdiydi. En cömert olduğu zaman ise ramazan ayı idi. Cebrâil (a.s.) onunla her sene ramazanda karşılaşır, bu karşılaşma Ramazan bitinceye kadar sürerdi. Cibrâil (a.s.) Hz. Peygamber’e Kur’ân’ı arz ederdi. Rasûlullah, Cebrâil ile karşılaştığı zaman hayır hususunda esen rüzgârdan daha cömert olurdu.”*⁴⁹⁷

Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisinden bir şey istendiğinde asla yok demeyen ve gücü nispetinde infak eden bir kişiliğe sahipti. Hz. Enes’ten (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir. *“Hz. Peygamber’den (s.a.s.) bir şey istendiyse onu mutlaka vermiştir. Kendisine bir adam geldi de ona iki dağ arası koyun verdi. Bunun üzerine adam kavmine dönerek, “Ey kavmim, Müslüman olun! Çünkü Muhammed öyle ihsanda bulunuyor ki, yokluktan korkmuyor” dedi.”*⁴⁹⁸

Rasûlullah (s.a.s.) kendisini cömertliğin zıddı olan cimrilikten uzak tutmuş ve bizzat kendisi cimri olmadığını Huneyn seferinden dönerken ifade etmişlerdir.⁴⁹⁹. Görülmektedir ki Hz. Peygamber, yanında bulunan veya gücü dahilinde olan hiçbir şey hakkında insanlara karşı cimri davranmamıştır. Aksine öyle vermiştir ki O’nun ihsanları, insanları dehşete ve hayrete düşürmüştür. Hz. Peygamber (s.a.s.) eğer birine verilmiş bir sözü yoksa ondan dünyalık bir şey istendiğinde O, asla isteyene yok deyip

⁴⁹² 7. A’râf: 31; 17. İsrâ: 29; 25. Furkân: 67.

⁴⁹³ 76. İnsân: 8, 10.

⁴⁹⁴ 59. Haşr: 9.

⁴⁹⁵ 2. Bakara: 267; 3. Âl-i İmrân: 9.

⁴⁹⁶ 2. Bakara: 261, 265.

⁴⁹⁷ Buhârî, Bedü’l-Vahy, 1, 6; Savm, 7; Cihâd, 24, 162; Menâkıb, 20; Müslim, Fedâil, 12, 48; Tirmîzî, Menâkıb, 8; Cihâd, 14; İbn Mâce, Cihâd, 9; Nesâî, Savm, 2; Ahmed b. Hanbel, I, 288; IV, 130.

⁴⁹⁸ Müslim, Fedâil, 57, 58; Ahmed b. Hanbel, III, 175; İbn Hibbân, XIV, 280.

⁴⁹⁹ Buhârî, Cihâd, 24; Nesâî, Hibe, 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 82; İbn Hibbân, XI, 149.

geri çevirmemiştir.⁵⁰⁰

H. Peygamber, yoksulları, ihtiyaç sahiplerini kendisinden daha çok düşünür hatta kendisi aç kalırdı. H. Âişe'den H. Peygamber'in (s.a.s.) yoksulları kendisine tercih ettiği yoksulları doyurup kendisinin aç kaldı hatta peş peşe üç gün karnını doyurmadığı rivayet edilmiştir.⁵⁰¹ İsteseydi ahiretinde olduğu gibi dünyasında da her şeyin en iyisine layık olabilecek olan H. Peygamber, bırakın aç kalmayı her şeye sahip olabilirdi.

H. Peygamber, Allah'ın kendisine ihsan ettiği şeyleri ihtiyaç sahiplerine vermiş, cömertliğini ve ihsanını ortaya koymuştur. Ancak H. Peygamber'in (s.a.s.) ihtiyaç sahibi olan kimselere ihsan etme noktasında esen rüzgârdan daha çok cömert olması O'nun, ihtiyaç sahibi olanların bu ihtiyaçlarını sorgusuz sualsiz giderdiği, hallerini araştırmadan onlara istediğini verdiği anlamına da gelmemelidir. Dilencilik kişinin yüzünde iz bıraktığını ve kişinin dilenmekten uzak durması gerektiğini vurgulayan⁵⁰² H. Peygamber dilencilikten ve dilenmekten nefret ederdi. Dolayısıyla kendisinden bir şeyler istemeye gelen şahsın gerçekten ihtiyaç sahibi olup olmadığını sorgulamıştır. Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre H. Peygamber kendisinden bir şeyler isteyen Ensâr'dan bir adama evinde bir şey olup olmadığını sormuş ve evinde olanları satarak ona vermiştir. Böylece o kişiyi dilenmekten çalışmaya ve üretmeye yönlendirerek ona, *"Bu senin için kıyamet gününde yüzünde dilencilik lekesi ile gelenden hayırlıdır. Dilencilik ancak şiddetli fakirlik çeken, çok ağır bir borç altında bulunan veya can yakıcı kan diyetini ödemeyi yüklenen kimseler için caiz olabilir"* buyurdu.⁵⁰³ H. Peygamber (s.a.s.) kendisinden sadaka isteyen bazı kimselere yanında bir şey saklamadığını, dolayısıyla yanında verecek bir şeyin kalmadığını, dilenmekten sakınmaları gerektiğini ve insanlardan kendini müstağni kılanı, Allah'ın lütfuyla zenginleştireceğini haber vermiştir.⁵⁰⁴

H. Peygamber (s.a.s.) H. Yûsuf'un (a.s.) insanların en asil, en seçkin, en eli

⁵⁰⁰ Buhârî, Edeb, 39; Müslim, Fedâil, 56; Dârimî, Mukaddime, 12; Ahmed b. Hanbel, III, 307; İbn Hibbân, XIV, 290.

⁵⁰¹ Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. Sevre, *Muhtasarı Şemâilî Muhammediyye*, thk. Muhammed b. Nâsiruddîn el-Elbânî, Mektebe-i İslâmiyye, Umman ts., s. 76, 79.

⁵⁰² Buhârî, Zekât, 49; Müslim, Zekât, 106; Tirmîzî, Zekât, 38; Nesâî, Zekât, 93; Ebû Dâvûd, Zekât, 26; İbn Mâce, Zekât, 25; Ahmed b. Hanbel, II, 93.

⁵⁰³ Tirmîzî, Büyû', 10; İbn Mâce, Ticârât, 25; Ebû Dâvûd, Zekât, 26; Ahmed b. Hanbel, III, 141.

⁵⁰⁴ Buhârî, Zekât, 49; Müslim, Zekât, 124; Tirmîzî, Birr ve's-Sıla, 77; Nesâî, Zekât, 85; Ebû Dâvûd, Zekât, 28; Dârimî, Zekât, 18; Ahmed b. Hanbel, III, 93.

açık ve en cömerdi olduğunu haber vermiştir.⁵⁰⁵

2.2.15. İnsanlara Minnet Etmemek

İnsanların içinden onları temize çıkarmak ve onların gerçek manada kul olabilmelerini sağlamaya vesile olacak olan peygamberlerin en önemli görevleri Tebliğ görevidir. Tebliğ görevinde aslanan ise sadakat ve ihlâslı olmaktır. Peygamberler Allah'ın kendilerine bahsettiği sıfatlar sayesinde doğru sözlü kimselerdir. Aynı zamanda onlar kalplerinin saflığını korumak için kirli ve şüphe uyandıracak şeylerden uzak duran⁵⁰⁶ kimselerdir. Bu manada insanları bir olan Allah'a davet ederken davalarının hak olduğuna şüphe getirecek olan davranışlardan kaçınmışlardır. Örneğin kimsenin malına tamah etmemişler ve onlardan da bir ücret talebinde bulunmamışlardır.⁵⁰⁷ Peygamberlerin tebliğlerine karşılık hiçkimseden ücret talebinde bulunmadıkları gerçeğini Kur'ân-ı Kerîm, *“Ben sizden tebliğime karşılık hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan ancak alemlerin Rabbidir.”*⁵⁰⁸ ayetiyle haber vermektedir. Çünkü onlar bu faaliyetlerini kullardan gelecek bir beklentiyle değil, sırf Allah rızası için yapmaktaydılar.

Peygamberler insan olmaları sebebiyle rızıklarını temin etmek için gerekli sebeplere sarılmışlardır. Allah'tan başka kimseye muhtaç olmamak için gerekli tedbirleri almışlardır. Mesela Hz. Peygamber (s.a.s.), küçük yaşından itibaren koyun çobanlığından⁵⁰⁹ ticarete kadar birçok işlerde çalışmış, gerek kendinin ve gerekse bakmakla mükellef bulunduğu kimselerin nafakasını temin ederek kimseye muhtaç olmamıştır. Hz. Hatice (r.anha) ile evlendiğinde onun ticaret kervanlarının başında olması da yine kimseye muhtaç olmamak içindir. Hz. Peygamber, insanın kendi kazancıyla yediğinden daha lezzetli bir yemek yemediğini belirterek⁵¹⁰ dünya malı ve geçimi için asla davasından taviz vermemiştir.

H. Peygamber (s.a.s.) diğer peygamberlerin de çevresindekilere minnet etmeyerek kendi el emeği ile geçindiklerini bildirerek Hz. Dâvûd hakkında şöyle

⁵⁰⁵ Buhârî, Enbiyâ, 11, 16, 21; Menâkıb, 1; Müslim, Fedâil, 168; Dârimî, Mukaddime, 24; Ahmed b. Hanbel, II, 431.

⁵⁰⁶ Cürçânî, s. 70.

⁵⁰⁷ 26. Şuarâ: 109.

⁵⁰⁸ 26. Şuarâ: 145.

⁵⁰⁹ Buhârî, Enbiyâ, 30; Müslim, Eşribe, 163; Ahmed b. Hanbel, III, 96.

⁵¹⁰ Buhârî, Buyû', 15; Ahmed b. Hanbel, II, 334.

buyurmuştur. “*Dâvûd’a Zebûr’u okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd binek hayvanlarının sefere hazırlanmasını emrederdi de onlar eğlerenirdi. Bunlar eğlerlenmezden önce Zebûr’u okurdu. Dâvûd yalnız kendi elinin emeğinden yer idi.*”⁵¹¹ Dâvûd’un demircilik sanatı ile uğraşması onun kazancını kendinin temin ettiğine ve dolayısıyla geçimi için kimseye minnet etmediğine işarettir.

Zekeriyâ’nın (a.s.) marangozluk mesleğini icra etmesi de aynı şekilde onun kendi geçimini kendisinin sağladığına işarettir.⁵¹² Yûsuf’un (a.s.) başkalarından geçinmek bir yana çevresindeki insaların, geçimlerini onun idaresinde sağlamış olması da bu konuda zikredilmeye değerdir.⁵¹³ İdris’in (a.s.) ilk defa kalem kullanan, insanların derilerle yetindiği bir dönemde elbise dikip giyen biri olması⁵¹⁴ onun kendi eli ile geçimini sağladığını gösterir. Görülmektedir ki peygamberler kendi el emeği ile geçimlerini sağlamışlar ve asla dünya geçimliği için insalara el açıp onlara minnet etmemişlerdir.

2.3. TOPLUMSAL ROLLERİ

Etten ve kemikten yaratılan, bir gönül ve yüreğe sahip insanoğlu, daima mutluluk ve huzurun peşinden koşmuş ve onu yakalamak için sürekli bir çaba içinde olmuştur. Bazen kendi kendine mutlu olmaya çalışmış, fakat çoğu zaman mutluluğu hep iletişim içinde olduğunda yakalamıştır. Kalbini Allah’ın zikriyle huzura erdirmeye çalışmış, fakat yaşadığı hayattan da bağımsız olamamıştır. Zaten hayat iletişim ve etkileşimle anlam kazanmıştır. Öyleyse hayat nedir? Bu soruya çeşitli cevaplar verilebilir; ancak sosyolog gözüyle sosyo-kültürel hayat en basit ifade ile bir etkileşimdir, etki-tepkidir, bir iletişimdir, bir alış-veriştir ve insanın bu ilişkilere verdiği anlamlardır. Ne ile kimler ile ve nasıl bir etkileşim? Sosyokültürel hayat, insanın önce kendi kendisi ile sonra canlı-cansız bütün çevresiyle yaptığı etkileşimler ve bu etkileşimlere yüklediği anlamlardır. İnsan sosyal varlıktır, yani hiçbir zaman tek başına yaşayamaz. İnsan, insan olma potansiyelini ancak toplum içinde, diğer insanlarla birlikte yaşayarak, onlarla etkileşimde bulunarak gerçekleştirebilir. İnsanı diğer canlı varlıklardan farklı kılan, onun anlam atfeden ve anlam vermediği şeyler ile ilişki

⁵¹¹ Buhârî, Enbiyâ, 38; Ahmed b. Hanbel, II, 314; İbn Hibbân, XIV, 117.

⁵¹² Müslim, Fedâil, 163; İbn Mâce, Ticârât, 5; Ahmed b. Hanbel, II, 296.

⁵¹³ 12. Yûsuf: 58, 60.

⁵¹⁴ Aydemir, s. 43.

kuramayan, etkileşime geçemeyen bir varlık olmasıdır. Bu yüzden “doğru-yanlış”, “iyi-kötü”, “güzel-çirkin”, “faydalı-faydasız” vb. anlamlar, bir başka ifade ile değerler olmaksızın insan hem bireysel hem de sosyal dünyasını kuramaz.⁵¹⁵ Bu bağlamda peygamberler bireysel ve sosyal hayatlarında başarıyı yakalamışlar ve mutlu huzurlu bir hayatı hem kendileri ve hem de onları örnek alanlara yaşatmışlardır.

Peygamberlerin kavimlerinin diliyle gönderilmeleri,⁵¹⁶ onların içinden yani onlardan biri olmaları,⁵¹⁷ İslâm’da etkileşimin ve iletişimin dolayısıyla sosyal hayatın denli önemli olduğunu bizlere göstermektedir. İslâm cemiyet dini olmayı hep zinde tutmuş, komşuluğa yakın akraba ilişkilerine⁵¹⁸ itina göstermeyi hep tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber’in, “*Cebrâil’in (a.s.) komşuyu komşuya mirasçı kılacağını zannettim*”⁵¹⁹ demesi bu gerçeği yani sosyal olmayı ve daima etkileşim içinde bulunma zorunluluğunu vurgulamaktadır. Peygamberler her zaman kavimlerinin dertlerini dert edinmişler, onların başlarına gelebilecek olan muhtemel sıkıntıları hep yüreklerinde yaşamışlardı. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm Hz. Peygamber’i (s.a.s.) ümmetine karşı çok merhametli ve ümmetinin sıkıntısını aynen paylaşan⁵²⁰ ve onlar iman etmiyor, bu sebeple onları ahirette zor günler bekliyor diye neredeyse kendini helâk edecek biri olarak nitelendirmiştir.⁵²¹ Yine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ümmetine nispetle kendisini ateşe düşmekte ısrar eden kelebekleri, ateşten korumaya çalışan birinin durumuna benzetmesi, peygamberlerin topluma ve etrafındakilere karşı nasıl bir duygu içinde olduklarını göstermektedir.⁵²²

Sosyal bir varlık olan ve yalnız yaşaması mümkün olmayan insanın, toplum içinde huzurlu ve mutlu bir şekilde yaşayabilmesi için iyi vasıflarla, güzel huy ve ahlak ile donatılması gerekir. Kişisel menfaatlerini, kişisel çıkarlarını ön plana alanlar, içinde yaşadıkları toplumla çatışırlar. Bu gibi insanlardan oluşan bir toplum, zamanla parçalanıp dağılmaya, en azından güvensizlik havasında boğulmaya mahkûmdur. Bu sebeple Kur’ân ferdi, toplumun bir parçası olarak kabul etmiş ve toplumda sosyal adalet

⁵¹⁵ Beylû Dikeçligil, “Sosyal Kültürel Hayat ve Hz. Peygamber”, İslâm Kadın ve Toplum Panelleri, T.D.V. Yay., Panel, 42.

⁵¹⁶ 14. Ra’d: 4.

⁵¹⁷ 7. A’râf: 35.

⁵¹⁸ 16. Nahl: 90.

⁵¹⁹ Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr ve’s-Sıla, 140; Tirmîzî, Birr ve’s-Sıla, 28; İbn Mâce, Edeb, 4; Ebû Dâvûd, Edeb, 132; Ahmed b. Hanbel, II, 85.

⁵²⁰ 9. Tevbe: 28.

⁵²¹ 26. Şuarâ: 3.

⁵²² Buhârî, Enbiyâ, 41; Rikâk, 26; Müslim, Fedâil, 17; Tirmîzî, Emsâl 7; Ahmed b. Hanbel, II, 244; İbn Hibbân, XIV, 318.

ve insan haklarının gerçekleşmesi için her insana bu hususta uyması gereken bazı kuralları koymuştur.⁵²³ Kur'ân, insanları insan olarak eşit görmüştür. Fert, aile, toplum, millet, soy ve kabile olarak hiçbirini diğerinden üstün kabul etmemiştir. İnsanların zenginliği, mesleği, konumu, dili, rengi cinsi, tahsili ne olursa olsun, Kur'ân açısından hiçkimsenin kimseden üstünlüğü söz konusu değildir. Ancak insanlar birbirlerine karşı olsa olsa hak ve görevlerindeki özen ve takvadan dolayı meziyetli ve farklı kabul edilebilirler.⁵²⁴

İslâm'a girmelerini arzu ettiği Mekkeli müşriklerin fakirleri hor görür tarzda isteklerine meyleder gibi olması Hz. Peygamber'in, ilâhî ikaza muhatap olmasına neden olmuştur.⁵²⁵ Bu ayetin inişinden sonra Hz. Peygamber fakir ve nüfûzu olmayan sahâbîlerin yanından onlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzurundan kalkmadan ayrılmamıştır.⁵²⁶ Ahlâkı Kur'ân olan Hz. Peygamber (s.av.) ve diğer peygamberlerin hayatları incelendiğinde onların, sosyal hayatlarını ilâhî emirler ve çizgiler doğrultusunda kurduklarını ve mükemmel bir rol model olduklarını görürüz.

Çalışmamızın bu bölümünde peygamberlerin sosyal kişiler olarak toplumda üstlendikleri rolleri, hayatlarında cereyan eden olaylar ışığında belirtmeye çalışacağız.

2.3.1. Problemlere Karşı Yılgınlık Göstermemek

Hayatında karşılaştığı problemler ve denendiği durumlar karşısında inancından ve davasından taviz vermeden tüm zorlukları aşmayı prensip edinmiş kişiler, her zaman övülen, peşi sıra gidilen ve sonraki nesiller tarafından hayırla anılan kimselerdir. Çünkü onlar, gevşemeden ve üzülmeden davalarında sabit olduklarında ve inançlarına sahip çıktıklarında, en üstün kişilerin kendileri olacağının farkında ve şuurundadırlar.⁵²⁷ Bunun tam zıddı olan teslimiyetçi ve prensipsiz kişiler ise yerilmeye ve tarihin tozlu sayfalarında silinip yok olmaya mahkûmdurlar. Çünkü davalarına sahip çıkmayan, mücadele azmini kaybedip gevşeyen kimseler, hem bu dünyada rezil olacaklar hem de

⁵²³ Nurettin Turgay, "Kur'ân'da Sosyal Adalet ve İnsan Hakları", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der.* Diyarbakır 1999, c.1, s. 41.

⁵²⁴ Abbâs Mahmûd el-Akkâd, *Kur'ân Felsefesi*, trc. Ahmed Demirci, Ankara ts., s. 102 vd.

⁵²⁵ 6. En'âm: 52.

⁵²⁶ Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, thk. M. Abdüsselâm Şahin, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, II, 68; Abdülfettâh el-Kâdî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, Mısır ts., s. 101.

⁵²⁷ 3. Âl-i İmrân: 139.

ahirette can yakıcı iz bırakan bir azaba maruz kalacaklardır.⁵²⁸

En önemli görevlerinden biri de tebliğ olan peygamberler bu görevlerini yerine getirirken birçok zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. Allah, insanları zâlim, cahil, nankör, umutsuz, hasım, kibirlenen ve inkârcı olarak nitelendirmiştir.⁵²⁹ Bu sıfatlarından olsa gerek ki kimi insanlar, kendilerine dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını gösteren ve insanlığın karanlıktan aydınlığa çıkmasına vesile olan peygamberleri inkâr etmişlerdir. Onlara, hiç de hak etmedikleri nice eziyetleri reva görmüşlerdir. Kavimleri, Hz. Nûh’a “Deli” diyerek,⁵³⁰ Hûd’a yalancı olduğunu ve etrafındaki inananların alt tabakadan olduğunu söyleyerek,⁵³¹ Salih’i “şımarık bir yalancı” diye niteleyerek,⁵³² İbrâhîm’i (a.s.) “taşlayarak ve ateşe atarak,”⁵³³ Lût’a alabildiğine hayâsızlık ederek⁵³⁴ Allah’ın seçkin kullarına eziyet yolunu tutmuşlardır. Nitekim Mûsâ (a.s.) çok hayâ sahibi biri olması nedeniyle sıkı örtünürdü. Ancak kavmi, onun bu halini kendilerince yanlış bulur ve onu cildinde bir hastalıkla veya husyelerinin şişkinliğiyle itham edip alay ederlerdi. Allah da Hz. Mûsâ’yı (a.s.) onların bu asılsız iddialarından temize çıkarmak için yalnız yıkandığı bir andan elbisesinin üzerine koyduğu taşın yuvarlanmasıyla onu taşın peşinden koşturmuş ve onu kavmine çıplak göstermiştir.⁵³⁵

Hz. Peygamber (s.a.s.) bir ganimeti taksim etmiş ve orda bulunanlardan biri, “Bu taksim Allah’ın rızası olmayan bir taksimdir” deyince Hz. Peygamber öfkelenmiş ve “*Allah Mûsâ’ya rahmet etsin! Ona benim uğradığım şu eziyetten daha fazlasıyla ezâ edilmişti de O, sabretmişti*”⁵³⁶ diyerek peygamberlerin kavimlerinden çektiklerine işaret etmiştir. Hz. Peygamber de diğer peygamberler gibi Allah’tan aldığı vahyi ümmetine iletğinde hiç de hak etmediği tepkilerle karşılaşmıştır. O’na da kavmi, “şair, kâhin,⁵³⁷ mecnun”⁵³⁸ deyip hakaret etmiştir. Hz. Peygamber, bir gün Safa tepesine çıkmış ve kavmini uyarmak için onları bir araya toplamış ve emin olduğunu da hatırlatarak: “*Şu dağın arkasından bir ordu geliyor desem inanır mısınız?*” diye bir soruyla konuşmasına başlamış ve konuşması ilâhî mesajı iletmeye gelince amcası Ebû Leheb, “Bizi bunun

⁵²⁸ 9. Tevbe: 38.

⁵²⁹ 11. Hûd: 9; 16. Nahl: 4; 17. İsrâ: 11, 83; 30. Rûm: 32; 33. Ahzâb: 72; 80. Abese: 17.

⁵³⁰ 54. Haşr: 9.

⁵³¹ 11. Hûd: 27.

⁵³² 54. Kamer: 25.

⁵³³ 37. Sâffât: 83; 19. Meryem: 46.

⁵³⁴ 7. A’râf: 80.

⁵³⁵ 33. Ahzâb: 69; Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Fedâil, 155; Tirmîzî, Tefsîr, 34.

⁵³⁶ Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Zekât, 140; Ahmed b. Hanbel, I, 411.

⁵³⁷ 69. Hâkka: 41, 42.

⁵³⁸ 68. Kalem: 2; 81. Tekvîr: 22.

için mi topladın ellerin kırılısın” diyerek ona hakaret etmiştir.⁵³⁹

Kavmi, müminlerin annesi ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) güzide eşi Hz. Âişe’ye iftira atmıştır.⁵⁴⁰ Rasûlullah bu duruma çok üzölmüştü. Zaten bir insana dünyada yapılacak olan en büyük eziyetlerden biri onu vatanından sürmek, diğeri de namusuna dil uzatmaktır. Kavmi Hz. Peygamber’e bunların ikisini de reva görmüştür. Yüce Allah Hz. Âişe’yi onların iftiralarından temize çıkarmıştır.⁵⁴¹ Yine onlar Hz. Peygamber’in Uhud’da dişini kırdılar,⁵⁴² Tâif’te çocuklara taşlattılar, başını kanlara buladılar⁵⁴³ ve yollarına dikenler ektiler.

Peygamberler hayatlarında mücadele azmini hiçbir zaman kaybetmemiş ve sürekli mücadele içinde olmuşlardır. Tevhit mücadelesini asla bırakmamışlardır. Nitekim Hz. Peygamber’e (s.a.s.) Mekke’li müşrikler, amcası Ebû Talib aracılığıyla uzlaşma teklifinde bulunmuşlardı. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.) onların dünyevî birçok mükâfat va’detmelerine karşılık mücadelecî ve pes etmeyen ruhunu ortaya koyarak onlara, *“Bu işten vazgeçmem için güneşî sağ elime, ayı da sol elime verseler dahi Allah bu dini üstün kılınca ya veya ben ölünceye kadar davamdan vazgeçmem!”*⁵⁴⁴ diyerek tarihi bir cevap vermiştir.

Hz. Yûsuf (a.s.) uğradığı eziyetlere rağmen hiçbir zaman mücadeleyi terk edip pes etmemiştir. Nitekim Hz. Peygamber, O’nun ve Lût’un mücadelecî ruhlarını şöyle ifade etmişlerdir: *“Allah Lût’a rahmet etsin! Yemin olsun ki, O çok sarp bir kaleye sığınuyordu, eğer ben zindanda Yûsuf’un kaldığı kadar uzun zaman kalsaydım, sonra bana, çıkarmak üzere o davetçi gelseydi, ben hemen ona icabet ederdim.”*⁵⁴⁵ Hz. Peygamber, Yûsuf’u (a.s.) övmüş ve onun yaşadığı problemler karşısında yılgınlık göstermediğine işaret etmiştir. Hz. Peygamber, *“Ben olsam davetçiye hemen icabet ederdim”* sözünü de tevazû için söylemiştir. Tevazû sahibi olmak ise büyük insanları küçöltmez bilakis değerinin artmasına vesile olur.⁵⁴⁶ Yûsuf’un (a.s.) da karşılaştığı imtihanlarda asla davasından taviz vermemiş olması onun mücadelecî halini ortaya

⁵³⁹ Buhârî, Tefsîr, 258, 284; Müslim, İmân, 355; Ahmed b. Hanbel, I, 307.

⁵⁴⁰ Buhârî, Meğâzî, 34; Tefsîr, 178; Müslim, Tevbe, 56; Ahmed b. Hanbel, VI, 194.

⁵⁴¹ 21. Nûr: 11.

⁵⁴² Buhârî, Meğâzî, 22; Müslim, Cihâd ve’s-Siyer, 106; Ahmed b. Hanbel, II, 317.

⁵⁴³ Buhârî, Enbiyâ, 52; Ahmed b. Hanbel, I, 411.

⁵⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ, Kahire 1955, I, 265, 266.

⁵⁴⁵ Buhârî, Enbiyâ, 21; Müslim, Fedâil, 152; İmân, 238; Tirmîzî, Tefsîr, 13; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 362.

⁵⁴⁶ İbn Hacer, IV, 413; Aynî, XV, 267.

koymuştur.⁵⁴⁷

Yine Hz. İbrâhîm mücadelesinden ve davasından ödün vermemiş ve tüm tehlikelere rağmen kavmiyle mücadele etmiştir. Onların putlarını kırma cesaretini göstermiş ve en yakını olan babasını bile karşısına almaktan geri durmamıştır. Taşlanmak ve horlanmak tehditleri onu davasından döndürememiştir.⁵⁴⁸ İbrâhîm (a.s.) mücadelesinde ve davasında kendisine güç katması için hakikatte yalan olmayan sözler söylemiş⁵⁴⁹ ve ne durumda olursa olsun mücadele etmeyi ve savaşmayı asla terk etmemiştir. Bu durum bizlere peygamberlerin meşru dairede kalmak şartıyla tüm durumlarda mücadeleciler olduklarını ve başarmak için her türlü meşrû yola başvurduklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'den Medine'ye hicret etmesi, İslâm'ın her yere ulaşması için tevhid mücadelesinde korkmadan, azimle ve kararlılıkla orduları sevk ve idare etmesi de hep onların mücadeleciler bir ruha sahip olduklarını göstermektedir.

2.3.2. Her Kesime Karşı Duyarlı Olmak

Bütün insanlara yaratıcısından dolayı saygı göstermek dinimizin tavsiyelerindendir. Yaratılanı yaratandan dolayı hoş görmek takdir ve tavsiye edilen davranışlardır. Yaratılan her şeye, güzel muamele yapabilmek Allah katında ve toplum nazarında takdir edilen kişilerin başarabileceği bir durumdur. Şüphesiz peygamberler bu rollerini de başarıyla yerine getirmişlerdir.

2.3.2.1. Kadınlara Karşı

Hz. Peygamber (s.a.s.) cahiliyye döneminde horlanan, hakir görülen adeta toplumdan dışlanan ve Allah'ın verdiği bir evlat olarak dahi görülmeyen kadını sözde çukurdaki yerinden cennetin en üstüne, cennetin annelerin yani kadınların ayaklarının altında olduğunu belirterek⁵⁵⁰ yerleştirmiştir.

Hz. Peygamber, kadınlara selam vermiş ve onlara bir değer atfetmiştir. Esmâ bnt. Yezîd'ten (r.anha), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir gün mescitte oturmakta olan

⁵⁴⁷ 12. Yûsuf: 23, 29.

⁵⁴⁸ 19. Meryem: 41, 50; Buhârî, Enbiyâ, 11.

⁵⁴⁹ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ahmed b. Hanbel, II, 403.

⁵⁵⁰ İbn Mâce, Cihâd, 12; Nesâî, Cihâd, 6; Ahmed b. Hanbel, III, 429.

kadınların yanından geçtiği ve eliyle kadınlara selam verdiği rivayet olunmuştur.⁵⁵¹

Hız. Peygamber (s.a.s.) erkeklerin yanı sıra kadınlardan da biat almıştır. Biatın yönetici ile yönetilen arasında yapılan, seçim veya bağılılık karakteri taşıyan bir akit olduğunu düşünürsek Hız. Peygamber'in (s.a.s.) kadınlara karşı ne denli bir değer verdiği ortaya çıkmaktadır.⁵⁵²

Kadınlara, cemaatle beş vakit namaza, cuma ve bayram namazlarına katılmalarına izin verilmiş olması da kadının Hız. Peygamberin gözündeki değerine bir atıftır.⁵⁵³

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) ilk eşi Hız. Hatice'ye (r.anha) karşı vefalı olması, onu sürekli olarak yâd etmesi bir yönüyle onun kadınlara verdiği değeri göstermektedir. Şöyle ki, Hız. Âişe'den şöyle dediği rivayet edilmiştir. *“Rasûlullah'ın hanımlarından Hatice'ye duyduğum kıskançlığı hiçbir kimseye karşı duymadım. Hâlbuki ben kendisiyle görüşüp konuşmuşta değildim. Bunun tek sebebi Rasûlullah'ın onu çokça hatırlaması idi. Hatta bir koyun kestiğinde bile Hatice'nin sevdiği kimseleri bir araya toplayıp onlara bu etten hediye ederdi.”*⁵⁵⁴ Hız. Peygamber'in onu çokça anması ona karşı olan muhabbetine ve sevgisine delalet eder.⁵⁵⁵ Bu durum da Hız. Peygamber'in (s.a.s.), kadınlara ve onların hukukuna karşı duyarlı olduğunu gösterir.

2.3.2.2. Yaşlılara ve Çocuklara Karşı

Rasûlullah, yaşlılara karşı ayrı bir önem vermiş ve onların toplumun belalardan uzak tutulmasına vesile olduklarını bildirmiştir. Her konuda mutedil olmayı hedefleyen Hız. Peygamber (s.a.s.) küçüğe merhameti ve sevgiyi emredip küçüğü korurken; büyükleri de ihmal etmemiştir. Küçüğe sevgiyi tavsiye ederken büyüğe de saygıyı beraberinde zikretmiştir. *“Küçüklerimize merhamet etmeyen ve büyüklerimize de saygı göstermeyen bizden değildir”*⁵⁵⁶ uyarısıyla, toplum içinde yaşlı insanlara önem verilmesi, onlara karşı saygılı olunmasını tavsiye ederek gençlere, *“Herhangi bir genç yaşından dolayı bir ihtiyara saygı gösterirse, Allah da onun için, ihtiyarlığında ona*

⁵⁵¹ Tirmîzî, İsti'zân, 9; Ebû Dâvûd, Edeb, 136; İbn Mâce, Edeb, 17; Ahmed b. Hanbel, IV, 457.

⁵⁵² Sarıçam İbrâhîm, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, T.D.V., Yay., Ankara 2004, s. 345.

⁵⁵³ Buhârî, Salât, 21; Müslim, Salât, 12; Tirmîzî, Salât, 8; İbn Mâce, Salât, 165; Ahmed b. Hanbel, I, 369.

⁵⁵⁴ Buhârî, Fedâilü's-Sahâbe, 50; Tirmîzî, Birr ve's-Sıla, 70; Ahmed b. Hanbel, VI, 279.

⁵⁵⁵ İbn Hacer, VII, 136.

⁵⁵⁶ Tirmîzî, Birr ve's-Sıla, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 66; Ahmed b. Hanbel, II, 185.

hizmet edecek kimseler yaratır” müjdesiyle konunun önemine işaret etmiştir.⁵⁵⁷

Mekke’nin fethinde Hz. Ebû Bekir yüz yaşına yaklaşmış olan babası Ebû Kuhâfe’yi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) huzuruna getirince Hz. Peygamber (s.a.s.) yaşlılara verdiği değerden dolayı Hz. Ebû Bekir’e, *“Yaşlı babanı buraya kadar yormayıp evinde bıraksaydın ben onu ziyaret ederdim”* buyurmuşlardır.⁵⁵⁸ İnsanların yaşlılara ilgi göstermelerini isteyen Hz. Peygamber, kişinin özellikle yaşlı olan anne ve babasına güzel davranması neticesinde cennete gireceğini; eğer cenneti hak edememişse de burnu üzerine sürünmesi gerektiğini bildirmiştir.⁵⁵⁹

Hz. İbrâhîm (a.s.) babasına karşı asla isyan etmemiş ve ona karşı gerekli hürmeti göstermiştir. Şöyle ki kıyamet gününde Hz. İbrâhîm (a.s.) babasına *“Ben sana, bana asi olma demedim mi?”* diyecektir.⁵⁶⁰ Babası ona karşı her türlü kötü oluşumda yer almış ama O, asla babasına karşı onu incitecek bir durum sergilememiştir. İnanç konusunda babasına uymamış olması, ona karşı geldiği anlamına gelmez.

Toplunun geleceğe açılan kapıları ve geleceğinin teminatı olan çocuklara karşı Hz. Peygamber, çok merhametli ve sevecen bir tavır sergilerken, onlara bir birey olarak da değer vermiş ve onların yanından geçerken onlarla selamlaşmıştır. Enes b. Mâlik (r.a.) Hz. Peygamber’in (s.a.s.) çocukların yanına uğradığında onlara selam verdiğini bizlere nakletmiştir.⁵⁶¹ Hz. Peygamber (s.a.s.) sevgi noktasında çocuklara ayrı bir değer vermiştir. İki torunu Hasan ve Hüseyin’i kucağına alıp *“Bunlar benim dünyada öpüp kokladığım iki reyhanımdır”*⁵⁶² buyurmuştur. İbadet ederken bile çocuklara karşı duyarlı olmuştur. Nitekim kız torunu Ümame sırtında olduğu halde namaz kıldırılmış ve secdeye varacağı zaman onu yavaşça alıp yere koymuştur.⁵⁶³

2.3.2.3. Hastalara Karşı

Çevresindeki insanların ilgisine ve alakasına muhtaç olan gruplardan biri de hastalardır. Allah’ın imtihan vesilesi olarak verdiği hastalığa sabretmesi gereken

⁵⁵⁷ Tirmîzî, Birr ve’s-Sıla, 75.

⁵⁵⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 405, 406.

⁵⁵⁹ Müslim, Birr ve’s-Sıla, 10; Ahmed b. Hanbel, IV, 344; İbn Hibbân, II, 140.

⁵⁶⁰ Buhârî, Enbiyâ, 11.

⁵⁶¹ Buhârî, İsti’zân, 15; Müslim, Selâm, 14; Tirmîzî, İsti’zân, 8; Ebû Dâvûd, Edeb, 147; Dârimî, İsti’zân, 8; Ahmed b. Hanbel, III, 131.

⁵⁶² Buhârî, Edeb, 18; Tirmîzî, Menâkıb, 31; Ahmed b. Hanbel, II, 193.

⁵⁶³ Buhârî, Edeb, 18; Ebû Dâvûd, Salât, 169; Nesâî, Mesâcid, 19; Ahmed b. Hanbel, V, 296; İbn Hibbân, III, 394.

kişilerin yanında olmak, onları ziyaret etmek, sosyal olan insanın özelliklerindendir. Hz. Peygamber (s.a.s.), görevi gereği, toplumu ilgilendiren her konuyla ilgilenmiş ve onların problemlerini çözerek kıyamete kadar onlar için rehber olabilecek prensipler ortaya koymuştur.⁵⁶⁴ Günlük hayatta karşılaştığı olaylara ya sözlü olarak müdahale etmiş ya da sessiz kalmak suretiyle bu olayları onaylamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ashâbına aç olanları doyurmalarını, hastaları ziyaret etmelerini emretmiş ve kendisi de hastaları ziyaret etmiştir.⁵⁶⁵ Hz. Peygamber (s.a.s.) hasta olan bir mümini ziyaret etmeyi, müminin mümin üzerindeki haklarından biri olarak saymıştır.⁵⁶⁶ Yine hasta ziyareti yapan kişinin hastanın yanından dönünceye kadar cennet bahçelerinde olduğu müjdesini vererek hasta ziyaretinin faziletine işaret etmiştir.⁵⁶⁷

Hz. Peygamber (s.a.s.) hastalanan ashâbını ziyaret etmiş ve onların dertlerini paylaşmıştır. Hasta olan Câbir'i⁵⁶⁸(r.a.) ve gözünden rahatsız olan Zeyd b. Erkâm'ı (r.a.) ziyaret etmiştir.⁵⁶⁹ Yine arkadaşlarından Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı veda haccı esnasında ziyaret etmiş ve ona mirası ile ilgili tavsiyelerde bulunmuştur.⁵⁷⁰ Hatta Hz. Peygamber (s.a.s.) müşrik bile olsa hastaları ziyaret etmekten geri durmamıştır. Hz. Enes'ten (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine hizmet eden bir Yahûdi çocuğu hastalandığı zaman onu ziyaret ettiği ve çocuğa “*Müslüman ol!*” buyurduğu onun da müslüman olduğu rivayet edilmiştir. Amcası Ebû Tâlib'i de ziyaret etmiş olması müslüman olup olmamasına bakmaksızın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hasta ziyaretlerine verdiği önemi göstermektedir.⁵⁷¹

⁵⁶⁴ Ali Çolak, “Hasta Ziyareti İle İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme”, *Ekev Akademi Dergisi*. Yaz, 2011, s. 48.

⁵⁶⁵ Buhârî, Cihâd, 168; Merdâ, 4; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 11; Ahmed b. Hanbel, IV, 406; İbn Hibbân, VIII, 16.

⁵⁶⁶ Buhârî, Cenâiz, 2; Müslim, Selâm, 4; Tirmîzî, Cenâiz, 2; İbn Mâce, Cenâiz, 1; Ebû Dâvûd, Edeb, 98; Ahmed b. Hanbel, II, 332.

⁵⁶⁷ Müslim, Birr ve's-Sıla, 13, 39; Tirmîzî, Cenâiz, 2; İbn Mâce, Cenâiz, 2; Ahmed b. Hanbel, V, 276.

⁵⁶⁸ Buhârî, Merdâ, 15; Tirmîzî, Menâkıb, 53; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 6; Ahmed b. Hanbel, III, 373; İbn Hibbân, VIII, 16.

⁵⁶⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 9.

⁵⁷⁰ Buhârî, Meğâzî, 73; Merdâ, 16; Müslim, Vasiyyet, 5; Tirmîzî, Cenâiz, 6; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 2; Nesâî, Vesâyâ, 3; İbn Mâce, Vesâyâ, 5; Ahmed b. Hanbel, I, 179; İbn Hibbân, XIII, 384.

⁵⁷¹ Buhârî, Merdâ, 11; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 5; Ahmed b. Hanbel, III, 227; İbn Hibbân, VII, 227.

2.3.3. Fakirleri Gözetmek

İslâm dini, dünya ve ahiret dengesinin kurulmasını ister, tek taraflı olarak ne sadece dünyayı ne de sadece ahireti düşünür. Ahiret için dünyanın terk edilmesine karşı olduğu gibi, dünya için ahiretin terk edilmesine de karşıdır. Her ikisine de gereken önemi vermekte ve her iki dünya için insanın çalışmasını istemektedir. Dünya çalışma ve yorulma yeri iken ahiret ise dünyada yapılanların karşılığının alındığı yerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.) müslümanların manen olduğu gibi maddeten de güçlü olmalarını tavsiye ve teşvik etmiştir. Kişinin kendi el emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir yemek yemediğini bildirerek,⁵⁷² ümmetini kazanmaya ve kimseye muhtaç olmamaya teşvik etmiştir. Tembelliği hiçbir şekilde tasvip etmemiştir. Hatta bizzat kendisi ev işlerinde aile fertlerine katkı sağlamış onlara yardımcı olmuştur. Bu durumu Hz. Âişe (r.anha) şöyle bildirmektedir. “Hz. Peygamber, ayakkabısını tamir eder, elbisesini diker, koyunları sağlar ve ev işlerinde hanımlarına yardım ederdi.”⁵⁷³

Toplumda fakirlerin bulunması kaçınılmazdır. Çünkü Allah kimine mal ve dünya zînetlerinden imtihan etmek için bol bol vermiş, kimine de vermemiştir.⁵⁷⁴ Zengin eden de fakir kılan da O’dur.⁵⁷⁵ Hz. Peygamber (s.a.s.) dünyanın ve içindekilerinin Allah katında sıvrisineğin kanadına denk olmadığını bildirerek⁵⁷⁶ aşırı mal hırsını törpülemek istemiş ve fakirliğe sabredilmesini istemiştir.⁵⁷⁷ İslâm’ın fakirlik üzerinde durması, fakirleri, muhtaçları ve zayıfları koruması, terbiye teşrî, tanzim ve tatbik bakımından, semavi olan ve olmayan bütün din ve şeriatlarda eşine rastlanmayacak kadar büyüktür.⁵⁷⁸ İslam tembel olup yan gelip yatmayı yermiştir. Veren elin alan elden üstün olduğunu⁵⁷⁹ beyan ederek dünya malı kazanmaya ve kazandığından Allah için infak etmeye teşvik etmiştir. Geçindirdiği kimseleri ihmal etmenin, kişiye günah olarak yeteceğini bildirmiştir.⁵⁸⁰

⁵⁷² Buhârî, Büyû’, 15; Ahmed b. Hanbel, VI, 131.

⁵⁷³ Mevlânâ Şiblî, *Asrı Saâdet*, trc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1997, II, 1998.

⁵⁷⁴ 20. Tâ-Hâ: 131.

⁵⁷⁵ 53. Necm: 48.

⁵⁷⁶ Tirmîzî, Zühd, 3; İbn Mâce, Zühd, 13.

⁵⁷⁷ Müslim, Zühd, 37; Tirmîzî, Zühd, 37; İbn Mâce, Zühd, 6; Dârimî, Rikâk, 118; Ahmed b. Hanbel, II, 169; İbn Hibbân, II, 453.

⁵⁷⁸ Yûsuf el-Kardâvî, *İslâm Hukukunda Zekât*, terc. İbrâhîm Sarmış, Kayıhan Yay., İstanbul 1984, I, 60.

⁵⁷⁹ Buhârî, Zekât, 17; Müslim, Zekât, 94; Tirmîzî, Zühd, 32; Ebû Dâvûd, Zekât, 28; Ahmed b. Hanbel, II, 4.

⁵⁸⁰ Müslim, Zekât, 40; Ebû Dâvûd, Zekât, 45; Ahmed b. Hanbel, II, 160; İbn Hibbân, X, 51.

Hız. Peygamber (s.a.s.) döneminde fakirler, yoksullar, köleler ve yetimler aşığılanıyor hor ve hakir görölüyordu. Adeta onlara ikinci sınıf insan muamelesi yapılıyordu.⁵⁸¹ Özellikle Mekke müşrikler, Hız. Peygamber (s.a.s.) ile bir arada olmak ve görüşmek istediklerinde bu insanların o ortamda olmalarını hiç istemezlerdi.⁵⁸² Ancak üstünlüğün iman ve takvada olduğı mesajını aktaran Hız. Peygamber, onların yanında yer almış ve onlara insanca muamelede bulunmuştur. Onları iman ve takvalarından dolayı övmüş, değer vermiş ve üstün görmüştür.⁵⁸³ Hız. Peygamber, “Size cennetlikleri bildireyim mi? Onlar hem zayıf oldukları hem de halk tarafından zayıf görüldükleri için kimsenin önemsemediğı ve fakat şöyle olacak diye yemin etseler, isteklerini Allah’ın gerçekleştireceğı kimselerdir”⁵⁸⁴ buyurarak, fakirleri Allah katındaki manevi derecelerinden dolayı övmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.s.), fakirlerin gözetilmesi ve onlara değer verilmesini tavsiye ederek, “Yemeğın en kötüsü zenginlerin davet edilip fakirlerin terk edildiğı düğün yemeğidir” buyurmuştur.⁵⁸⁵

Hız. Peygamber (s.a.s.) geçmiş ümmetlerden ticaret yapan bir kişinin zengin borçlusuna vade vermesi ve fakir borçlusunun ise borcunu bağışlaması sebebiyle cennete girdiğini haber vermiştir.⁵⁸⁶ Böylece Hız. Peygamber (s.a.s.) yoksul kişilerin her zaman korunmasını ve gözetilmesini teşvik etmiştir. Toplum içinde fakir-zengin ayrımı yapanların ikramının, yapılmış ikramların en kötüsü olduğunu bildirmesi, Hız. Peygamber’in fakir insanları gözettiğinin onlara değer verdiğinin ve değer verilmesini istediğinin göstergesidir.

Hız. Nûh’un, kavminin ileri gelenlerinin fakirleri yanından kovması şartıyla iman edeceklerini bildirmesine karşılık, fakirleri yanından uzaklaştırmaması onun fakirleri

⁵⁸¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, terc. L. Cebeci, C. Sadık Doğru, Akçağ Yay., İstanbul 1988, V, 49.

⁵⁸² Örneğın şu ayetin sebebi nüzûlü bu türden bir olay hakkındadır. “Ey Muhammed! Rablerinin rızasını dileyerek sabah akşam ona ibadet edenlerle birlikte sabret. Sakın dünya hayatının aldatıcı zinetine kapılıp gözünü onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.” 18. Kehf: 28. Ayrıca bkz. Tirmîzî, Menâkıb, 30; İbn Mâce, Zühd, 7.

⁵⁸³ Saffet Sancaklı, “Fakirlik ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der.* Sivas 2001.

⁵⁸⁴ Buhârî, Tefsîr, 392; Edeb, 61; Eymân, 8; Müslim, Cennet, 47; Tirmîzî, Cehennem, 13; İbn Mâce, Zühd, 4; Ebû Dâvûd, Diyât, 32; Ahmed b. Hanbel, III, 145.

⁵⁸⁵ Buhârî, Nikâh, 72; Müslim, Nikâh, 108; İbn Mâce, Nikâh, 25; Ebû Dâvûd, Et’ime, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 240; .

⁵⁸⁶ Buhârî, Enbiyâ, 52; Ahmed b. Hanbel, V, 395.

gözettiğinin ve onları kolladığının delilidir.⁵⁸⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.) ve diğer peygamberler her zaman doğrunun, düşkünün ve hakkın yanında olmayı başaramışlar ve ümmetlerine bu yönleriyle de örneklik teşkil etmişlerdir.

2.3.4. İnsanlara Eşit Muamele Etmek

İslâm, üstünlüğün sadece Allah’a karşı gelmekten sakınmakta olduğunu,⁵⁸⁸ mal-mülk, mevki-makam, aile-kabile, evlatlar gibi dünyanın geçici nimetleri arasında zikredilen şeylerde olmadığını bildirmiştir. Hz. Peygamber’de (s.a.s.) Allah’ın kullarının suretine değil onların kalblerine yani imanlarına bakacağını⁵⁸⁹ bildirerek bu gerçeği teyit etmiştir.

İnsanoğlunun mala aşırı düşkünlüğü⁵⁹⁰ ve mal ile imtihanı nedeniyle bazı durumlarda toplumda zenginliği ile temayüz etmiş kimselere karşı kimi nedenlerle farklı muamele yapabilme ihtimali göz ardı edilmemelidir. Ancak tüm insaları hidayete ve doğru yola çağırarak görevli peygamberler, insanlar arasında ayırım yapmaktan uzak durmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisinin dahi insanlardan ayrı, farklı bir pozisyona yerleştirilerek kendisinin aşırı övülmesini istemeyerek *“Hristiyanların Meryem oğlunu bâtil ve aşırı surette methettikleri gibi, sakın sizler de beni medihte aşırı gitmeyiniz. Şüphesiz ki, ben ancak bir kulum. Onun için bana Allah’ın kulu ve Rasûlü deyiniz!”* buyurmuşlardır.⁵⁹¹ Kendisinin bile farklı bir yere konmasından rahatsız olan Hz. Peygamber (s.a.s.) insanlar arasında asla ayırım yapmamış ve hatta peygamberler arasında dahi ayırım gözetilmesini ve üstünlük iddiasında bulunulmasını hoş karşılamamıştır.⁵⁹²

İslâm’a göre insanın sosyal statüsü ne olursa olsun üstünlük ölçüsü takvadır. Bu durum, tebliğ sırasında ortamın, kişisel özelliklerin ve sosyal statünün hiç dikkate alınmayacağı anlamına gelmez. Zira her insana, anlayacağı dille konuşmak ve onun durumunu dikkate almak, tebliğin başarısı için önemlidir; ancak bu metot, insanlar arasında sınıf farkı oluşturma, birini diğerinden üstün görme anlamına gelebilecek

⁵⁸⁷ 26. Suarâ: 112, 115; 11. Hûd: 29.

⁵⁸⁸ 49. Hucurât: 13.

⁵⁸⁹ İsbahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh, *Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtü’l-Esfyâ*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1985, IV, 98.

⁵⁹⁰ 99. Zilzâl: 8.

⁵⁹¹ Buhârî, Enbiyâ, 49; Dârimî, Rikâk, 68; Ahmed b. Hanbel, I, 23; İbn Hibbân, II, 145.

⁵⁹² Buhârî, Enbiyâ, 32; Müslim, Fedâil, 160; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 264.

davranışlardan kaçınmak şartıyla yararlı olur.⁵⁹³ Hz. Peygamber'in Mekke'nin statü ve mevki bakımından önde gelen kişilerine, onların hidayete ermeleri ve onların İslâm'ı kabul etmeleri sayesinde diğer insanların İslâm'a girmeleri kolaylaşır umuduyla yaptığı şeyler Allah tarafından ikaz edilmiştir.⁵⁹⁴ Hz. Peygamber, insanlar arasında sosyal statülerine göre ayırım yapmamakla birlikte, meşru ölçüler içinde toplumun saygı duyduğu insanların durumunu dikkate alırdı. Mesela münafıkların başı sayılan Abdullah b. Übeyy'in, Uhud savaşından önce cuma günü ayağa kalkarak Mescidi Nebevî'de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) desteklenmesi için Medinelilere konuşma yapmasına izin verilmesi bunlardandır. Ancak bu ve benzeri davranışlar, hiçbir surette sözü edilen kişilerin diğer insanlardan üstün tutulduğu anlamına gelmez.⁵⁹⁵ İlâhî bir kontrol mekanizmasının gözetiminde olan peygamberlerin insanlara farklı muamelede bulunmaları düşünülemez. Hz. Nûh'un, *"Ben iman edecek kimseleri kovacak değilim"* sözü de aynı şekilde onların insanlar arasında birtakım farklı durumlar nedeniyle ayırım yapmadıklarının göstergesidir.⁵⁹⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.) toplumda ikinci sınıf insan muamelesi gören kölelere değer vermiş, onlarla diğer insanlar arasında ayırım yapmamış ve onların diğer insanlarla kardeş olduğunu beyan etmiştir. Şöyle ki Ebû Zerr (r.a.) bir adamla tartışmış ve o adamı anasından dolayı ayıplamış bunun üzerine adam, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) durumu haber verince Hz. Peygamber (s.a.s.), Ebû Zerr'e, *"Sen onu anasından dolayı ayıpladın mı?"* diyerek, *"Şüphesiz sizin kardeşleriniz, sizin hizmetçilerinizdir, Allah onları sizin ellerinizin altına koymuştur. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirdin ve onlara güçleri yetmeyecek işler yüklemesin. Şayet onlara zahmet verecek işler yüklerseniz, onlara yardım ediniz."*⁵⁹⁷ buyurmuşlardır.

2.3.5. Toplumun İleri Gelen Kişileri Olmak

Allah'tan aldıkları mesajları topluma iletmek ve onların o mesajın ekseninde bir hayat sürmelerini sağlamak asli vazifeleri olan peygamberler, içinde bulundukları toplumun önde gelen, övülen ve her zaman saygıyı hak eden kişileri olmuşlardır. Bunun

⁵⁹³ Adnan Demircan, "Tebliğde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Örnekliği", Diyanet İlmi Dergi, D.İ.B., Yay. Ankara 2012, c, 48 s. 1.

⁵⁹⁴ 80. Abese: 1, 4.

⁵⁹⁵ Demircan, s. 2.

⁵⁹⁶ 26. Şuarâ: 112, 115; 11. Hûd: 29.

⁵⁹⁷ Buhârî, Îmân, 20; Edeb, 144; Müslim, Îmân, 40; Ebû Dâvûd, Edeb, 133; Ahmed b. Hanbel, V, 161.

böyle olması kaçınılmazdır. Çünkü toplumda karşılığı olmayan ve insanlarca sempati duyulmayan kişilerin ilettikleri mesajların çok fazla etkili olması düşünülemez. Ayrıca Allah'ın Hz. Lût'tan sonra peygamberleri toplumun en ileri gelen kimselerinden göndermiş olması da⁵⁹⁸ peygamberlerin yaşadıkları toplumun ileri gelen kimselerden olduklarını gösterir.

Liderlik, bir grup insanı, belirlenmiş birtakım hedeflere yönlendirme ve bu hedeflere ulaşmak için onların sürekli işbirliğini sağlama kapasitesidir.⁵⁹⁹ Peygamberler lider ruhlu ve liderlik vasfı olan zatlardır. Dünya tarihine bakıldığında toplumlarda iz bırakmış, sonrakiler tarafından hayırla veya şerle yad edilmiş kimselerin, toplumlara liderlik yapmış ve onları birtakım gayeler uğruna sevk ve idare etmiş kimseler olduğu görülecektir. Peygamberler de aynı şekilde toplumda derin izler bırakan, toplumda öne çıkmış şahsiyetlerdir. Mesela bir peygamber olan Süleymân (a.s.) aynı zamanda hükümdar olmakla toplumun ileri gelen bir ferdiydi. Allah, rüzgârı, şeytanları ve diğer canlıları onun emrine musahhar kılmıştı.⁶⁰⁰ Bu duruma dikkat çekmek isteyen Hz. Peygamber (s.a.s.), *“Cin taifesinden bir ifrit, dün gece namazımı bozmak için bana ansızın hücum etti. Allah beni galip getirip ona istediğimi yapma kuvveti verdi. Ben onu yakaladım ve hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleymân'ın, “Rabbim bana mağfiret et ve benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülkü bana bağışla dediği duasını hatırladım da, ifriti köpek gibi kovdum”*⁶⁰¹ buyurarak Hz. Süleymân'a (a.s.) nasip olan o mülkü ve saltanatı bizlere haber vermiştir.

Hz. Peygamber, Dâvûd (a.s.) ve oğlu Süleymân'ın içinde yaşadıkları toplumda kadılık yapan ve tüm konularda kendilerine müracaat edilen ve onlarında en doğru şekilde hükmeden kimseler olduklarını bildirmiştir.⁶⁰²

⁵⁹⁸ Buhârî, Enbiyâ, 13; Müslim, Fedâil, 152; İmân, 238; Tirmizî, Tefsîr, 13; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 322.

⁵⁹⁹ Lüey Sâfi, “Liderlik ve İtaat, İslâmî Bir Bakış Açısı”, *İslâmî Sosyal Bilimler Der.* Güz 1995, c. 3 s. 3. 38. Sâd: 35, 38.

⁶⁰⁰ Buhârî, Mesâcid, 42; Enbiyâ, 41; Tefsîr, 292; Müslim, Mesâcid, 39; Ahmed b. Hanbel, II, 298; İbn Hibbân, XIV, 329.

⁶⁰² Buhârî, Enbiyâ, 41; Müslim, Deavât, 20; Nesâî, Edebü'l-Kudât, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 322; İbn Hibbân, XI, 453.

İbrâhîm (a.s.) da toplumda parmakla gösterilen ve insanları bir davaya çağıran ileri gelen bir şahsiyetti. Nemrûd'a karşı mücadele etmiş ve onu üstün zekâsı ve ferasetiyle mağlup etmiştir.⁶⁰³

Hız. Peygamber (s.a.s.) kendisine insaların en hayırlısı diye hitap edilince O, insanların en hayırlısının İbrâhîm olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁴

Yûsuf (a.s.) Mısır'a kral olmuş ve Mısır halkının kıtlık yıllarında sıkıntı çekmemeleri için onlara önderlik yapmış ve işlerini üstlenmiştir.⁶⁰⁵

Nûh'un (a.s.) tufanda insanlara önderlik yapması ve inananların selamete çıkmaları için gerekli görevleri ve sorumlulukları üstlenmiş bir şahsiyet olması, peygamberlerin toplumdaki yerlerini bizlere göstermektedir.⁶⁰⁶

Hız. Peygamber (s.a.s.) kendisini Allah'ın seçtiği bir kabile olan Kureyş kabilesine nisbet etmiştir. Kureyş kabilesi de toplumda önde gelen, hatırı sayılır insanların olduğu bir kabiledir.⁶⁰⁷ Yine Hız. Peygamber (s.a.s.) İslâm devletine başkanlık etmiş, orduların başında komutan olarak bizzat savaşlara katılmıştır. Zeyd b. Erkâm onun ondokuz gazasının olduğunu bizlere haber vermiştir.⁶⁰⁸ Hicretin birinci yılında Medine devletinin ilk anayasası niteliğindeki antlaşmayı yapmasıyla Hız. Peygamber, siyasi başkan olarak, en yüksek devlet iktidarını temsil ediyor olması, kazâî, askerî, hukukî mahiyeti itibarıyla başkanlık sıfatını da elde etmiş olması onun dini önemi ve değerinin yanında toplumdaki yerine de önemli bir atıftır.⁶⁰⁹ Hız. Peygamber'in (s.a.s.) daha peygamber olmadan önce de toplumda ileri gelen bir kişi olduğu aşîkardır. Nitekim Kâbe hakemliği⁶¹⁰, Hilfû'l-Füdûl⁶¹¹ cemiyetine katılması ve toplumda kendisine Muhammedü'l-Emîn vasfının verilmesi onun toplumun önde gelen şahsiyetlerinden olduğunu bizlere göstermektedir.

⁶⁰³ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ahmed b. Hanbel, II, 403; İbn Hibbân, XIII, 45.

⁶⁰⁴ Müslim, Fedâil, 150; Tirmîzî, Tefsîr, 86; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; Ahmed b. Hanbel, III, 178.

⁶⁰⁵ 12. Yûsuf: 101; Beydâvî, I, 498.

⁶⁰⁶ 11. Hûd: 38, 45.

⁶⁰⁷ Müslim, Fedâil, 1; Tirmîzî, Menâkıb, 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 107.

⁶⁰⁸ Buhârî, Megâzî, 1; Müslim, Hac, 218; Tirmîzî, Cihâd, 6; Ahmed b. Hanbel, IV, 368.

⁶⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 147.

⁶¹⁰ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 299.

⁶¹¹ İbn Habîb, Ebû Cafer b. Habîb, *Kitâbü'l-Muhabber*, Beyrut 1941, s. 117; İbnü'l-Esîr, İzzüddîn İbnü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerrâm, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut 1965, II, 41.

2.3.6. Sosyal Problemlere Çözümler Üretmek

Yaratılmışların en değerlisi olan insan, kendisine verilen bu değeri, yapması gereken ve yapmaması gerekenleri yerli yerinde kullandığı müddetçe koruyabilir. İnsan kelimesinin, sözlük anlamı itibariyle iki farklı kökten türediği ifade edilmektedir. Bunlardan birisi ünsiyet, diğeri de nisyan kelimeleridir. Ünsiyet kelimesi lügatta, cana yakınlık, yalnızlığın giderilmesi, sosyallık, ünsiyet kurmak gibi manalara gelmektedir.⁶¹² Buna göre insan, sosyal hayatta hem cinsleriyle ve diğer varlıklarla ünsiyet, sevgi ve yakınlık ilişkisi kurabilen bir varlıktır. İnsanlar, ancak ünsiyet yani kaynaşma, sevgi, saygı ve birbirine karşı dostluk kurmakla hayatlarını devam ettirebilir. Bu yüzden insanın fitratı itibariyle ünsiyet eden yani medenî bir varlık olduğu ifade edilir. Dolayısıyla insan bir toplum içinde kaynaşma, etkileme ve etkilenmeyle beraber insan olmaktadır. Çünkü insan, ülfet ve ünsiyet edilebilecek her şeyle yakınlık ve dostluk kurabilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.), “*Mümin ülfet eder, ülfet etmeyen ve kendisiyle ülfet edilmeyen kişide hayır yoktur*”⁶¹³ buyurduğu bilinmektedir. İnsan kelimesinin türemiş olabileceği ikinci kelime, nisyanıdır. Nisyan ise lügatta, unutkanlık, aklından gitmek gibi anlamlara gelmektedir.⁶¹⁴ Bu mana itibariyle insan, unutkan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim insan, çoğu zaman yaratıcısını ve kendisine verilen nimetleri unuttur ve O'na karşı nankörlük eder.⁶¹⁵

İnsanın yeryüzünde egemenlik kurduğu en eski çağlara ait elimizdeki bütün bilgi, belge ve kalıntılar, insanın her zaman toplum halinde yaşadığını ortaya koymaktadır.⁶¹⁶ Allah, insanın en eski çağlarda sade yapılı bir tek ümmet olduğunu, aralannda ihtilaf bulunmadığını, ihtilafların, zamanla baş gösterdiğini bildirmektedir. Allah, anlaşmazlıkları gidermek, insanları toplumsal birliğe yöneltmek ve bu birliği, yasalarıyla koruma altına almak için peygamberler ve kitaplar göndermiştir.⁶¹⁷ İslâm dini, temelini hiç şüphesiz ve açık bir biçimde toplum temeli üzerine kuran ve hiçbir

⁶¹² Fîrûzâbâdî, s. 683; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 59.

⁶¹³ Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1991, VIII, 165; Muttakî, Ali el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1989, I, 240.

⁶¹⁴ Fîrûzâbâdî, s. 1725; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 974.

⁶¹⁵ İnsanın nankör olduğunu ifade eden ayetler için bkz. 11. Hûd: 9, 10; 17. İsrâ: 67, 69, 83; 22. Hac: 66; 29. Ankebût: 65, 66; 30. Rûm: 33, 36; 39. Zümer: 49, 50; 40. Mü'min: 61; 41. Fussilet: 49, 51.

⁶¹⁶ 3. Âl-i İmrân: 103, 105; 6. En'âm: 159; Musa Bilgiz, “Kur'an'da İnsan ve Toplum”, Diyanet İlmi Dergi, Kur'an özel sayısı, T.D.V., Yay., Ankara 2012.

⁶¹⁷ 2. Bakara: 213; 10. Yûnus: 19.

anında toplum konusunu göz ardı etmeyen tek dindir. Yapısını ve yaşayabileceği tek yerin sosyal bir ortam yani toplum olabileceğini izah etmeye çalıştığımız insanın olduğu yerde problemlerin olmaması düşünülemez. İşte peygamberler getirdikleri mesajlar ve yaşantıları itibariyle insanların hem bu dünyada ve hem de ahirette mutlu ve huzurlu olmaları için çalışan ve bu uğurda nerdeyse canlarını dahi vermekten çekinmeyen kimseler olmaları hasebiyle, problemleri çözmek durumunda olmuşlar ve hem kendilerinin hem de ümmetlerinin problemlerine karşı çözüm üretebilmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) peygamber olmadan önce kavminin problemlerine çözüm üretebilmiştir. Bunun en güzel örneği Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kâbe Hakemliği diye meşhur olan Hacerü'l-Esved taşının Kâbe'deki ilgili yerine konması olayıdır. Kâbe eski temelleri üzerine inşa edildikten sonra sıra Hacerü'l-Esved taşının yerine koyulmasına gelince kabileler bu şerefin kendilerine nasip olması dileğiyle ihtilafa düştüklerinde Hz. Peygamber (s.a.s.), onların bu ihtilaflarını onlarıda memnun edecek bir şekilde çözmüş yani çözüm üretebilmiştir.⁶¹⁸

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Araplar arasında kan davası ve düşmanlıklarıyla bilinen Evs ve Hazrec kabilelerinin arasını Allahın inayetiyle birleştirmesi⁶¹⁹ ve Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin, Medine'deki barınma yeme- içme ve emniyet gibi birtakım insani problemlerine aralarında kardeşlik tesis ederek çözüm üretmesi,⁶²⁰ O dönemde Medine'de bulunan Yahûdilerle birtakım anlaşma yaparak potansiyel saldırılar ve doğması muhtemel problemlere çözüm araması hep bu türden örneklerdir. Kendini Medine'nin reisi olmaya hazırlayan Abdullah b. Übeyy ve taraftarları vatan, kabilecilik gibi birtakım düşüncelerini hasetleriyle birleştirerek Medine toplumunun içine fitne ve fesat sokma gayretinde idiler. Hz. Peygamber (s.a.s.) Müslüman toplumu bu ve bunun gibi tehlikelerden korumak için tedbirler alıyordu.⁶²¹ Hz. Peygamber toplumun huzurunu temin etmek için, *"Hiç şüphesiz bir şeyler olacaktır! Şimdi her kim bu ümmet derli toplu iken onun işini dağıtmak isterse, kim olursa olsun hemen kılıçla onun boynunu vurun"*⁶²² buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Abdü'l-Kays heyetinin Mudarr kâfirleri nedeniyle

⁶¹⁸ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 299.

⁶¹⁹ 8. Enfâl: 63; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 148.

⁶²⁰ Buhârî, Hibe, 33; Müslim, Cihâd, 70, 71; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 226.

⁶²¹ Mehmet Ali Kapar, "Hz. Peygamber Toplumu Meydana Getiren Unsurlar", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der.* Konya 2000, sy. 99, s. 21.

⁶²² Müslim, İmâret, 59; Ebû Dâvûd, Sünnet, 30; Nesâî, Tahrîmu'd-Dem, 6; Ahmed b. Hanbel, IV, 261; İbn Hibbân, X, 255.

yaşadıkları problemlerine, size, Allah'a imânı, namazı kılmayı, zekâtı vermeyi ve aldığınız ganimetlerin beşte birini vermenizi emrediyor; Dubbâ'dan⁶²³, Hantem'den⁶²⁴, Nakîr'den⁶²⁵ ve Mukayyer'den⁶²⁶ de sizi nehyediyorum⁶²⁷ diyerek anında çözüm bulmuş olması da problemleri çözmeye önem verdiğini gösterir.

Hz. Süleymân babası Dâvûd'un (a.s.) kendine göre çözmüş olduğu problemleri bir davayı çözüme kavuşturmuştur.⁶²⁸ Her iki tarafın iddiasına göre sonuç vermeyecek gibi görünen olayı halletmesi onların toplum içindeki problemlere karşı çözüm üretebilen kişiler olduğuna kanıttır.

Hayatının tamamı küfre karşı mücadeleyle geçen Hz. İbrâhîm (a.s.) zalim hükümdarlarla, ailesinin ve toplumun sebep olduğu problemlerle karşılaşmış ve her defasında sorunlara kalıcı ve bereketli çözümler üretebilmiştir. Problemler karşısında yılgınlık göstermeyerek, çözüme odaklanmasını bilmiştir. Meşru dairede kalarak problemlere çözümler üretebilmiştir.⁶²⁹ Akla şöyle bir soru gelebilir. Acaba problemleri çözmek için hakkı söylemekten bir an olsun ayrılmak caiz midir? Hz. İbrâhîm (a.s.)'ın eşine kız kardeşim demesi hakkında şöyle açıklamalar yapılmıştır. Söz konusu ifade hakikatte yalan değil gerçektir. Çünkü inanaların ancak kardeşirler. Gerçek manada olduğunu kabul etsek bile zalim birine karşı, kişinin elindeki emaneti istemesi gibi bazı durumlarda yalan söylemek caiz değil vaciptir.⁶³⁰ Peygamberler günah işlemekten uzak olduklarından onlara yalan isnat edilemez. Görüldüğü gibi İbrâhîm (a.s.) kıvrak zekâsıyla masumiyetine halel gelmeyecek şekilde başına gelen zor durumlardan kurtulmayı başarabilmiştir. Zaten peygamberler insanların müşküllerini halletmek ve onların zor durumlara düşmelerini önlemek için gönderilmişlerdir.

Hz. Yûsuf'un (a.s.) yaşadığı toplumdaki kıtlık problemlerine çözüm bulması onları yaşayacakları kıtlıktan Allah'ın inayetiyle kurtarmış⁶³¹ olması da aynı şekilde onun toplumdaki problemlere karşı kayıtsız kalmadığının ve elindeki imkânlar çerçevesinde problemlere çözümler üretebildiğini gösterir.

⁶²³ Dubbâ, kuru kabaktan yapılmış kaptır.

⁶²⁴ Hantem, yeşil küpler demektir.

⁶²⁵ Nakîr, içi oyulmuş hurma kütüğünden yapılan kaptır.

⁶²⁶ Mukayyer, ziftli kap demektir. Bu kaplarda Araplar şarap içerlerdi.

⁶²⁷ Buhârî, Zekât, 1; Menâkıb, 4; Müslim, İmân, 23; Tirmîzî, İmân, 5; Ebû Dâvûd, Eşribe, 7; Nesâî, İmân, 25; Ahmed b. Hanbel, II, 41.

⁶²⁸ Buhârî, Enbiyâ, 41; Müslim, Deavât, 20; Nesâî, Edebü'l-Kudât, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 322.

⁶²⁹ 21. Enbiyâ: 63; Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ahmed b. Hanbel, II, 403; İbn Hibbân, XIII, 45.

⁶³⁰ Aynî, XV, 248; Mübârekfûrî, IX, 6.

⁶³¹ Köksal, s. 297; Aydemir, s. 92, 93.

2.3.7. Diplomasıyı Kullanmak

İkili ve devletlerarası ilişkilerde çok önem arz eden diplomasiinin peygamberlere bakan yönü, onların din davetçisi olmalarıdır. Çünkü peygamberler, gönderiliş gayelerine uygun olarak Allah'ın varlığı ve birliğini yani tevhid akidesini etraflarında var olan diğer ülkelere dolayısıyla ülke halklarına ulaştırma çabası güderler. Bütün peygamberlerin amacı tevhidi dünyaya hakim kılmaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.) bütün peygamberlerin anaları ayrı babaları bir kardeş olduklarını ve dinlerinin de bir olduğunu bildirmiştir.⁶³² İşte peygamberler bu tevhid davası uğrunda mücadele etmişlerdir. Mesajlarını tüm insanlara duyurmak için ellerinden gelen tüm yolları denemişler hatta bu uğurda nerdeyse kendilerine kıyacak duruma düşmüşlerdir. Nitekim Allah Teâlâ bu duruma *“Rasûlüm! Onlar inanmıyorlar diye nerdeyse kendine kıyacaksın”*⁶³³ buyurarak dikkat çekmiştir.

Peygamberlerin en temel görevleri tebliğ etmektir. Yani Allah'tan kendilerine ulaşanları muhataplarına iletmektir. Sözlük manası itibariyle ulaştırmak, tamamlamak, haberdar etmek⁶³⁴ gibi manalara gelen tebliğin, birincisi tebliğ eden, diğeri kendisine tebliğ edilen ve tebliğ edilecek mesaj olmak üzere üç temel unsuru vardır. Tebliğ eden peygamberlerdir. Kendisine tebliğ edilenler de onların ümmetleri, tebliğ edilen mesaj ise Allah'ın buyruklarıdır.⁶³⁵ Peygamberler tebliğ vazifesini bazen muhataplarını birebir karşlarına alıp onlarla sohbet etmek suretiyle gerçekleştirirlerdi.⁶³⁶ Bazen ümmetlerinin kendilerine soru sormalarıyla,⁶³⁷ ya da onlara bizzat kendileri sorular sorarak⁶³⁸ doğruyu ve güzeli onların benimsemelerini sağlardı. Bazen hutbe irad ederek, bazen de bir topluluğun isteği üzerine arkadaşlarından birini veya birilerini göndererek yaparlardı.⁶³⁹

⁶³² Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Fedâil, 145; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 319; İbn Hibbân, XIV, 74.

⁶³³ 26. Şuarâ: 3.

⁶³⁴ İbn Manzûr, VIII, 419; Fîrûzâbâdî, s. 1007; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 103.

⁶³⁵ Halis Albayrak, “Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Tebliğ Metodu Işığında İslâm'ın Güncel Sunumu Kutlu Doğum”, T.D.V. Yay., 2003, s. 44.

⁶³⁶ Mesela Lokmân'nın (a.s.) oğluna yaptığı tebliğ (31. Lokmân: 13, 19; Buhârî, Enbiyâ, 42; Müslim İmân 197; Tirmîzî, Tefsîr, 7; Ahmed b. Hanbel, I, 424.), Ya'kûb peygamberin evlatlarına yaptığı tavsiyeler gibi. (12. Yûsuf: 67, 83)

⁶³⁷ Buhârî, İmân, 4, 5; Müslim, İmân, 66; Nesâî, İmân, 11; Ahmed b. Hanbel, II, 59.

⁶³⁸ İbrâhîm'in (a.s.) babasına onu doğru yola iletmek için sorduğu sorular gibi. bkz. 19. Meryem: 42, 50; Buhârî, İlim, 25; Salât, 72; Enbiyâ, 5; Müslim, İmân, 15, 24, 327; Ebû Dâvûd, Salât, 124; Sünnet, 19; Ahmed b. Hanbel, II, 303-334-371.

⁶³⁹ İslâm tarihindeki acı olaylardan biri olan Bi'rî Mâûne olayı bu tür bir istek üzere gerçekleştirilmiştir. Şöyleki İslâm'a girdiklerini iddia eden Ra'l ve Zekvân kabileleri Hz. Peygamber'den (s.a.s.) onlara İslâm'ı anlatacak kimseler göndermesini istemişler ve Hz. Peygamber de onlara arkadaşlarından bir

Mesajı muhataplarına ulaştırma yani tebliğ yöntemlerinden biri de elçiler göndermek, mektuplaşmak yani diplomasiyi kullanmaktır. Peygamberler insanlarla kolay ilişki kurmak ve onların müslüman olmalarını sağlamak için yaşadıkları yerlerdeki idarecilerle diplomatik ilişkileri de kullanmışlardır. Mûsâ'nın (a.s.) Firavun'a gitmesi ve onu İslâm'a davet etmesi bu tür tebliğ faaliyetlerindendir.⁶⁴⁰ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) İslâm'a davet mektupları bunun en güzel örneğidir. Şöyleki Mekke'nin fethiyle birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye dönmüş ve bu ortamda İslâm'ı barışçıl yollarla yaymak, yani hem kendi peygamberliğini duyurmak hem de yarımada dışındaki kabile ve milletleri de İslâm'a çağırarak maksadıyla komşu devletlerin hükümdarlarına ve kabile reislerine davet mektupları yazdırmış ve onlara elçiler göndermiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) yalnız Arap yarımadasındaki Arap kabilelerine değil, bütün insanlığa gönderilen bir peygamberdi.⁶⁴¹

Davet mektubu gönderdiği hükümdarlar arasında Bizans Kayseri Herakliyas⁶⁴², İran Kısras Hüsrev Perviz,⁶⁴³ Mısır Kralı Mukavkıs, Habeş Kralı Necâşî,⁶⁴⁴ Gassân emiri ile Ummân ve Bahreyn taraflarındaki bazı Arap kabile reisleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber sadece Arap yarımadasındaki kabile reisleriyle veya Arap toplumu ile değil, aynı zamanda Bizans, Habeşistan, Mısır ve İran gibi birçok komşu ülkelerin devlet başkanlarıyla da diplomatik münasebetler kurmaya çalışmış ve İslâm dinini yaymak ve onlarla iyi ilişkiler kurmak gayesiyle davet mektupları ve elçiler göndermiştir. Yine kaynaklarda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ünlü sahâbî Dihyetü'l-Kelbî'yi Bizans Kayseri Herakliyas'a, Abdullah b. Huzâfe'yi İran Kısras Hüsrev Perviz'e,⁶⁴⁵ Amr b. Ümeyye'yi, Habeş Kralı Necâşî'ye, Hatib b. Ebû Beltâ'yı Mısır Kralı Mukavkıs'a, Arnîr b. Âs'ı Ummân kabile reisine, Süleyt b. Amr'ı Yemâme kabile reisine, Şucâ b. Vehbi Suriye sınırında yaşayan Gassân emirine, Alâ b. Hadramî'yi

grup göndermiş ve onlar da o sahâbîleri şehit etmişlerdi. bkz. Buhârî, Cihâd, 180; Müslim, Mesâcid, 297; Nesâî, Salât, 26; Ahmed b. Hanbel, III, 116.

⁶⁴⁰ 7. A'râf: 103, 104.

⁶⁴¹ 34. Sebe': 28; İsmâil Hakkı Göksoy, "Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları ve Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.*, Isparta 1999, No. 7, s. 119.

⁶⁴² Buhârî, Ahbârü'l-Âhâd, 15; Meğâzî, 77; Ahmed b. Hanbel, I, 305.

⁶⁴³ Buhârî, Ahbârü'l-Âhâd, 4; Ahmed b. Hanbel, I, 305.

⁶⁴⁴ Buhârî, Şurût, 15; Fedâilü's-Sahâbe, 66; Müslim, Mesâcid, 34; Ebû Dâvûd, Tahâret, 59; Ahmed b. Hanbel, I, 376, 461.

⁶⁴⁵ Buhârî, Meğâzî, 77; Ahmed b. Hanbel, I, 305.

Bahreyn hükümdarına, Muhâcir b. Ümeyye'yi Yemen kabile reisine, Hâris b. Ümeyr el-Ezdî'yi Filistin'deki Busra valisine elçi olarak gönderdiği belirtilir.⁶⁴⁶

Hiz. Peygamber (s.a.s.) bu davet mektuplarıyla onların İslâm'a girmelerini dolayısıyla ordaki halkın Müslüman olmasını ummaktaydı. Diplomasiye o kadar önem vermişti ki arkadaşlarından bazılarının tavsiyesi üzerine hükümdarların mühürsüz mektubu dikkate almayacaklarından endişe ederek üç satır halinde “*Muhammedün Rasûlullah*” yazılı bir gümüş mühür yaptırmıştır. Hiz. Peygamber'in, onu daima parmağında taşıdığı, bir vesikayı mühürlernek gerektiği zaman da basması için yanındakilerden birine verip, sonra tekrar parmağına taktığı belirtilmiştir.⁶⁴⁷ Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) diplomasi adına gönderdiği davet mektuplarından Habeş Kralı Necaşî'ye gönderdiği mektupun metni şöyledir:

Allah'ın elçisi Muhammed'den Habeşliler'in Kralı Necâşî'ye,

Kendisinden başka tanrı olmayan, gerçek melîk, kuddûs, selâm, koruyucu ve kurtarıcı olan Allah'a hamdimi sana iletirim. Tasdik edip şehadet ederim ki Meryem oğlu İsmâ, Allah'ın ruhu ve kelimesidir ve bu kelime iffetli, dokunulmamış Meryem'e bırakılmıştır; böylece o İsmâ'ya hamile olmuş ve Allah, Âdem'i eli ve nefesi ile nasıl yarattı ise onu da öylece yaratmıştır.

Seni tek olan Allah'a çağınıyorum ki O'nun hiçbir ortağı yoktur. O'na itaat konusunda karşılıklı yardıma çağırıyorum; beni takip et, bana uy, bana gelen şeye iman et! Zira ben Allah'ın elçisiyim. Ben, seni ve etrafındaki askerlerini her şeye gücü yeten ve yüce olan Allah'a davet ediyorum. Nasihat ve sözlerimi kabul etmenizi tavsiye ederim.

Amca tarafımdan yeğenim olan Cafer'i beraberinde az sayıda bir müslüman grupla birlikte sana doğru hemen yola çıkarıyorum. O, sana varır varmaz taşıdığın boş ve faydasız gurur ve azameti bir kenara koyup onlara misafirperverlik göster!

Selam, gerçek hidayet yolunu takip eden kimsenin üzerine olsun!⁶⁴⁸

Bunun gibi davet mektupları Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) diplomasiyi hakkıyla kullandığını ve bu uğurda gerekenleri bizzat yaptığını bizlere göstermektedir.

⁶⁴⁶ İbn Hişâm, *Sîretü İbn Hişâm*, III, 350; Sarıçam, s. 248, 250.

⁶⁴⁷ Ahmed Dâvûdoğlu, *Sahîhi Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul ts., IX, s. 455, 456; Ahmet Önkâl, “Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu”, *Esra Yay.*, Konya 1997, s. 224-225.

⁶⁴⁸ Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye* (Hiz. Peygamber Döneminin Siyasi- İdari Belgeleri), Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997, s. 114, 115; Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay. İstanbul 2010, s. 248, 250.

Hız. İbrâhîm'in geldiği bir memleketin hükümdarının huzuruna çıkıp onunla mülakatta bulunması onunla birtakım konuları müzakere etmesi,⁶⁴⁹ Hız. Yûsuf'un tevhid mücadelesi uğrunda ülkenin kralı ile olan ilişkileri ve kralı ikna edecek ve onu kendine hayran bırakacak yolları takip etmiş olması⁶⁵⁰ tebliğde diplomasinin kullanılmasının önemine ve peygamberlerin kullandıklarına bir işarettir.

2.3.8. Tedbirli Davranmak

Râzî'nin, "İnsanın işini zahiri sebeplerine başvurup yerine getirdikten sonra artık kalbini onlara değil mutlak ve her şeye kadir olan Cenâb-ı Hakk'ın ismetine bağlamasıdır."⁶⁵¹ diye tarif ettiği tevekkülün en önemli ve yerine getirilmesi gereken yönü sebeplere sarılmaktır. Yani tedbirli davranmaktır. Her yönüyle insanlar için önder ve rehber olan peygamberler hayatları boyunca Allah'a çokça tevekkül eden; ancak bu esnada insan olmaları sebebiyle tedbiri de elden bırakmayan kimseler olmuşlardır. Mesela Hız. İbrâhîm insanlığın ve acizliğin gereği, müminin silahı olan duaya sarılmıştır.⁶⁵² Eşini ve oğlunu Mekke'ye bırakıp yanlarından ayrılınca Hacer Hız. İbrâhîm'e kendilerini buraya bırakmasını Allah'ın emredip emretmediğini sorunca Hız. İbrâhîm, Allah'ın emrettiğini dolayısıyla emre itaat ettiğini bildirmiş fakat onların yanından ayrılıp Mekke'nin üstündeki Seniyye tepesine gelince ellerini kaldırıp Rabbine şöyle dua etmiştir. *"Ey Rabbimiz! Ey Sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyti Harem'inin yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sende insanlardan bir kısmının gönlünü onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver umulur ki şükrederler."*⁶⁵³ Hız. İbrâhîm (a.s.) duası ile önlem almıştır. Hız. İsmâil'in annesi Hacer aynı şekilde eşi İbrâhîm'den (a.s.) kendilerinin buraya bırakılmasını Allah'ın emrettiğini öğrenmiş ve bu duruma kalbiyle iman etmiştir. Ancak nasıl olsa Allah bize yeter bizim her türlü ihtiyacımız karşılanır deyip kalmamış aksine kırbasındaki su bitince oğlunu emzirebilmesi için gerekli olan suyu temin etmek için elinden geleni yapmış ve Safa ile Merve tepesi arasında tüm

⁶⁴⁹ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ahmed b. Hanbel, II, 403.

⁶⁵⁰ 12. Yûsuf: 44, 51, 52, 55.

⁶⁵¹ Râzî, IX, 55.

⁶⁵² Neysâbü'rî, Muhammed b. Abdullah Ebû Abdillâh el-Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhâyn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Ata, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I, 669.

⁶⁵³ 14. İbrâhîm: 37; Buhârî, Enbiyâ, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 347.

hacıların yaptığı o kutlu koşuyu yapmıştır.⁶⁵⁴ Hz. İbrâhîm'in zalim hükümdarın kötü niyetine karşılık hakikatte yalan olmayan *"Bu benim kız kardeşimdir"*⁶⁵⁵ demesi onların tevekkülün yanında tedbiri de önemsediklerine işaretir.

Tevekkül sadece Allah'a güvenip elinden geleni yapmamak değildir. Nitekim Hz. Peygamber, *"Siz, Allah'a gerçek biçimde tevekkül edip güvenip dayansaydınız kuşların rızıklandırıldıkları gibi siz de rızıklandırılırdınız. Çünkü o kuşlar sabahleyin aç olarak çıkarlar, akşam kursakları dolu olarak dönerler"*⁶⁵⁶ buyurarak tevekkül edebilmenin ön koşullarından birinin de kendi üzerine düşeni yapmak ve çalışmak olduğunu vurgulamıştır. Çünkü o kuşlar yuvalarında kaldıkları halde değil aksine rızıklarını aradıklarında doymaktadırlar.

Hz. Peygamber, kendisine deveyi bağlayıp da mı yoksa salıverip de mi Allah'a tevekkül edeyim? diye sorana *"Deveni bağla da öyle tevekkül et"*⁶⁵⁷ buyurmuşlardır.

Hz. Mûsâ'nın İsrâiloğullarında ayrı bir yerde tek başına yıkanırken uçup gitme tehlikesine karşı tedbir olarak, elbisesinin üzerine taş koyması,⁶⁵⁸ Allah ile kelam için gideceğinde kardeşi Hz. Hârûn'u kavmine sahip çıkması ve onları şirkten uzak tutması için vekil olarak tayin etmesi⁶⁵⁹ tedbire verilen öneme matuftur.

Hz. Nûh'un (a.s.) kavminin tebliği reddetmesi ve buna karşılık onu öldürmeye teşebbüsleri sonucunda Hz. Nûh'un (a.s.) kavmine beddua etmesi ve duasının kabul edilmesiyle⁶⁶⁰ kavminin helak olacağı tufandan korunmak için gemi inşa etmesi⁶⁶¹ de bir tür sebeplere sarılmanın tezahürüdür.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Dâvûd'un (a.s.) diğer peygamberler gibi tevekkül sahibi, tedbirli ve sebeplere sarılan biri olduğunu bildirmektedir. *"Dâvûd'a okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd kendisinin binek hayvanlarının sefere hazırlanmasını emrederdi de onlar eğlerlerdi. Bunlar eğlermezden evvel O, Zebûr'u okurdu. Dâvûd yalnız kendi elinin emeğinden yer idi."*⁶⁶² Dâvûd'un (a.s.) Zebûr'u çok kısa bir zamanda okuması onun kulluğuna işaretir. Onun, sefere hazırlanması da gelebilecek düşman

⁶⁵⁴ Buhârî, Enbiyâ, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 347.

⁶⁵⁵ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 154; Tirmîzî, Tefsîr, 22; Ahmed b. Hanbel, II, 403.

⁶⁵⁶ Tirmîzî, Zühd, 33; İbn Mâce, Zühd, 14; Ahmed b. Hanbel, I, 30.

⁶⁵⁷ Tirmîzî, Sıfatü'l-Kıyâme, 60; İbn Hibbân, II, 510.

⁶⁵⁸ 33. Ahzâb: 69; Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Fedâil, 156; Ahmed b. Hanbel, II, 514.

⁶⁵⁹ 20. Tâ-Hâ: 89, 94.

⁶⁶⁰ Ekrem Sarıkcıoğlu, "Kur'ân ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı", Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, Şırnak Üniversitesi Yay., Ankara 2010, s. 26.

⁶⁶¹ 54. Kamer: 13, 14.

⁶⁶² Buhârî, Enbiyâ, 38; Ahmed b. Hanbel, II, 314; İbn Hibbân, XIV, 117.

tehlikelerine karşı tedbirli olduğuna ve onun ateşsiz demir işleme sanatını ilk icra eden olması⁶⁶³ ve kendi elinin emeğini yemesi de rızkını, çaba sarfetmeden değil sebepleri yerine getirdikten sonra Allah’a havale ettiğini gösterir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) Zekeriyâ’nın (a.s.) marangoz olduğunu bildirmiştir.⁶⁶⁴ Bir insanın bir meslek edinmesi, rızkının temini içindir. Rızkın teminine mesleğini aracı etmek ise sebeblere bağlı kalındığını gösterir.

Hz. İsmâil (a.s.)’ın ok atıcılıkta maharetli olması⁶⁶⁵ ve geçimini avcılıkla sağlaması⁶⁶⁶ da aynı şekilde peygamberlerin sırf tevekkül etmeyip tevekkülün gereğini yerine getirdiklerini göstermektedir.

Hz. Peygamber de Allah’a tevekkülün gereği olan tüm tedbirleri almaktaydı. Kişinin, en hayırlı kazancının kendi kazancı ve yediği en hayırlı yemeğin kendi el emeği ile kazandığı⁶⁶⁷ olduğunu bildiren Hz. Peygamber (s.a.s.), küçük yaşından itibaren koyun çobanlığından⁶⁶⁸ ticarete kadar birçok işlerde çalışmış, gerek kendinin ve gerekse bakmakla mükellef bulunduğu kimselerin nafakasını temin etmiştir. Vahyin geldiği ilk andan itibaren İslâm’ı tebliğ için bütün gücüyle çalışmış ve dayanılması zor olan güçlüklerle göğüs germiştir. Önce imkân dahilinde ki bütün sebeplere yapışmış, yapılacak her şeyi yapmış neticeyi de Allah’a bırakmıştır.⁶⁶⁹ Hakkın galip ve batılinda mağlup olacağını bilmesine rağmen Hz. Peygamber (s.a.s.) davetini gizlice yapmış ve müslümanlara ibadetlerini gizlice yapmalarını telkin ederek gerekli olan tedbiri almasını bilmiştir. İşkenceye uğrayan müslümanların Habeşistan’a gitmelerini sağlaması, müslümanların sığınabilecekleri bir yer olmasını umarak Tâif’e gitmiş olması tevekkülün gereği olan sebepleri mümkün mertebe gözettiğini göstermektedir.

Yine Mekke’den Medine’ye hicret esnasında müslümanları topluca ve kitleler halinde değil de küçük gruplar şeklinde peyder pey göndermiş olması ve Hz. Ebû Bekir ile kendisini en sona bırakmış olması hep tedbirin ve stratejik davranmanın gerekliliğini göstermektedir. Hz. Ebû Bekir’e “*Acele etme! Belki Allah sana bir arkadaş verir*”⁶⁷⁰ demesi de bu tedbirli ve planlı hareketin gereğidir. Müşriklerin toplantısından çıkan

⁶⁶³ Aynî, XVI, 7.

⁶⁶⁴ Müslim, Fedâil, 163; İbn Mâce, Ticârât, 5; Ahmed b. Hanbel, II, 296.

⁶⁶⁵ Buhârî, Cihâd, 77; Enbiyâ, 14; İbn Mâce, Cihâd, 19; Ahmed b. Hanbel, I, 364.

⁶⁶⁶ Buhârî, Enbiyâ, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 347.

⁶⁶⁷ Buhârî, Büyû’, 15; Ahmed b. Hanbel, II, 334.

⁶⁶⁸ Buhârî, Enbiyâ, 30; Müslim, Eşribe, 163; Ahmed b. Hanbel, III, 96.

⁶⁶⁹ İ. Hakkı Şen, “Peygamberimizin Tevekkül Anlayışı”, Diyanet Der. Hicret Özel Sayısı, T.D.V. Yay., Ankara 1981.

⁶⁷⁰ İbn Sâ’d, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Beyrut 1985, II, 369.

hain kararlar neticesinde Hz. Peygamber'e hicret için izin verilmiş ancak Hz. Peygamber (s.a.s.) bu izin ile "Allah vekil'dir" deyip derhal yola çıkmamıştır. Hz. Ebû Bekir'e gizlice haber vermiş, Hz. Ali'yi yatağına koymuş ve Hz. Ebû Bekir'in evine karanlıkta gitmiş ve gerekli önlemleri almıştır.⁶⁷¹ Hicrete başlarken kimsenin sezmemesi için Hz. Ebû Bekir'in evinin araka tarafından sessizce ayrılmalari da tedbirin önemini belirtir.⁶⁷² Yine Medine'ye kimsenin aklına gelmeyecek bir yol olan Yemen tarafından gitmeleri, Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah'ın muhbir oluşu, çobanın izlerini kaybetmesi vb. olaylar tedbirlerin alınarak tevekkül yapıldığını göstermektedir.⁶⁷³

Rasûlullah'ın Bedir savaşı öncesinde Habbâb b. Münzir'in düşmana en yakın olan kuyunun yanında yerleşilip diğer kuyuların kapatılması fikrine uyması O'nun tevekkülle birlikte tedbire verdiği öneme matuftur.⁶⁷⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Uhud savaşında ki okçuların yerleştirilmesiyle ilgili "*Bizim galip geldiğimizi görseniz de yerlerinizden ayrılmayın, düşmanların bize galip geldiklerini görseniz de yine yerlerinizden ayrılmayın, bize yardım da etmeyin*" emri de O'nun tevekkülle birlikte tedbiri elden bırakmadığını gösterir.⁶⁷⁵

2.3.9. Sorumluluk Sahibi ve Tavizsiz Olmak

Yüce Allah, yeryüzünde iradesini temsil etme ve orada ilahi hükümlerini gerçekleştirme görevini insanoğluna vermiştir. İnsanoğlu bu sıfatı nedeniyle de sorumlu tutulmuştur. Sorumluluğunun bilincinde olan kişi de inandığı davasında sabit olup tavizsiz olmalıdır.

Sorumluluk, çok boyutlu sosyal bir fenomendir. Sorumluluk, kısaca görev ve yükümlülük olarak tanımlanabilir. Kollektif sorumluluk ise toplumsal sorumluluğu da içerecek biçimde görev ve mükellefiyetlerin beraberce yerine getirilmesini ifade eder. Kur'an'da insanın bireysel sorumluluğunun yanısıra kollektif sorumluluğunun da olduğunu altı çizilir. Kur'an'a göre insan, kolektif bir mükellefiyet ve mesûliyet altındadır.⁶⁷⁶ Buna göre sorumluluk sahibi bir kişinin öncelikle kendine ait görev ve

⁶⁷¹ Şen, s. 75.

⁶⁷² İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 234.

⁶⁷³ İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, II, 235.

⁶⁷⁴ İbn Ebî Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sakkâ, Kahire 1955, I, 620.

⁶⁷⁵ Buhârî, *Meğâzî*, 14; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 116; Ahmed b. Hanbel, IV, 293.

⁶⁷⁶ 3. Âl-i İmrân: 104; Ejder Okumuş, "Kur'an'da Kolektif Sorumluluk", *Diyanet İlmi Dergi*, T.D.V. Yay., Ankara 2006, c. 42, s. 2.

sorumluluklarını bilip gereğini yapması, daha sonra da topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesi ve inandığı hak yolda da taviz vermemesi gerekmektedir.

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den beri bozulan veya olumsuz yönde değişen bireysel ve toplumsal yapı ve yaşayışlar, her defasında rasûl nebî denilen Allah elçilerinin örnek ve önderliğinde, tevhide endeksli ve inanç öncelikli bir söylem ve eylem uyumu içinde yenilenmiştir.⁶⁷⁷

Bozulduğu her aşamada ilâhî iradenin inayetiyle düzeltici, kurtarıcı ve örnek teşkil edici sıfatlarıyla insanlığa bahşedilen peygamberler davalarından taviz vermeyen sorumluluk sahibi kimselerdir. Örneğin Nûh (a.s.) kavmini doğru yola iletmek için çok çabalamış, tebliğ mücadelesinden yılmamıştır. Eğer sana inanacak olsaydık yanındaki alt tabakadan olan kimseleri kov demelerine karşın tavizsiz bir duruş sergileyerek “*Ben iman eden kimseleri kovacak değilim*”⁶⁷⁸ buyurması toplumsal sorumluluğunu yerine getirdiği gibi taviz de vermediğinin delilidir.

Hiz. İbrâhîm'in (a.s.), doğduğu o şirk ortamında yıldızla rabbim deyip kaybolunca vazgeçmesi aya ve güneşe aynı muameleyi yaparak akıyla tek olan rabbini bulmaya çalışması onun şahsi olarak görevini yerine getirdiğine delil olabilir.⁶⁷⁹ Sosyal olarak sorumluluk almış olmasına da Hiz. İbrâhîm'in babasına ve kavmine “*Nelere kulluk ediyorsunuz? Allah'ı bırakıpta uydurma tanrılar mı istiyorsunuz? Âlemlerin Rabbi hakkında ki zannınız nedir?*”⁶⁸⁰ türünden onların doğru yolu bulmaları için yönelttiği soruları, örnek olarak verebiliriz. Hak davasından vazgeçmemesine de taşlanıp ateşlerde yakılması ihtimaline rağmen putların hiçbir fayda ve zarar veremeyecek uyduruk şeyler olduğu sözünden vazgeçmemesini gösterebiliriz.⁶⁸¹

Hiz. Mûsâ'nın Miraç gecesinde Hiz. Peygamber'e, “*Rabbin ümmetine neyi farz kıldı*” diye sorarak Hiz. Peygamber'in ümmetine namazın elli rekâtta beş rekâta kadar düşmesini sağlaması,⁶⁸² bir sosyal sorumluluk duygusunun gereğidir. Beni ilgilendirmez diyerek bir tarafa çekilmememiş olması Hiz. Mûsâ'nın nasıl bir sorumluluğa sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

⁶⁷⁷ İsmâil Lütfi Çakan, “Bireysel ve Toplumsal Gelişmede Sünnet'in Yeri ve Sahîhi Buhârî”, *İlahiyat Derneği Yay.*, Konya 2007, Yayın No., 3.

⁶⁷⁸ 26. Şuarâ: 111, 117.

⁶⁷⁹ 6. En'âm: 76, 80.

⁶⁸⁰ 37. Sâffât: 85, 90.

⁶⁸¹ 21. Enbiyâ: 66, 69.

⁶⁸² Buhârî, Enbiyâ, 7; Müslim, İmân, 263; Nesâî, Salât, 1; Ahmed b. Hanbel, III, 148.

Hız. Yûsuf da diğery peygamberler gibi başına gelebilecek her türlü olumsuzluğa rağmen dik duruş sergileyerek asla taviz vermemiştir. Nitekim Züleyhâ'nın kendisine yaptığı teklifi *“Ben Allah'tan korkarım. Hapse girmem senin bana yapmış olduğun tekliften daha hoştur”*⁶⁸³ diyerek reddetmesi temsilcisi olduğu davasında sabit olup taviz vermediğini gösterir.

“Üsve-i Hasene” olan Hız. Peygamber de sorumluluk sahibi olması sebebiyle ödevlerini hakkıyla yerine getirmiş ve Allah'ın sevdiği kul ve peygamber olmayı başarabilmiştir. Peygamberlik vazifesinde o derece sorumlu davranmıştır ki Allah'ın kendini mi helak edeceksin? Duymak istemeyene sen mi duyuracaksın?⁶⁸⁴ Kendini bu denli yıpratma⁶⁸⁵, ikazlarına ve tesellilerine muhatap olmuştur. Çünkü O (s.a.s.), gönderildiği insanların hepsinin hidayetini arzulamaktaydı. Bu sebeple olsa gerektir ki Hız. Peygamber, gönderdiği seriyyelerden birinde Üsâme b. Zeyd'in kelime-i şehâdet getiren birini öldürmüş olmasına öfkelenmişti. *Üsâme'nin “O adam kılıcımdan korktuğu için bu kelimeyi söyledi” sözüne karşın Hız. Peygamber, “Bari kalbini açıp da baksaydın gerçekten öyle mi?”*⁶⁸⁶ demesi, O'nun insanların hidayetine önem verdiğinin ve onların müşrik olarak ölmelerinden duyduğu rahatsızlığın alametidir. Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Ebû Cehil'in bile ayağına giderek İslâm'ı tebliğ etmeye çalışması kendisini diğery insanlara karşı sorumlu hissettiğinin delilidir.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.), Hız. Âişe'ye (r.anha) Kâbe'nin Hız. İbrâhîm'in temelleri üzerine inşa edilmediğini ancak kavminin zamanının cahiliyye dönemine yakın olmasaydı, muhakkak Kâbe'nin duvarlarını İbrâhîm'in temelleri üzerine yapacağını söylemesi⁶⁸⁷ onun bir sorumluluk taşıdığı ve doğruyu ortaya koymak adına da olsa insanların yanlış anlamamaları için bu duruma müsaade ettiği anlaşılmaktadır. Hız. Peygamber'in (s.a.s.) veda haccında insanlardan tebliğ vazifesini eda ettiğine yönelik olarak şehadet talebinde⁶⁸⁸ bulunması da Hız. Peygamber'in (s.a.s.) sorumluluk sahibi olduğunu gösterir.

Hız. Peygamber (s.a.s.), tavır koyması ve taviz vermemesi gereken yerlerde de tavrını koymuş ve taviz vermemiştir. Hız. Peygamber (s.a.s.) müşriklerin Kâbe'de

⁶⁸³ 12. Yûsuf: 23, 33; Buhârî, Enbiyâ, 21; Müslim, Fedâil, 152; Tirmizî, Tefsîr, 13; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 362.

⁶⁸⁴ 30. Rûm: 52, 53.

⁶⁸⁵ 18. Kehf: 6.

⁶⁸⁶ Buhârî, Meğâzî, 43; Müslim, İmân, 158; Ebû Dâvûd, Cihâd, 104; Ahmed b. Hanbel, V, 207.

⁶⁸⁷ Buhârî, Hac, 41; Müslim, Hac, 399; Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 125; Ahmed b. Hanbel, VI, 113.

⁶⁸⁸ Buhârî, Fiten, 8; Müslim, Hac, 19; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 76; Nesâî, Cihâd, 44.

yapmış oldukları resimleri görünce Beyt'in içine girmemiştir. Emrederek o resimleri oradan kaldırtmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. İbrâhîm ile İsmâîl'in (a.s.) ellerinde ezlâm denilen fal kalemleri olduğu halde resimlerini gördü de, *“Allah bunları yapanları öldürsün. Allah'a yemin ederim ki, bu iki peygamber hiçbir zaman böyle fal kalemleriyle rızık ve kısmet aramamıştır”*⁶⁸⁹ buyurmuştur. Bu olayda ve Hz. İbrâhîm'in ateşe atıldığı zaman onun ateşine körük çeken alaca kelerin öldürülmesini emretmesi⁶⁹⁰ hadislerinden de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) tavır alması ve dik durması gereken yerlerde asla taviz vermemiştir.

Hz. Enes'in amcasının kızı,⁶⁹¹ Rübeyyi'nin kız kardeşi Ümmü Hârise bir adamı yaralamış ve Rasûlullah'ın (s.a.s) huzuruna mahkeme için gelmişlerdi de Hz. Peygamber kısas gerekeceğini buyurdu. Ümmü Rübeyyi, *“Ey Allah'ın Elçisi! Falan yüzünden ona kısas mı yapılacak? Hayır, vallahi ona hiçbir zaman kısas yapılamaz”* dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), *“Sübhaneallah, Ey Ümmü Rübeyyi bu hüküm Allah'ın Kitab'ındaki emridir”* buyurdu. Kadın, *“Hayır, vallahi ona kısas yapılamaz”* dedi. Karşı taraf diyeti kabul edinceye kadar bu sözünde diretti. Bunun üzerine Rasûlullah, *“Allah'ın öyle kulları vardır ki Allah'a yemin etseler Allah onların yeminlerini boşa çıkarmaz”* buyurdu.⁶⁹² Karşı tarafta diyeti kabul edince Hz. Peygamber (s.a.s.) kısas uygulamaktan vazgeçti.⁶⁹³

Konu Allah'ın emri ve hükmü olunca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hiç taviz vermediği ve o hükmün uygulanması noktasında tereddüt dahi etmediği görülmektedir. Hatta hayatta ona en çok benzeyen biricik kızı Fâtıma dahi olsa Allah'ın emri karşısında bir an bile tereddüt etmediğini Hz. Âişe'den (r.anha) rivâyet olunan şu hadiste görmekteyiz. Mahzûm kabilesinden hırsızlık yapan bir kadının durumu hakkında Kureyşliler şöyle dediler, Bu kadın için Rasûlullah (s.a.s.) ile kim konuşabilir? Sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sevdiği Üsâme b. Zeyd'den başka bu konuda kimse cesaret edemeyeceğini gördüler. Bunun üzerine Üsâme, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), *“Allah'ın koyduğu bir cezada sen şefaati mi ediyorsun?”* buyurdu ve kalkıp bir hutbe verdi ve şöyle buyurdu, *“ Sizden öncekilerin*

⁶⁸⁹ Buhârî, Enbiyâ, 11; Ahmed b. Hanbel, I, 277.

⁶⁹⁰ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Selâm, 142; Ebû Dâvûd, Edeb, 175; İbn Mâce, Sayd, 12; Nesâî, Menâsiku'l-Hac, 15; Ahmed b. Hanbel, I, 59.

⁶⁹¹ Aynî, XXIV, 53; İbn Hacer, XII, 215.

⁶⁹² Buhârî, Diyât, 18; Tefsîr, 31; İbn Mâce, Diyât, 16; Nesâî, Kasâme, 18; Ahmed b. Hanbel, III, 167.

⁶⁹³ İbn Hacer, XII, 224.

*helâk olmalarının sebebi şuydu, “Onlardan meşhur bir kimse hırsızlık yaparsa onu cezalandırmaz; fakir ve kimsesiz bir kimse hırsızlık yaptığında ise ona ceza uygularlardı. Allah’a yemin ederim ki Muhammed’in kızı Fâtıma hırsızlık yapmış olsaydı mutlaka onun da elini keserdim”*⁶⁹⁴ buyurdu.

Hız. Peygamber’in (s.a.s.) asla taviz vermediğini gösteren haberlerden birisi de hiç kuşkusuz müşriklerin Ebû Tâlib aracılığıyla kendisine uzlaşî teklif etmeleri olayında göze çarpmaktadır. Kureyş müşrikleri bu maksatla Ebû Tâlib’e üç kere müracaat etmişlerdir.⁶⁹⁵ Hız. Peygamber tüm bu tekliflere, *“Bu işten vazgeçmem için güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler de Allah bu dini üstün kılincaya kadar veya ben ölünceye kadar davamdan vazgeçmeyeceğim”*⁶⁹⁶ diye tepki göstermiş, bu tekliflerden sonuç elde edemeyen müşrikler nihayet Kâfirûn süresinin de sebep-i nüzûlü olan *“Sen bizim taptıklarımıza tap biz de senin taptığına tapalım”*⁶⁹⁷ fikrini getirdiyseler de Allah Rasûlü (s.a.s.) davasından taviz vermemiş ve olması gereken tavrı takınmıştır.

Zaten peygamberler tüm olumsuz ya da olumlu teklifler karşısında davalarından taviz vermeyi düşünmüş olsalardı en önemli vazifeleri olan “tebliğ’i” yerine getirmemiş olurlardı. Zira Hız. peygamber (s.a.v) bütün peygamberlerin kavimlerine hakkıyla tebliğ yaptığını ve onları uyardığını bizlere haber vermiştir.⁶⁹⁸

⁶⁹⁴ Buhârî, Enbiyâ, 52; Meğâzî, 50; Müslim, Hudûd, 8; Tirmîzî, Hudûd, 6; Ebû Dâvûd, Hudûd, 218; İbn Mâce, Hudûd, 6; Ahmed b. Hanbel, VI, 162.

⁶⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 265-266.

⁶⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 266; Sarıçam, s. 94, 95.

⁶⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 362.

⁶⁹⁸ Buhârî, Tevhîd, 17; Müslim, Fiten, 20; Tirmîzî, Fiten, 62.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLERDE PEYGAMBERLER VE ÜMMETLERİNİN ANILIŞ GAYELERİ

Hadislerde peygamberler ve ümmetleri zikredilmiştir. Şüphesiz Hz. Peygamber tüm bunları bir amaç için haber vermiştir. Dil, Allah'ın insanlara bahsettiği sayısız nimetlerin başında gelir. Şayet yüce Allah, insanlara konuşabilme kabiliyetini vermemiş olsaydı insanların, hayvanlardan bir farkı kalmazdı.⁶⁹⁹ İnsanlar da Allah'ın bahsettiği bu konuşma becerilerini sözlerle ifade ederler. Sözler bir gayeye yönelik olarak söylendiğinde anlamlı olur. Buna göre boş yere, hiçbir gaye ve amaç taşımadan rastgele söylenen sözler anlamsız sözlerdir. En anlamlı ve en doğru söz, kuşkusuz Allah'ın sözleri yani Kur'ân'dır. Kur'ân'daki bütün sözler de bir amaca yönelik olarak söylenmiştir. Kur'ân'ın asıl hedefi, insanlığın ahlakî, hukukî ve diğer alanlardaki ihtiyaçlarına cevap vermektir. Kur'ân bu hedefini gerçekleştirirken bazen sözü edilen ihtiyaçlarla ilgili hükümler koymuş, bazen insanların ibret almalarını temin etmek için daha önce meydana gelen olaylara yer vermiş, bazen de nüzül ortamında meydana gelen bir kısım olaylara ışık tutup mahiyeti merak edilen hususları açıklamıştır.⁷⁰⁰

Şüphesiz Kur'ân'dan sonra en önemli sözler, Arabın en fasihi ve Cevâmiu'l-Kelîm⁷⁰¹ sıfatına haiz olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözleridir. Şüphesiz ki Hz. Peygamber (s.a.s.) sözlerini hep bir gayeye yönelik olarak söylemiştir. Onun söylediklerini sağlıklı bir şekilde anlamak için esbâb-ı vurûdi'l-Hadîs yani bağlam teorisi adı altında bir ilim oluşmuştur. Bu ilmin hedefi, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözlerini söylemesine sebep olan olayların bilinmesidir. Böylece hadisler daha iyi anlaşılmış olacak ve Hz. Peygamber'in muradına en yakın mana ile amel edilmiş olacaktır. Tayyib Okiç, esbâbu vurûdi'l-hadîs ıstılahını şöyle açıklamıştır. "Hadislerin belirli bir sebep, bir vesile veya durumlar dolayısıyla vârid olduğu malumdur. Bu

⁶⁹⁹ Bedrettin Çetiner, "Arap Âleminde Fasih Dil-Âmmi Dil Mücadelesi", *MÜİFD.*, İstanbul 1995, s. 345.

⁷⁰⁰ Muhsin Demirci, "Esbâbu'n-Nüzûlün Kur'ân Tefsîrindeki Yeri", *MÜİFD.*, İstanbul 1997, s. 7.

⁷⁰¹ Buhârî, Cihâd ve's-Siyer, 120; Müslim, Mesâcid, 6; Nesâî, Cihâd, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 264. Cevâmiu'l-Kelîm, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) az sözle çok mana ifade etme özelliğine denir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) diğer peygamberlerden farklı olan özelliklerini anlattığı bir hadiste, "*Ben Cevâmiu'l-Kelîm olarak gönderildim.*" buyurmuşlardır. Ayrıca bkz. İ. Karagöz, F. Karaman, s. 98.

keyfiyete esbâbu vurûdi'l-hadîs denir.⁷⁰² Biz bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) geçmiş peygamberleri ve ümmetlerini zikretme sebepleri ve hikmetleri üzerinde duracağız. Çünkü hadisler, geçmişten bazı bilgiler verilmiş olsun diye söylenen sözler değil; aksine üzerinde düşünölsün, gerekli dersler çıkartılsın ve bilinenlerden bilinmeyenlere ulaşılsın için söylenen sözlerdir.

3.1. İBRET ALMAYI SAĞLAMAK

Bilinenlerden bilinmeyenlere gidebilmek, Kur'ân-ı Kerîm'in de ifade ettiğı gibi akıl sahibi insanların yapabileceğı işlerdendir.⁷⁰³ İbret kelimesi, öğüt alabilmek veya geçmişî dikkate almak gibi anlamlara⁷⁰⁴ gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetinin geçmişte bazı kavimlerin düşmüş olduğı hataya düşmemesi için o kavimlerin, birtakım hallerinden ve bazı olaylarından bahsetmiştir. Mesela bir toplumda hayırlı bir iş yapıldığında veya bir nasihatte bulunulduğunda o işe, ilk engel olanların kavmin ileri gelen kimseleri olduğı gerçeğinden hareketle, ümmetinin bundan sakınmasını sağlamak için *“Salih'in dişi devesini (öldürme fikrine), Ebû Zem'a gibi kavmi arasında kuvvetli, izzet ve şevket sahibi birisi icabet etti ”*⁷⁰⁵ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Semûd kavmine ait Hicr denen bir yere vardığında, ashâbını o kavmin suyunu kullanmaktan ve onların meskenlerine girmekten alı koyarak Semûd kavminin yaptıklarından ibret almalarını kastetmiştir. Bu olayı Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle anlatmaktadır. *“İnsanlar Rasûlullah'ın beraberinde Semûd arazisi olan Hicr'de konakladılar, bu yerin kuyusundan su aldılar ve bununla hamur yoğurdular. Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara, oranın kuyusundan aldıkları suyu dökmelerini, o su ile yoğurulan hamuru develere yedirmelerini emretti. Sonra onlara Sâlih peygamber'in dişi devesinin su içmeye gelmekte olduğı kuyudan su almalarını emretti.*⁷⁰⁶ Abdullah b. Ömer (r.a.) Hz. Peygamber'in Hicr'e girilmeme sebebini şöyle bildirdiğini rivayet etmiştir: *“Ağlayıcılar olmanız hali hariç, onlara isabet eden musibetin sizlere isabet etmesinden sakınmak için kendi nefislerine zulmetmiş olan kimselerin meskenlerine girmeyiniz”* buyurdu, sonra kendisi devesinin üzerinde olduğı

⁷⁰² Tayyib Okiç, *“Bazı Hadîs Meseleleri Üzerine Tetkikler”*, İstanbul 1959, s. 22.

⁷⁰³ 13. Ra'd: 19.

⁷⁰⁴ İbn Manzûr, IV, 529; Fîrûzâbâdî, s. 558; İ. Mustafa, H. Zeyyât, s. 630.

⁷⁰⁵ Buhârî, Enbiyâ, 19.

⁷⁰⁶ Buhârî, Enbiyâ, 19; Müslim, Zühd, 40.

halde ridasıyle örtündü⁷⁰⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.) bu hadislerinde Semûd kavminin nefislerine zulmeden kimseler olduğunu haber vererek kavminin zalimlerden olmasına engel olmak istemiş ve onların ibret almalarını sağlamıştır. Çünkü ashabına Semûd kavminde olan katı kalpli olma hastalığının veya zararlı bir şeyin bulaşmasını istemediği için onları suyu kullanmaktan alıkoymuştur.⁷⁰⁸

Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetini, kadının erkeğe ve erkeğinde kadına benzemesi gibi uygun olmayan birtakım hal ve hareketlerden korumak için geçmiş ümmetlerden örnek vermiştir. Bu durumu Hz. Muâviye (r.a.), Hz. Peygamber'in, *"İsrâîl oğullarının kadınları bu peruk işine başladıklarında helâk olmuşlardır"*⁷⁰⁹ hadisi ile bildirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetinin aynı hatayı işlememesi ve böylece helâk olmadan kurtulması ve ibret alması için geçmiş ümmetlerin yaptıklarından haber vermiştir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) önceki ümmetlerin, insanlar arasında zengin-fakir, güçlü-güçsüz ayrımı yaparak güçsüzlere hükümleri uygulayıp güçlülere uygulamamalarının helâk olmalarına sebep olduğunu ve dolayısıyla kendisinin kızı Fatma dahi olsa ayrım yapmayacağını bildirerek müminleri helâk olmadan korumaya çalışmıştır.⁷¹⁰

Hz. Âişe ve İbn Abbâs'tan rivayete göre, Rasûlullah son hastalığında, çektiği sıkıntıdan dolayı yanında olan bir bezi yüzüne örtmüş, bez kendisine sıkıntı verdikçe onu atıp yüzünü açmış ve işte o halde iken, *"Allah'ın laneti Yahûdiler ve Hristiyanlar üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mescid edindiler"* buyurmuştur.⁷¹¹ Hz. Peygamber bu ifadeleriyle müminleri onların yaptıklarından sakındırmıştır.

Abdullah b. Mes'ûd'tan rivayet edilen şu hadiste de Hz. Peygamber önceki ümmetlerin yaptıklarını haber vererek, ümmetini aynı hataya düşmekten sakındırmıştır. O, şöyle demiştir: "Birinin bir ayeti, benim Hz. Peygamber'e okuduğumdan farklı okuduğunu işittim. Hemen onu Hz. Peygamber'in yanına getirdim ve O'na okuyuşunu haber verdim. Bu esnada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yüzünde hoşnutsuzluk halini

⁷⁰⁷ Buhârî, Mesâcid, 21; Enbiyâ, 19; Müslim, Zühd, 38, 39; Ahmed b. Hanbel, II, 19.

⁷⁰⁸ Aynî, XV, 274.

⁷⁰⁹ Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Libâs, 122; Ebû Dâvûd, Tereccül, 15; Tirmîzî, Edeb, 32; Ahmed b. Hanbel, IV, 97.

⁷¹⁰ Buhârî, Enbiyâ, 52; Meğâzî, 50; Müslim, Hudûd, 8; Ebû Dâvûd, Hudûd, 218; Tirmîzî, Hudûd, 6; İbn Mâce, Hudûd, 6; Ahmed b. Hanbel, VI, 162.

⁷¹¹ Buhârî, Enbiyâ, 51; Meğâzî, 78; Mesâcid, 22; Müslim, Mesâcid, 19; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 76; Nesâî, Mesâcid, 13; Ahmed b. Hanbel, I, 218.

hissettim. Hz. Peygamber (s.a.s.), *“İkiniz de güzel okudunuz. Kur’ân hakkında ihtilaf etmeyin. Çünkü sizden önceki ümmetler kitaplarında ihtilaf ettikleri için helâk oldular.”*⁷¹² buyurdu.

Hz. Peygambernümmetini kibirden korumak için *“Bir adam kibirden dolayı elbisesini yerde sürükleyerek yürürken yerin içine batırıldı. Artık o kıyamet gününe kadar yerin içinde hareket edip duracaktır”*⁷¹³ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) İsrâiloğullarında deri hastalığı olan, kel ve kör üç kişinin halini haber vererek müminlerin nankörlükten uzak durmalarını sağlamayı amaçlamıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) verdiği habere göre, deri hastalığı olan ile kel olan Allah’ın nimetlerine karşı nankörlükte bulunarak helak olmuşlardır. Ancak kör olan kişi ise Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük yapmayıp, insan suretinde ve dilenci kılığında gelip kendisinden koyun isteyen meleğe, *“Gerçekten de ben kör idim, Allah gözlerimin ışığını bana geri verdi. Fakir idim, Allah beni zengin kıldı, işte koyunlarım dilediğin kadar al. Allah’a yemin ederim ki, bu gün Allah rızası için benden alacağın bir şeyin miktarını belirlemek istemem”*⁷¹⁴ demiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu tür olayları bizlerin ibret almasını sağlamak için anlattığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), gelecekte bazı haberler vererek de ümmetinin ibret almasını istemiştir. Mesela Ukbe ibn Âmir, Huzeyfe’ye (r.a.), *“Bize Rasûlullah’tan işittiğin şeyleri anlatmaz mısın?”* dedi. Huzeyfe de, ben Hz. Peygamber’den *“Deccâl çıktığı zaman beraberinde bir su, bir de ateş bulunacaktır. İnsanların ateş olarak gördükleri şey, soğuk bir sudur, soğuk su zannettikleri şey ise, yakıcı bir ateştir. Sizlerden her kim Deccâl’in çıktığı zamana erişirse, ateş suretinde göreceği şeyin tarafında bulunsun. Çünkü o, tatlı soğuk bir sudur”*⁷¹⁵ dediğini işittim buyurmuştur. Hz. Peygamber, bu olayı anlatarak ümmetini kendinden sonra yaşayacakları bazı olaylara karşı haberdar etmiş ve ibret almalarını istemiştir.

3.2. GEÇMİŞ PEYGAMBERLER VE ÜMMETLERİNİ ÖVMEK

En güzel ahlak sahibi Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabıyla otururken bazen kendinden önce geçen peygamberlerden ve ümmetlerinden bahsederek onları övmüştür.

⁷¹² Buhârî, Enbiyâ, 52; Ahmed b. Hanbel, I, 392.

⁷¹³ Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Libâs, 46; Nesâî, Zînet, 101; Ahmed b. Hanbel, II, 33, 45, 66.

⁷¹⁴ Buhârî, Enbiyâ, 51; Müslim, Zühd, 10; İbn Hibbân, II, 13.

⁷¹⁵ Buhârî, Enbiyâ, 51; Ahmed b. Hanbel, V, 395.

Mesela Yûsuf'u (a.s.) insanların en hayırlısı, en ahlaklısı, en cömerdi olarak nitelendirmiştir.⁷¹⁶ Hz. Yûsuf'u (a.s.) överek *“Ben de Yûsuf'un zindanda kaldığı kadar kalsaydım gelen davetçiye hemen uyardım”* diyerek Yûsuf'un (a.s.) ne denli sabırlı, metanetli ve teenni ile hareket ettiğini vurgulamıştır.⁷¹⁷ Hz. Peygamber'in Yûsuf'tan (a.s.) daha sabırlı olduğu halde, böyle demesi tevazusundan dolayıdır.⁷¹⁸

Yûnus'un (a.s.) da hayırlı biri olduğunu belirtmek ve onu övmek için *“Hiçbir kimsenin ben Yûnus b. Mettâ'dan daha hayırlıym demesi uygun değildir”*⁷¹⁹ buyurmuşlardır.

Şeytanın Hz. İsâ'ya ve annesi Hz. Meryem'e beşer olmalarına rağmen dokunamadığını ve onlara herhangi bir zarar veremediğini bildirerek⁷²⁰ şöyle buyurmuştur. *“Şeytan, Âdemoğullarından doğan her çocuğa dokunmuştur. İşte şeytanın dokunmasından dolayıdır ki, çocuk anasından doğduğu anda feryat ederek ağlar. Ancak şeytan Meryem'in oğlu ile annesine dokunamamıştır.”*⁷²¹

Hz. Peygamber, Hz. İsâ'nın beşikte konuştuğunu bildirerek onun harikulâde bir yönüne işaret etmek istemiştir.⁷²²

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. İsmâil'in övülmeye değer, maharetli bir ok atıcısı olduğunu şöyle buyurarak haber vermiştir. *“Ey İsmâil oğulları ok atınız. Şüphesiz büyük babanız İsmâil usta bir ok atıcısıydı.”*⁷²³ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Süleymân'ın iş bitirir bir zekâyâ sahip olduğunu ve delil olmayıpta sadece sözle yetinilen bir davada nasıl hakkı ortaya çıkardığından bahsetmesi⁷²⁴ onu övdüğüne bir işarettir.

Hz. Mûsâ'yı övmek için onun hayâlî biri olduğunu⁷²⁵ ve çok sabırlı olduğunu *“Allah Mûsâ'ya rahmet etsin! Ona benim uğradığım şu eziyetten daha fazla eziyet*

⁷¹⁶ Buhârî, Enbiyâ, 11, 16, 21; Tefsîr, 178; Müslim, Fedâil, 168; Ahmed b. Hanbel, II, 431.

⁷¹⁷ Buhârî, Enbiyâ, 21; Müslim, Fedâil, 152; Tirmîzî, Tefsîr, 13; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 326.

⁷¹⁸ Aynî, XV, 267; İbn Hacer, VI, 413.

⁷¹⁹ Buhârî, Enbiyâ, 26, 36; Müslim, Fedâil, 167; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; Ahmed b. Hanbel, I, 254.

⁷²⁰ Aynî, XX, 152; İbn Hacer, VI, 469; Mübârekfûrî, IV, 181.

⁷²¹ Buhârî, Enbiyâ, 45; Müslim, Fedâil, 147; Ahmed b. Hanbel, II, 288.

⁷²² Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Birr ve's-Sıla, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 307. Bazı rivayetlerde beşikte dört çocuğun konuştuğu geçmektedir. Bunlardan hariç olarak dördüncüsünün de Hz. Yûsuf'a şahitlik yapan bebeğin olduğunu veya Firavun zamanında Firavun'un ateşe attığı kadının “sabret anne” diyen çocuğu olduğunu, ya da Ashâbı Uhdûd'tan bir çocuğun olduğu kaynaklarda zikredilmiştir. bkz. Aynî, XVI, 30; İbn Hacer, VI, 480.

⁷²³ Buhârî, Enbiyâ, 14; Cihâd, 77; İbn Mâce, Cihâd, 19; Ahmed b. Hanbel, I, 364.

⁷²⁴ Buhârî, Enbiyâ, 41; Müslim, Deavât, 20; Nesâî, Edebü'l-Kudât, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 322.

⁷²⁵ Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Fedâil, 155; Tirmîzî, Tefsîr, 34; Ahmed b. Hanbel, II, 514.

edilmişti de o sabretmişti”⁷²⁶ buyurarak haber vermiştir.

H. Peygamber, Mûsâ’nın (a.s.) kavminin sayıca çok olduğunu ve bunun övülmeye değer olduğunu bildirerek, *“Bana bütün ümmetler gösterildi. Öyle peygamber gördüm ki yanında küçük bir topluluk var. Bir peygamber gördüm ki yanında bir-iki kişi var. Yine bir peygamber gördüm ki yanında hiçkimse yok! Birdenbire büyük bir kalabalık gördüm. Ben bunları benim ümmetim zannettim. Fakat bana, bunların Mûsâ ile onun kavmi olduğu söylendi.”*⁷²⁷ buyurmuştur. H. Peygamber, kendisinin Mûsâ’dan (a.s.) daha hayırlı olduğunun iddia edilmesine karşı çıkarak, *“Beni Mûsâ’dan daha hayırlı çıkarmayın, çünkü insanlar ölecek ve ilk ayılan ben olacağım. Bakacağım ki, Mûsâ Arş’in bir tarafından tutmuştur. Bilemem ki O, ölenler arasında mıydı da benden önce dirildi! yoksa Allah’ın istisna ettiklerinden miydi?”*⁷²⁸ buyurmuştur. H. Peygamber, kendisinin Mûsâ’ya üstün kılınmamasını; husûmete ve bazı peygamberlere noksanlık nisbet etmeye sebep olacağı veya gerçekten Mûsâ kendisinden daha çok belalara maruz kaldığı için veya tevazusu gereği olarak istemiştir.⁷²⁹

H. Peygamber (s.a.s.) geçmiş ümmetlerden bazı kimselerin yapmış oldukları amelleri övmek ve dolayısıyla ümmetinin de aynı ameli yapmasını sağlamak için şöyle buyurmuştur. *“Sizden önceki ümmetlerden bir kişi vardı. Onun ruhunu almak için ölüm meleği ona geldi ve ruhunu aldı. Diriltildiğinde ona, “Dünyada bir hayır işledin mi?” diye soruldu da o, “Bir hayır işlediğimi bilmiyorum,” dedi. Ona, “İyi düşün!” denildi. O’da, “Ben ömrümde hiçbir hayır işlediğimi bilmiyorum. Ancak şu var ki, ben dünyada insanlarla alışveriş yapardım da, alacaklarımı toplardım. Durumu iyi olan borçluya süre verirdim, fakir borçluya da borcunu bağışlardım” dedi. Bunun üzerine Allah o kimseyi cennete koydu.*⁷³⁰

H. Peygamber (s.a.s.) bir başka hadisinde ise Allah korkusunun önemine, şöyle bir kıssayı anlatarak dikkat çeker. *“Sizden önceki ümmetler içinde bir kişiye ölüm gelip çatmıştı. O, hayattan ümidini kesince ailesine şöyle vasiyet etti, “Ben öldüğümde odun toplayınız. Bu yığına bir ateşle tutuşturup yakınız ve beni bu ateşe atınız. Ateş etimi yiyip de kemiğime ulaşıncaya kadar bırakınız. Kemiğimi yakınca bu yanmış kemikleri alınız, öğütünüz, sonra rüzgârı şiddetli bir günü bekleyiniz ve fırtınalı günde denize*

⁷²⁶ Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Fedâil, 170; Tirmîzî, Tefsîr, 19; Ahmed b. Hanbel, I, 411.

⁷²⁷ Buhârî, Enbiyâ, 32; Müslim, İmân, 374; Ahmed b. Hanbel, I, 454.

⁷²⁸ Buhârî, Enbiyâ, 32; Müslim, Fedâil, 160; Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; Ahmed b. Hanbel, II, 264.

⁷²⁹ Aynî, XXIII, 100; İbn Hacer, VI, 444.

⁷³⁰ Buhârî, Enbiyâ, 51; Ahmed b. Hanbel, V, 395.

savurunuz.” Ailesi bu vasiyeti yerine getirdiler. Fakat Allah onun zerrelerini toplayıp ona, “Niçin böyle yaptın?” diye sordu. O, “Sen’den korktuğumdan dolayı böyle yaptım” diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah onu affetti.”⁷³¹

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) geçmiş ümmetlerden zina etmeyen, anne-babasına iyilik eden ve emanete sahip çıkan üç kişinin mağarada kaldıklarında Allah’a yalvarmalarından ve övülmeye değer amellerinden bahsetmiştir. İşçsinin malını nemalandırarak ona teslim eden kişiyi, ebeveynine saygıda kusur etmeyi ve zor durumda kalan kimsenin ihtiyacını giderdikten sonra ondan gayri meşru yolla istifade etmekten çekinen kimseyi anlatarak⁷³² onları övmüş ve bu duruma ümmetinin dikkatlerini çekmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bir başka hadisinde karşısındakini kendine tercih etme davranışını övmek için şöyle buyurmuştur. *“İsrâiloğullarından biri bir arsa satın alınca bir gömü buldu da aldığı adama, “Ben gömüyü değil, toprağı satın aldım bunlar senindir” dedi. Satıcı da “Ben sana toprağı ve içindekileri sattım” dedi. Bunlar meseleyi üçüncü bir kişiye arz ettiler de o kişi, “Sizin çocuklarınız var mı? deyince biri oğlum, diğeri de kızım var dedi. Bunun üzerine hakem olan kişi, bu oğlanla bu kızı evlendirin düğün masraflarını bu altınlarla karşılayın, geri kalanı da sadaka olarak verin” diye hükmetti.”⁷³³*

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) hayvanlara karşı yapılan güzel davranışları överek geçmiş ümmetlerden bir adamın, susayan bir köpeğe yaptıklarını anlatarak Allah’ın onu affettiğini haber vermiştir.⁷³⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) geçmiş ümmetlerin güzel ve takdir edilecek amellerine atıfta bulunarak onları övmüş ve takdir etmiştir.

3.3. MUHATAPLARI İYİLİKLERE ÖZENDİRMEK KÖTÜLÜKLERDEN SAKINDIRMAK

Peygamberlerin tamamı, gönderildikleri toplulukları uyarmış ve tevhide davet etmiştir.⁷³⁵ Yüce Allah, bu hususu, *“Ey Nebî, Şüphesiz biz seni şahit, müjdeleyici ve*

⁷³¹ Buhârî, Enbiyâ, 51; Müslim, Tevbe, 24; Ahmed b. Hanbel, V, 395.

⁷³² Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Zikr ve’d-Duâ ve’t-Tevbe, 100; Ahmed b. Hanbel, II, 116.

⁷³³ Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Deavât, 21; Ahmed b. Hanbel, II, 316.

⁷³⁴ Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Selâm, 153; Ebû Dâvûd, Cihâd, 47; Ahmed b. Hanbel, II, 517; İbn Hibbân, II, 301.

⁷³⁵ Buhârî, Enbiyâ, 5; Cihâd, 174; Ebû Dâvûd, Sünnet, 29; Tirmîzî, Fiten, 56; Ahmed b. Hanbel, II, 149.

uyarıcı olarak gönderdik”⁷³⁶ buyurarak haber vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) uyarma ve müjdeleme görevini nübüvvetinin her devresinde başarıyla yerine getirmiştir. O (s.a.s.), bu görevi önceki peygamberlerden ve onların ümmetlerinden bahsederek de yerine getirmeye çalışmıştır. Mesela Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. İbrâhîm’in insanların ilk misafir ağırlayanı, bıyıklarını ilk kısaltanı, ilk sünnet olan kişi olduğunu ve vakar sahibi olduğunu bildirerek ümmetini bu hususlara teşvik etmiştir.⁷³⁷

Hz. Peygamber (s.a.s.) selamı aranızda yayınız⁷³⁸ buyururken aynı zamanda ilk selamlaşan şahsın Hz. Âdem (a.s.) olduğunu da bildirmekten geri durmamıştır.⁷³⁹ Yani Hz. Peygamber (s.a.s.) peygamberleri insanlara örnek göstererek onları, peygamberlerin yaptığı şeyleri yapmaya teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) muhataplarına, çaresiz kaldıkları bir anda Allah’a sığınmalarını, Lût’u (a.s.) örnek vererek, *“Allah Lût’a da rahmet etsin, O da yemin olsun çok sağlam bir rükne, Allah’a dayanıp dururken, Ah! Size yetecek bir kuvvetim olsaydı veya sarp bir kaleye sığınabilseydim”* dediğini bildirmiştir.⁷⁴⁰

Hz. İsmâîl’in ok atıcılıktaki maharetini anlatarak ümmetinin ok atmasını istemiştir. Ok atmakta olan bir topluluğun yanından geçerken, *“Ey İsmâîl oğulları! Ok atınız, şüphesiz dedeniz usta bir ok atıcısı idi.”* buyurmuşlardır.⁷⁴¹

Hz. Peygamber (s.a.s.) ehl-i kitaptan olan muhataplarını İslâm’a teşvik etmek için *“Peygamberine iman edip sonra da bana ulaşp bana da iman eden kimseye iki kat mükâfat verilir”* buyurmuştur.⁷⁴²

Hristiyanların Hz. İsa’yı aşırı övmeleri, onları şirke sürüklediği için *“Hristiyanların Meryem oğlunu batıl ve aşırı övdükleri gibi, sakın sizler de beni aşırı övmeyiniz. Şüphesiz ki, ben ancak bir kulum. Onun için bana “Allah’ın kulu ve elçisi” deyiniz”*⁷⁴³ buyurarak muhataplarını aynı yanlış düşmekten sakındırmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetinin dilencilik yapmasını arzulamamıştır. Kişinin yediği en hayırlı lokmanın, elinin emeğiyle kazanıpta yediği lokma⁷⁴⁴ olduğunu

⁷³⁶ 48. Fetih: 8.

⁷³⁷ Buhârî, Enbiyâ, 11; Müslim, Fedâil, 151; Ebû Dâvûd, Tahâret, 151; Ahmed b. Hanbel, II, 322.

⁷³⁸ Müslim, İmân, 93; Ebû Dâvûd, Edeb, 142; Tirmîzî, İsti’zân, 1; Dârimî, İsti’zân, 4; Ahmed b. Hanbel, I, 164.

⁷³⁹ Buhârî, Enbiyâ, 2; Müslim, Cennet, 28; Ahmed b. Hanbel, II, 315; İbn Hibbân, XIV, 33.

⁷⁴⁰ 11. Hûd: 80; Buhârî, Enbiyâ, 13; Müslim, İmân, 151; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 322.

⁷⁴¹ Buhârî, Enbiyâ, 14; Cihâd, 77; İbn Mâce, Cihâd, 19; Ahmed b. Hanbel, I, 364.

⁷⁴² Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, İmân, 241; İbn Mâce, Nikâh, 42; Ahmed b. Hanbel, IV, 395.

⁷⁴³ Buhârî, Enbiyâ, 48; Dârimî, Rikâk, 68; İbn Hibbân, II, 145; Ahmed b. Hanbel, I, 23.

⁷⁴⁴ Buhârî, Büyû’, 15; Ahmed b. Hanbel, II, 334.

söyleyen Hz. Peygamber (s.a.s.), onlara demircilik sanatını icra ederek kendi el emeğiyle geçinen Hz. Dâvûd'u⁷⁴⁵ ve marangozluk mesleğini icra eden Hz. Zekerîyyâ'yı⁷⁴⁶ örnek vererek kendi el emeğiyle geçinmelerine teşvik etmiş ve ümmetini de dilencilikten sakındırmıştır.

Yine çok fazla ibadet etmek isteyen sahabiye Dâvûd'un (a.s.) orucunu örnek göstermiş ve onun gün aşırı oruç tuttuğunu ve en hayırlı orucunda O'nun orucu olduğunu söyleyerek ümmetini -ibadetlerde dahi olsa- aşırılıklardan sakındırmış ve ideal olana teşvik etmiştir.⁷⁴⁷

Her şeyin sahibi olan Allah'ın dilemesi dışında hiçbir şeyin olamayacağından hareketle Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Süleymân'ın inşallah demeden başladığı bir işin sonunun kesik olduğunu haber vererek⁷⁴⁸ bu duruma dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), ümmetinin Allah'ın verdiği nimetlere karşı nankörlük etmekten sakınması ve nimetin şükürünü eda etmek için gereken şeyleri yapması için İsrâiloğullarından üç arkadaşın başına gelenleri haber vermiştir. Şöyle ki Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"İsrâiloğullarında deri hastası, kel, kör üç kişi vardı. Allah bunları imtihan etti de melek, "Güzel renk, güzel ten isterim. Çünkü insanlar beni çirkin görüyor, benden öğreniyorlar" diyenin isteğini gerçekleştirdi. Melek, "Güzel bir saç isterim, şu kellik benden gitsin! Herkes benden öğreniyor" diyenin ve "Allah gözümü bana geri versin de, ben de onunla insanları göreyim" diyenin de isteklerini gerçekleştirdi. Sonra melek, deri hastasına gelip ondan bir şeyler istedi de deri hastası onu kovdu. Allah'da onu nankörlüğü sebebiyle eski haline döndürdü. Aynı şekilde kel olan da nankörlük etti. Ancak kör olan nankörlük yerine nimetin kadrini bildi de Melek ona, "Malını tamamen muhafaza et! Allah, sizin üçünüzü imtihan etti de, Allah senden razı oldu. İki dostun deri hastası ve kel Allah'ın gazabına uğradılar"*⁷⁴⁹ dedi.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) anne-babaya iyilik etmemekten, zina etmekten ve emanete hıyanetlik etmekten ümmetini sakındırmış ve bunların zıddı olan güzel hasletlere teşvik etmek için geçmiş ümmetlerden üç kişinin sığındıkları mağarada

⁷⁴⁵ Buhârî, Enbiyâ, 38; Ahmed b. Hanbel, II, 314.

⁷⁴⁶ Müslim, Fedâil, 163; İbn Mâce, Ticârât, 5; Ahmed b. Hanbel, II, 296.

⁷⁴⁷ Buhârî, Enbiyâ, 38, 39; Teheccüd, 7; Müslim, Sıyâm, 182, 186, 187; Tirmîzî, Savm, 57; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 53; İbn Mâce, Sıyâm, 31; Nesâî, Sıyâm, 69; Ahmed b. Hanbel, I, 314.

⁷⁴⁸ Buhârî, Cihâd, 23; Müslim, Eymân, 23; Tirmîzî, Nüzûr ve'l-Eymân, 7; Nesâî, Eymân ve'n-Nüzûr, 40; Ahmed b. Hanbel, II, 275.

⁷⁴⁹ Buhârî, Enbiyâ, 51; Müslim, Zühd, 10; İbn Hibbân, II, 13.

yaşadıklarından haber vermiştir.⁷⁵⁰

Hiz. Peygamber (s.a.s.) insanları tevbe etmeye ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeye teşvik etmek için İsrâiloğullarından bir adamın hikâyesini anlatarak şöyle buyurmuştur: *“İsrâiloğulları içinde doksan dokuz insan öldürmüş olan bir kimse zamanın âlimlerine tevbe etmek istediğini söylemiş Rahip de sana tövbe yok deyince onu da öldürmüştü. Bu adama biri falan köye git orada sana çıkış yolunu gösterecek biri var deyince o da o köye doğru gitmiş ancak yolda ölünce, Allah meleklerine “Haydi şimdi her iki taraf arasındaki uzaklığı ölçüp karşılaştırın” diye emretti. O kişi tevbe köyüne bir karış daha yakın bulundu da, bu sebeple affolundu.”*⁷⁵¹

Hiz. Peygamber ümmetine geçmiş ümmetlerden, bir kediye işkence eden kadını ve kadının bu olay sebebiyle azaba maruz kaldığını haber vermiştir.⁷⁵² Buna karşılık bir köpeği sulayan kimsenin kıssasını⁷⁵³ da anlatmış ve o kişinin bu güzel davranışıyla cennete girdiğini söyleyerek onları hayvanlara karşı güzel muamele yapmaları için teşvik etmiştir.

Görülmektedir ki Hiz. Peygamber (s.a.s.) geçmiş peygamberlerden ve onların ümmetlerinden bahsetmiş ve bu hatırlatmalarında da ümmetini iyiliklere teşvik etmiş ve kötülüklerden de sakındırmıştır.

3.4. HİZ. PEYGAMBER'İN ÜMMETİNİN DEĞERİNİ VE FARKINI ORTAYA KOYMAK

İnsanlığın iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı⁷⁵⁴ ve mutedil⁷⁵⁵ olan İslâm ümmetinin Peygamberi (s.a.s.), ümmetinin değerine ve farkına dikkat çekerek onların çoğunun -diğer ümmetlere nazaran- cennet ehlinden olduğunu bildirmiştir. Bu hususta Abdullah b. Mes'ûd'tan (r.a.) rivayet edilen hadis şöyledir. *“Hiz. Peygamber (s.a.s.) ashâbına, cennetliklerin dörtte biri olmanıza razı mısınız? dedi. Oradakiler “evet” dediler. Rasûlullah, “Cennetliklerin üçte biri olmanıza razı mısınız? buyurdu. Oradakiler yine “evet” dediler. Üçüncü kez Hiz. Peygamber “Cennetliklerin yarısı*

⁷⁵⁰ Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Zikir, 100; Ahmed b. Hanbel, II, 116.

⁷⁵¹ Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Tевbe, 46, 47; İbn Mâce, Diyât, 2; Ahmed b. Hanbel, III, 20; İbn Hibbân, II, 376.

⁷⁵² Buhârî, Enbiyâ, 52; Müslim, Selâm, 151, 152; Ahmed b. Hanbel, II, 424; İbn Hibbân, II, 305.

⁷⁵³ Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Selâm, 153; Ebû Dâvûd, Cihâd, 47; Ahmed b. Hanbel, II, 517; İbn Hibbân, II, 301.

⁷⁵⁴ 3. Âl-i İmrân: 10.

⁷⁵⁵ 2. Bakara: 143.

*olmaya razı mısınız?” Cennete ancak Müslüman kişi girecektir. İnsanlığın pek çoğu şirke düşecektir. Şirke bulaşmayan sizler, siyah öküzün beyaz kolları gibi veya kırmızı öküzün siyah kolları gibi olacaksınız”*⁷⁵⁶ buyurdu.

Cennet ehlinin çoğunun kendi ümmeti olduğunu beyan eden Hz. Peygamber, aynı zamanda kıyamette cennet için ilk şefaate edecek kişi olduğunu, peygamberler içinde kendisi kadar çok tasdik edilen hiçbir peygamberin olmadığını ve bazı peygamberlere sadece bir kişinin inandığını⁷⁵⁷ haber vererek ümmetinin değerini ve diğer ümmetlere nazaran farkını ortaya koymuştur.

Rasûlullah, kıyamet gününde ümmetinin bedenlerindeki abdest alma izlerinden dolayı, yüzleri nurlular, elleri, ayakları sekililer diye çağırılacağını bildirmiştir.⁷⁵⁸ Sadece Hz. Peygamber ümmetinin, bu şekilde bir hitapla çağırılması, onların diğer ümmetlerden farkını ortaya koymaktadır.⁷⁵⁹

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. İsmâ'nın yeryüzüne inmesiyle ilgili bir hadiste şöyle buyurmuştur: *“Ümmetimden bir grup hakka yardım ederek kıyamete kadar çarpışmakta devam edecektir. Sonra Meryem oğlu İsmâ inecek ve Müslümanların başında olan kişi ona, “Gel bize namaz kıldır,” diyecek, O’da, “Hayır, Allah’ın bu ümmete bir ikramı olmak üzere sizler birbirinize emirsiniz diyecek.”*⁷⁶⁰ Görüldüğü gibi bir peygamberin Müslümanların imamı olamaması Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ümmetinin değerini ortaya koymaktadır.⁷⁶¹

Ganimetlerin sadece bu ümmete helal olması da bu ümmetin diğer ümmetlerden farklı ve değerli olduğunu gösterir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bir peygamberin ganimetlerle ilgili kıssasını anlattıktan sonra, Allah bizler için ganimeti helal kıldı⁷⁶² buyurmuştur. Allah’ın ganimetleri daha önce hiçbir ümmete helal kılmazken bu ümmete helal kılmasında Allah’ın bu ümmete acıması ve merhameti vardır.⁷⁶³

Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetinin değerini ve farkını ortaya koymak için geçmiş ümmetlerin, dünyada kalış süreleri ve elde ettikleri mükâfat ile kendi ümmetinin

⁷⁵⁶ Buhârî, Rikâk, 45; İmân, 2; Müslim, İmân, 376; Tirmîzî, Cennet, 13, 14; İbn Mâce, Zühd, 34, 17; Ahmed b. Hanbel, I, 386; V, 355.

⁷⁵⁷ Müslim, İmân, 332; Ahmed b. Hanbel, III, 140.

⁷⁵⁸ Buhârî, Vudû’, 3; Müslim, Tahâret, 35; Nesâî, Tahâret, 110; İbn Mâce, Zühd, 34.

⁷⁵⁹ İbn Mâce, Zühd, 34; Aynî, II, 250; İbn Hacer, XI, 452.

⁷⁶⁰ Buhârî, Enbiyâ, 50; İ’tisâm, 10; Müslim, İmân, 244; Ahmed b. Hanbel, II, 336, 345.

⁷⁶¹ Aynî, XVI, 40; İbn Hacer, VI, 494.

⁷⁶² Buhârî, Humus, 8, 50; Mesâcid, 23; Müslim, Cihâd ve’s-Siyer, 32; Tirmîzî, Siyer, 5; İbn Hibbân, XI, 36; Ahmed b. Hanbel, I, 301; II, 318.

⁷⁶³ İbn Hacer, VI, 223.

dünyadaki kalma süresi ve mükâfatlarını kıyaslamıştır. Rasûlullah şöyle buyurmuştur: *“Sizden önceki ümmetlerin dünyadaki sürelerine nispetle sizin süreniz ancak ikindi namazıyla güneşin batmasına kadar olan süre gibidir. Sizlerle Yahûdi ve Hristiyanların örneği şu kimsenin örneği gibidir ki o kişi birtakım işçileri çalıştırmak istedi de, “Bana günün yarısına kadar bir kırat ücretle kim çalışır?” dedi. Yahûdiler birer kırat ücretle günün yarısına kadar çalıştılar. Sonra o kişi, “Günün yarısından ikindi namazına kadar birer kırat ücretle bana kim çalışır?” dedi. Hristiyanlar günün yarısından ikindi namazına kadar birer kırat ücretle çalıştılar. Sonra adam, “İkindi namazından güneşin batmasına kadar bana iki kırat ücretle kim çalışacak?” dedi. “Dikkat edin! İkindi namazından güneşin batmasına kadar iki kırat ücretle çalışanlar, sizlersiniz. Dikkat edin! Sizin ücretiniz iki kıratdır. Bunun üzerine Yahûdiler ve Hristiyanlar öfkelenildiler de, Rabbimiz! Bizler daha çok çalıştık, fakat daha az ücret aldık! dediler. Allah, “Ben sizin hakkınızdan herhangi bir şey kesip zulmettim mi?” buyurdu. Onlar, “Hayır ücretimizden kesmedin” dediler. Allah da, “İşte o benim ihsanımdır ki, ben onu dilediğime veririm” buyurdu.⁷⁶⁴ Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetinin, az amel edip buna karşılık çok sevap alması yönüyle değerini açıkça ortaya koymuştur.*

Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetinin dünyada en son olmasına rağmen ahirette en öne geçeceklerini, cuma gününün sadece ümmetine has kılındığını bildirmiştir. Rasûlullah şöyle buyurmuştur: *“Bizler en sonra gelenleriz ancak kıyamet günü en başa geçecek olanlarız. Ancak her ümmete bizden önce kitap verildi; bize de onlardan sonra kitap verildi. Şu cuma günüdür ki, onlar bu ibadet gününde ihtilaf ettiler. Artık yarın Yahûdilerin, yarından sonra da Hristiyanların ibadet günüdür. Her yedi günde bir gün, her Müslümanın bedenini yıkaması gerekir.”⁷⁶⁵ Bir başka rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.), “Biz cuma gününü bulmaya hidayet olunduk ama Allah diğer ümmetleri cuma hususunda şaşırttı” buyurmuştur.⁷⁶⁶ Bu ümmetin en son gönderilen ümmet olmasına rağmen ahirette en önde olması ve diğer ümmetlerin cuma günü hakkında ihtilafa düşmelerine rağmen bu ümmetin cumada isabet etmesi ümmetin değerini göstermektedir.*

Hz. Muhammed’in (s.a.s.) ümmetine yeryüzünün temiz ve mescid kılınması yani Müslümanın toprakla teyemmüm edebilmesi ve sadece mescidlerde değil her yerde

⁷⁶⁴ Buhârî, Enbiyâ, 50; Tirmîzî, Emsâl, 7; Ahmed b. Hanbel, II, 6; İbn Hibbân, XV, 10.

⁷⁶⁵ Buhârî, Enbiyâ, 52; Tevhîd, 35; Müslim, Cumua, 21; Nesâî, Cumua, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 249.

⁷⁶⁶ Müslim, Cumua, 23.

namaz kılabilmesi bu ümmetin farklı olmasındandır.⁷⁶⁷

Hız. Peygamber (s.a.s.) ümmetine, layıkıyla istifade edildiğinde geçmiş bütün günahların af olunacağı Kadir gecesinin⁷⁶⁸ verilmiş olması da O'nun ümmetin farkı ve değerini gösterir.

Ahir zaman ümmetinin, yeryüzünde Allah'ın şahitleri olması da değerini gösterir. Nitekim bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.) ve arkadaşlarının yanından bir cenaze götürdüler. Sahâbeler bu cenazeyi hayırla anıp övdüler. Peygamber (s.a.s.) "*Vâcib oldu*" der, Sonra başka bir cenaze daha götürürler, Sahâbîler bu cenazeyi de kötülükle andılar. Hz. Peygamber (s.a.s.) yine: "*Vâcib oldu*" buyurur. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Ne vâcib oldu?" diye sorar bunun üzerine Hz. Peygamber, "*Şu önce geçen cenazeyi hayır ile anıp övdünüz, Ona cennet; şu sonraki cenazeyi de kötülükle andınız, ona da cehennem vacib oldu. Çünkü sizler yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz*"⁷⁶⁹ buyurur.

3.5. PEYGAMBERLERİN KAYNAK VE MİSYON BİRLİĞİNİ ORTAYA KOYMAK

Bütün dinlerin esas kelime-i tevhid'dir. Bütün peygamberlerin muhataplarına "*Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin için ondan başka ilah yoktur*"⁷⁷⁰ dediğini görmekteyiz. Dolayısıyla bütün peygamberlerin davetlerinde ki esas temanın insanları sadece Allah'a kulluk etmeye ve O'na yönlendirmeye yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Allah her millete bu esasları anlatacak elçiler göndermiştir.⁷⁷¹ Değişik zaman ve mekânlarda, değişik toplumlara hitap etmelerine rağmen bütün peygamberlerin getirdikleri din, verdikleri mesaj aynıdır. İçinde yaşadıkları şartlara bağlı olarak, söylemleri ve metotları zaman zaman farklılık arz etse de, onların tek hedefleri, öncelikle kendi toplumları olmak üzere, insanları Allah'a, O'nun yoluna, O'nun

⁷⁶⁷ Buhârî, Mesâcid, 23; Teyemmûm, 7; Müslim, Mesâcid, 3; Nesâî, Gısl, 26; Ahmed b. Hanbel, I, 250.

⁷⁶⁸ Buhârî, Savm, 6; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 175; Tirmizî, Savm, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 318; Nesâî, Sıyâm, 39; Ahmed b. Hanbel, II, 241.

⁷⁶⁹ Buhârî, Cenâiz, 84; Müslim, Cenâiz, 60; Tirmizî, Cenâiz, 64; Zühd, 49; Nesâî, Cenâiz, 50; Ahmed b. Hanbel, III, 86.

⁷⁷⁰ 5. Mâide: 72, 117; 7. A'râf: 59, 65, 73, 85; 11. Hûd: 50, 61, 84; 71. Nûh: 73; 27. Neml: 45; 16. Nahl: 36; 29. Ankebût: 16, 36.

⁷⁷¹ 16. Nahl: 36.

iradesine davet etmek, onları hakka ve hayra iletmek ve neticede huzurlu bir toplum, hayırlı bir ümmet tesis edebilmektir.⁷⁷²

H. Peygamber (s.a.s.) bütün peygamberlerin söylediği en faziletli sözün “Allah’tan başka ilah yoktur ve Allah birdir” sözü⁷⁷³ olduğunu buyurarak bütün peygamberlerin amaç birliğine dikkat çekmiştir.

Yine H. Peygamber, bütün peygamberlerin aynı dine mensup olduğunu ve onların babalarının bir; annelerinin ayrı kardeş olduklarını belirterek peygamberlerin beslendikleri kaynağa işaret etmiştir.⁷⁷⁴

Bütün peygamberlerin koyun çobanlığı yapması⁷⁷⁵ onların esasında aynı güç tarafından, aynı yönle sevk edildiğine bir işaret olabilir. H. Peygamber (s.a.s.) bütün peygamberlerin “Utanmazsan dilediğin şeyi yap”⁷⁷⁶ sözünde ittifak ettiklerini ifade etmiştir. Birbirinden bağımsız ve ilgisiz olan kimselerin bir söz üzerinde ittifakı düşünölemeyeceğine göre bu ittifak onların kaynak ve misyon birliğine delildir.

H. Peygamber’e Cebrail (a.s.) ilk vahyi getirdiğinde O, korkuyla evine gelmiş ve eşi H. Hatice (r.anha) onu teskin etmeye çalışmıştır. Sonra ikisi beraber H. Hatice’nin amcaoğlu Varaka b. Nevfel’e gitmişlerdi. Orada H. Peygamber (s.a.s.) Varaka’ya başından geçenleri anlatınca Varaka, H. Peygamber’e, “Bu gördüğün, Allah’ın Mûsâ peygamber’e indirdiği Nâmûsu Ekber’dir. Eğer senin davet günlerine yetişirsem, sana çok yardım ederim”⁷⁷⁷ demiştir. H. Peygamberle Mûsâ’ya (a.s.) gelenin aynı olması kaynak aynılığını göstermektedir.

Yine H. Peygamber (s.a.s.)’in çok fazla ibadet etmek isteyen birine H. Dâvûd’dan örnek vermesi ve ona Dâvûd’un ibadetlerini tavsiye etmesi⁷⁷⁸ de aynı kaynaktan olmanın ve aynı misyona sahip olmanın delilidir. Şayet bir farklılık olsaydı yani her peygamberin kaynağı ve amacı birbirinden farklı olsaydı böyle bir tavsiyede bulunmazdı.

⁷⁷² Bünyamin Erul, “Geçmiş Peygamberlerin Ashâbı ile H. Peygamber’in (s.a.s.) Ashâbı Arasında Bir Mukayese”, *Atatürk Üniversitesi Dini Araştırmalar Der.*, Erzurum 2006, c. 8, s. 305.

⁷⁷³ Mâlik b. Enes, I, 214; M. Fethullah Gülen, *İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nur*, İstanbul 1989, I, 79.

⁷⁷⁴ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Fedâil, 145; İbn Mâce, Fiten, 33; Ahmed b. Hanbel, II, 319, 406.

⁷⁷⁵ Buhârî, Enbiyâ, 30; Müslim, Eşribe, 163; Ahmed b. Hanbel, III, 96.

⁷⁷⁶ Buhârî, Enbiyâ, 52; Ebû Dâvûd, Edeb, 7; Ahmed b. Hanbel, IV, 122.

⁷⁷⁷ Buhârî, Enbiyâ, 24; Müslim, İmân, 252; Ahmed b. Hanbel, VI, 223.

⁷⁷⁸ Buhârî, Enbiyâ, 38, 39; Teheccüd, 7; Müslim, Sıyâm, 182, 186, 187; Tirmîzî, Savm, 57; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 53; İbn Mâce, Sıyâm, 31; Nesâî, Sıyâm, 69; Ahmed b. Hanbel, I, 314.

3.6. PEYGAMBERLER HAKKINDAKİ YANLIŞ DÜŞÜNCELERİ DÜZELTMEK

Yukarıda da belirtildiği gibi peygamberlerin gönderiliş gayeleri ve yaptıkları faaliyetler hep aynıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) kendinden önceki peygamberler hakkında birçok şeyler söylemiştir. Bunlardan bazıları da önceki peygamberler hakkında söylenen birtakım batıl sözleri düzeltme amacını taşır.

Peygamberler, kendilerinden sonra ümmetlerinin kendilerine izafe ettikleri kimi sözleri yalanlamışlardır. Nitekim bu husus Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle izah edilmiştir. *“Allah Meryem oğlu İsâ’ya, “İnsanlara beni ve anamı Allah’tan başka iki tanrı edinin diyen sen misin?” buyurduğu zaman O, “Hâşâ, seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söylediysem Sen onu muhakkak bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin. Halbuki ben senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca Sensin. Ben onlara yalnızca bana emrettiğini söyledim”*⁷⁷⁹ demiştir. İşte bu yanlış nitelendirmeleri Hz. Peygamber (s.a.s.) düzeltmiş ve gerçek olanı ortaya koymuştur.

Mesela Hz. Peygamber (s.a.s.) Yahûdilerin Üzeyr’e (a.s.), Hristiyanların ise İsâ’ya (a.s.) ibadet etmelerinin yanlış olduğunu belirtmiş ve şöyle buyurmuştur. *“Kıyamet gününde her ümmet neye ve kime tapıyorsa onun ardına düşsün diye ilan edileceğini sonra Allah’tan başka şeylere, putlara, heykellere, dikili taşlara tapan müşrikler cehennemine içine döküleceğini haber vermiştir. Yahûdilerden cehenneme dökülmeyenler çağırılacak ve onlara, “Siz kime ibadet ederdiniz?” diye sorulacak. Onlar, “Biz Allah’ın oğlu Üzeyr’e ibadet ederdik!” diye cevap verecekler. Bunun üzerine onlara, “Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir eş ve oğul edinmedi!” denilecek. Sonra Hristiyanlardan bir grup çağırılacak. Onlara da, “Siz kime tapardınız?” diye sorulacak. Onlar da, “Biz Allah’ın oğlu İsâ’ya ibadet ederdik” diyecekler. Onlara, “Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir eş ve hiçbir oğul edinmiş değildir” denilecek. Artık meydanda Allah’a ibadet eden mümin muvahhitlerden başka kimse kalmayınca, âlemlerin Rabbi tecelli edecek ve Allah tarafından bu muvahhitlere, “Sizler ne bekliyorsunuz? Görüyorsunuz her ümmet ibadet etmekte bulunduğu şeyin ardına düşüp gidiyor! buyurulacak. Onlar da, “Ey Rabbimiz! Biz dünyada iken (seni tanımayan, sana*

⁷⁷⁹ 5. Mâide: 116, 117.

ibadet etmeyen) şu insanlara muhtaç olmamıza rağmen onlardan ayrılıp ayrı yaşadık, Sen'in rızan için bunlarla arkadaşlık yapmadık. Biz şimdi kendisine kulluk ettiğimiz Rabbimizi bekliyoruz!" diyecekler. Bunun üzerine yüce Allah onlara iki ya da üç kere, "Ben sizin Rabbinizim!" buyuracak. Onlar da her seferinde, "Biz Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmayız! diyecekler."⁷⁸⁰

Yine Hz. Peygamber, "Hristiyanların Meryem oğlunu bâtil ve aşırı övdükleri gibi, sakın sizler de beni aşırı övmeyiniz. Şüphesiz ki, ben ancak bir kulum. Onun için bana "Allah'ın kulu ve elçisi deyiniz"⁷⁸¹ buyurarak Hristiyanların Hz. İsa'ya karşı takındıkları tavrı eleştirmiş ve söylenmesi uygun olan sıfatı zikretmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Allah'ın cennete koyacağı kimselerin özelliklerini anlatırken Hz. İsa'nın da bir beşer olduğunu ve tanrı olmadığını ortaya koymuştur. Ubeyde b. es-Sâmit (r.a.) Hz. Peygamber'in, "Her kim Allah'tan başka ilah yoktur, yalnız Allah vardır; ortağı yoktur, Muhammed (s.a.s.) Allah'ın kulu ve elçisidir. İsa da (a.s.) Allah'ın kulu ve elçisidir. Hz. Meryem'e bıraktığı bir kelimesidir ve bu şekilde Allah tarafından hayat verilen bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır, diye di-liyle ikrar ve kalbiyle tasdik ederse, Allah o kimseyi cennete kor. O kul hangi hal üzerinde olursa olsun ayırdetmez"⁷⁸² buyurduğunu nakletmiştir. İşte böylece Hz. Peygamber (s.a.s.) kendinden önceki peygamberler hakkındaki yanlış düşünceleri düzeltmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) "Allah Yahûdilere lanet etsin! Onlara ölü ve iç yağı yasaklandı da onlar bu yağı eritip sattılar"⁷⁸³ buyurmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu sakındırma ve lanet okuması önceki peygamberlerin bunu emretmediklerini ve bu işlerin aslında peygamberlerle ilgisinin olmadığına bir işaretidir.

Hz. Peygamber, Hz. İbrâhîm ve İsmâil (a.s.) hakkında müşriklerin yanlış düşüncelerini şöyle düzeltmiştir. İbn Abbâs'tan (r.a.) rivayete göre Hz. Peygamber müşriklerin yapmış oldukları resimleri Kâbe'de görünce O'nun içine girmedi ve resimlerin kaldırılmasını söyledi onlarda kaldırıldı. Hz. Peygamber (s.a.s.), İbrâhîm ile İsmâil'in resimlerini ellerinde ezlâm denilen fal kalemleri olduğu halde gördü de "Allah bunları yapanları öldürsün! Allah'a yemin ederim ki, bu iki peygamber hiçbir zaman

⁷⁸⁰ Müslim, İmân, 299; Tirmîzî, Cennet, 15; İbn Mâce, Zühd, 39; Ahmed b. Hanbel, II, 275.

⁷⁸¹ Buhârî, Enbiyâ, 48; Dârimî, Rikâk, 68

⁷⁸² Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, İmân, 46, 327; Tirmîzî, Kıyâmet, 10; Ahmed b. Hanbel, V, 313.

⁷⁸³ Buhârî, Enbiyâ, 51; Müslim, Musâkât, 72; İbn Mâce, Eşribe, 7; Ahmed b. Hanbel, I, 25.

*böyle fal kalemleriyle rızık ve kısmet aramamıştır. Onlar bundan masumdurlar”*⁷⁸⁴ buyurmuştur.

Kıyamet gününde Hz. Nûh’un ümmetinin onun aleyhindeki güya tebliğ etmediği yanlış tutumlarını yine Hz. Peygamber (s.a.s.) düzelterektedir. Bu durum şu hadiste anlatılmaktadır. *“Kıyamet günü Nûh ve ümmeti gelir. Yüce Allah Nûh’a, “Tebliğ ettin mi?” diye sorar. O da, “Evet! Rabb’im” der. Bunun üzerine Allah onun ümmetine, “Nûh size tebliğ etti mi?” diye sorar onlarda, “Hayır, bize hiçbir peygamber gelmedi!” derler. Bunun üzerine Allah Nûh’a, “Senin tebliğ ettiğine kim şahitlik eder?” buyurur. O da, “Muhammed ile ümmeti” der. Sonra Muhammed ile ümmeti Nûh’un ümmetine Allah’ın hükümlerini tebliğ ettiğine şehâdet ederiz derler.”*⁷⁸⁵

3.7. TEVHÎD AKİDESİNİ GÜÇLENDİRMEK

Kur’ân-ı Kerîm, Allah’ın var olduğunu ve bir olduğunu vurgulamayı amaç edinmiştir. İlk insanın yaratılmasından beri, semavi dinlerin dolayısıyla peygamberlerin üzerinde durduğu en önemli husus Allah’ın varlığı ve birliği akidesini insanların gönüllerine yerleştirmek olmuştur. Dinlerin sonuncusu olan İslâm, yani Kur’ân ve Sünnet de tevhid yani Allah’ın birliği ve O’nun mutlak yaratıcı olduğu üzerinde hassasiyetle durmuşlardır.⁷⁸⁶ Kaynağı Allah olan bütün dinlerin özünü tevhid; tevhidin özünü de Allah’ın birliğine, O’nun, tek ve en yüce bir yaratıcı ve her şeyin sahibi ve yöneticisi olduğuna inanmanın oluşturduğunda şüphe yoktur.⁷⁸⁷ Bu itibarla Hz. Peygamber (s.a.s.) geçmiş peygamberlerden ve onların ümmetlerinden bahsetmekle tevhid akidesini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bütün peygamberlerin söylediği en faziletli sözün, *“Allah’tan başka ilah yoktur ve Allah birdir”*⁷⁸⁸ sözü olduğunu vurgulamıştır. Kendisiyle diğer peygamberlerin bir zincirin halkaları gibi olduklarını⁷⁸⁹ şu teşbihle haber vermiştir. *“Şüphesiz benim ve benden önceki peygamberlerin örneği, şu kimsenin örneği gibidir ki, o kimse bir ev yaptırmış ve onu süsleyip güzelleştirmiş; yalnız bir köşede bir kerpiç yeri boş bırakmıştır. İnsanlar*

⁷⁸⁴ Buhârî, Enbiyâ, 11; Ebû Dâvûd, Menâsik, 93; Ahmed b. Hanbel, I, 334.

⁷⁸⁵ Buhârî, Enbiyâ, 5; Tefsîr, 2; Tirmîzî, Tefsîr, 3; Ahmed b. Hanbel, III, 32.

⁷⁸⁶ Ahmet Çelik, “Kur’ân’da Tevhîd’e Delalet Eden Semantik Alanlar”, *Ekev Akademi Der. c. 3, sy. 2*, Güz 2011, s. 121.

⁷⁸⁷ İsmâil R. Farûkî, *Tevhîd*, trc. Dilaver Yardım, Latif Boyacı, İstanbul 1995, s. 27.

⁷⁸⁸ Mâlik b. Enes, I, 214; Gülen, s. 79.

⁷⁸⁹ Aynî, XVI, 98; İbn Hacer, VI, 559.

evi dolaşmaya ve onu beğenmeye başlarlar, fakat “Keşke şu tek tuğla da yerine konulsaydı!” derler. İşte ben, o (yeri boş bırakılan) tuğlayım; ben peygamberlerin sonuncusuyum.”⁷⁹⁰

Peygamberlerin dinlerinin aynı olduğunu söyleyen⁷⁹¹ Hz. Peygamber (s.a.s.) bununla tevhide vurgu yapmıştır. Hz. İsa’nın gözüyle gördüğü hırsızlık olayına karşı bir olan Allah’ın adıyla yemin edilince gözünü yalanlayarak karşısındakinin yeminine saygı duyduğunu anlatması da yine peygamberlerin tevhit karşısındaki durumunu bizlere anlatmaktadır.⁷⁹²

Hristiyanların, İsa’yı (a.s.) övgüde aşırı gitmelerini tevhide aykırı bulan Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine Allah’ın kulu ve elçisi denmesini isteyerek tevhidi ön plana çıkartmak istemiştir.⁷⁹³

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Kâbe’nin içinde İbrâhîm ile İsmâil’in (a.s.) ellerinde fal oku olduğu halde resimlerini gördüğünde, *“Allah bunları yapanları öldürsün. Allah’a yemin ederim ki, bu iki peygamber hiçbir zaman böyle fal kalemleriyle rızık ve kısmet aramamışlardır. Onlar bunlardan masumdurlar”* buyurmasında tevhid inancının her dönemde var olduğuna ve tevhid akidesinin önemine işaret vardır.⁷⁹⁴

Hz. Peygamber’in Hz. İsa’nın güya Allah’ın oğlu olduğu iddialarını tashih etmek ve tevhide vurgu yapmak için söylediği *“Her kim Allah’tan başka ibadet olunacak hiçbir mabûd yoktur, yalnız Allah vardır; ortağı yoktur, Muhammed de muhakkak Allah’ın kulu ve elçisidir. İsa da Allah’ın kulu ve elçisidir. Meryem’e bıraktığı bir kelimesidir ve bu suretle Allah tarafından hayat verilen bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır, diye diliyle ikrar ve kalbiyle tasdik ederse, Allah o kimseyi cennete kor. O kul hangi durumda olursa olsun ayırdetmez”*⁷⁹⁵ buyurmasında da batıl olan inançları reddetmek ve tevhide vurgu yaparak imanını insana sağladığı faydayı gözler önüne sermek vardır.

⁷⁹⁰ Buhârî, Menâkıb, 16; Müslim, Fedâil, 20; Tirmizî, Emsâl, 2; Ahmed b. Hanbel, II, 256.

⁷⁹¹ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Fedâil, 145.

⁷⁹² Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Fedâil, 149; İbn Mâce, Keffâret, 4; Nesâî, Edeb, 37; Ahmed b. Hanbel, II, 314.

⁷⁹³ Buhârî, Enbiyâ, 49; Ahmed b. Hanbel, I, 23.

⁷⁹⁴ Buhârî, Enbiyâ, 11; Ebû Dâvûd, Menâsik, 93; Ahmed b. Hanbel, I, 334.

⁷⁹⁵ Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, İmân, 46; Ahmed b. Hanbel, V, 313.

3.8. İNSANLARIN AYNI ÖZELLİKLERE SAHİP OLDUĞUNU BELİRTMEK

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de insanların yaratılış evrelerinden,⁷⁹⁶ insanoğlunun birtakım kişilik ve karakteristik özelliklerinden⁷⁹⁷ bahsetmiştir. Bu tür bilgiler verilirken, yaratılış açısından da beşeriyetin aynı olduğu hususu vurgulanmıştır. İşte bu sebepten olsa gerek ki Hz. Peygamber (s.a.s.) geçmiş peygamberler ve ümmetlerinden bahsederken her dönemde var olan insanların hemen hemen aynı özelliklerde olduklarını vurgulamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), hastalandığında Hz. Ebû Bekir’in namaz kıldırmasını emredince Hz. Âişe’nin (r.anha) birtakım sebepler ileri sürmesine öfkelenerek insanların aynı karakterde olduğuna işaret etmiştir. Şöyle ki Peygamber (s.a.s.) Hz. Âişe’ye, *“Ebû Bekir’e söyle de insanlara namazı kıldırın”* buyurmuştu. Hz. Âişe de *“Ebû Bekir pek yufka yürekli bir adamdır. Ne zaman Sen’in makamına gelirse kalbi incelir, deyince Hz. Peygamber (s.a.s.) aynı emrini verdi. Âişe (r.anha) yine “Ebû Bekir hüzünlü bir adamdır” sözünü tekrarlayınca Hz. Peygamber (s.a.s.) “Şüphesiz sizler, Yûsuf’un karşılaştığı kadınlarsınız. Ebû Bekir’e söyleyin de namazı kıldırın”*⁷⁹⁸ buyurdu. Hz. Peygamber’in, Âişe’yi (r.anha.) Hz. Yûsuf zamanındaki kadınlarla karşılaştırmasının sebebi şudur. Züleyhâ’nın kadınları evine davet etmesi görünürde ziyafet içindi. Aslında onun amacı Hz. Yûsuf’un (a.s.) güzelliğini kadınlara göstermekti. Hz. Âişe de Hz. Ebû Bekir’in imam olmamasını isterken görünürdeki gerekçesi onun yumuşak kalpli olması iken gerçekte Hz. Âişe, insanların babasını eleştirmelerinden korkuyordu.⁷⁹⁹ İşte Hz. Peygamber (s.a.s.) böylece içte olanın zıddına davranmanın her dönemde ki insalarda var olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Yine Âişe’nin (r.anha) ifk olayında *“Eğer ben size bu söyleneni yapmadım diye yemin etsem, sizler beni tasdik etmezsiniz. Eğer özür ve bahane serdedip kusurumu bağışlamanızı dilersem, sizler benim özrümü kabul etmezsiniz. Artık bu vaziyette benimle sizin örneğiniz, Ya’kûb peygamber ile oğullarının örneği gibidir.”*⁸⁰⁰ Çünkü o güzelce sabretti ve şöyle dedi, *“Sizin şu anlattığınıza karşı yardımına sığınılacak, ancak*

⁷⁹⁶ 23. Mü’minûn: 12.

⁷⁹⁷ 90. Beled: 1, 4; 91. Şems: 1, 9; 23. Mü’minûn: 78; 100. Âdiyât: 1, 5.

⁷⁹⁸ Buhârî, Enbiyâ, 21; Müslim, Salât, 94; Tirmîzî, Menâkıb, 16; İbn Mâce, İkâmetü’s-Salât, 142; Nesâî, İmâmet, 40; Ahmed b. Hanbel, IV, 210.

⁷⁹⁹ Aynî, V, 189; İbn Hacer, II, 153.

⁸⁰⁰ Buhârî, Enbiyâ, 21.

*Allah'tır.*⁸⁰¹ demesi insanların her dönemde aynı özellikte olduklarını vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber'in İsrâiloğullarından bir rahibe atılan iftira sonucu halkın rahibe derhal tepki gösterdiğini sonra da rahibin, beşikteki çocuğu Allah'ın izniyle konuşturarak bu iftiradan kurtulması üzerine halkın ona rağbet gösterdiğini anlatmasında,⁸⁰² Hz. İbrâhîm'e en çok benzeyenin kendisi olduğunu söylemesinde,⁸⁰³ Yahûdi ve Hristiyanların başına gelen şeylerin aynısının ümmetinin de başına geleceğini söylemesinde aslında insanların aynı karakterde yaratıldığına bir vurgu vardır.⁸⁰⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Mûsâ'nın eziyetlere karşı çok sabırlı olduğunu⁸⁰⁵ bildirerek aslında eziyet etme noktasında insanların aynı olduğuna işaret etmiştir. Hz. Mûsâ'nın ömrünün uzatılmasını talep etmesi isteği de dönemler farklı olsa da insanlığın aynı olduğuna bir delildir.⁸⁰⁶

Âdem'in (a.s.) ölüm meleği ile münakaşası⁸⁰⁷ bütün peygamberlerin kavimlerini uyarmış olmaları,⁸⁰⁸ Hz. Dâvûd'un demirci olması,⁸⁰⁹ Zekerîyyâ'nın (a.s.) marangoz olması⁸¹⁰ gibi geçmiş peygamberler ve ümmetleri hakkında zikredilen her şey, aslında her dönemde insanların aynı olduğuna, onların birbirlerinden çok da farklarının olmadığına işarettir.

⁸⁰¹ 12. Yûsuf: 18.

⁸⁰² Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Birr ve's-Sıla, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 307.

⁸⁰³ Buhârî, Enbiyâ, 49; Müslim, Îmân, 272; Tirmîzî, Tefsîr, 19; Ahmed b. Hanbel, II, 282.

⁸⁰⁴ Buhârî, Enbiyâ, 51; Ahmed b. Hanbel, II, 527.

⁸⁰⁵ Buhârî, Enbiyâ, 29; Müslim, Fedâil, 170; Zekât, 140; Ahmed b. Hanbel, I, 411.

⁸⁰⁶ Buhârî, Cenâiz, 67; Enbiyâ, 32; Müslim, Fedâil, 157; Nesâî, Cenâiz, 121; Ahmed b. Hanbel, II, 269.

⁸⁰⁷ Tirmîzî, Tefsîr, 8; Ahmed b. Hanbel, I, 251; İbn Hibbân, XIV, 40.

⁸⁰⁸ Buhârî, Tevhîd, 17; Müslim, Fiten, 20; Tirmîzî, Fiten, 62.

⁸⁰⁹ Buhârî, Enbiyâ, 38.

⁸¹⁰ Müslim, Fedâil, 163; İbn Mâce, Ticârât, 5; Ahmed b. Hanbel, II, 296.

SONUÇ

İnsan, iyilikleri yapma yanında kötülükleri yapma kabiliyeti ile donatılarak yaratılmıştır. İnsan, şeytanın vesvese vermesiyle kötülükleri yapmaya eğilimli olduğu için, Allah peygamberleri ilk insandan itibaren yol gösterici olarak göndermiştir. Peygamberler insanları böylece delaletten kurtarmış ve onların mutluluğu yakalamalarına yardımcı olmuşlardır. Maddi varlığını devam ettirmek için havaya ve suya ihtiyaç duyan insanoğlu, manevi varlığını ve huzurunu temin etmek için de peygamberlerin kılavuzluğuna ihtiyaç duymuştur. Çünkü peygamberler olmadan insanlar Rabblerinin hoşnut olacağı fiilleri yapamazlar. Mesela akıl, ibadetlerin keyfiyetini ve miktarını, suçluya verilecek olan en adil cezanın miktarını bilemez. Bunu tayin edecek olan Allah'tır. Allah da bu tayin ve açıklama işini her dönemde peygamberler aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Çünkü Kur'an'da insan için zikredilen zaaflar, insana bu zaaflarını terbiye edecek ve ona belli prensipler koyacak olan eğitimcilere ihtiyacı kaçınılmaz hale getirmiştir. Öyleyse diyebiliriz ki kelekleri ateşten koruyacak olan biri olmazsa, keleklerin ateşin içine düşme ihtimali çok yüksektir. Bu görev de peygamberlere verilmiştir.

Allah bütün peygamberlerini erkeklerden seçmiş ve her peygamberi ümmetinin diliyle göndermiştir.

Sayısını tam olarak yalnızca Allah'ın bildiği peygamberlerin bazısının bazısına fazilet bakımından üstün olduğu bir gerçektir. Ne var ki bütün peygamberlerin metot ve yöntem olarak aynı ilâhî kaynaktan beslendikleri ve tevhit inancını tebliğ ettikleri gerçektir. Çünkü hepsinin vurguladıkları şey, bir olan Allah'a iman etmek ve ona kulluk etmektir. Aynı gözeden çıkan suların, farklı saatlerde çıkmış olmaları suyun farklı olduğuna değil; renginin, kokusunun ve tadının aynı olduğuna delildir. Bu manada bütün peygamberlerin kaynağının ve misyonlarının aynı olduğunu söylemek mümkündür.

Allah peygamberleri, en akıllı, en doğru, en asil, en bilgili, yaratılış ve ahlâk itibariyle en mükemmel kılmıştır. Çünkü Allah, onların terbiye ve yetiştirilmelerini bizzat üzerine almış, onları günah ve isyana düşmekten korumuştur. Zelle diye tabir edilen ve peygamberler dışındaki kimseler için günah bile sayılamayacak olan hatalarının olması ve konumlarının hassasiyeti sebebiyle ilahi ikaza maruz kalmaları,

peygamberlerin masumiyetlerine zarar vermemiştir. Dolayısıyla ismet sıfatları sayesinde bütün peygamberler günah işlememişlerdir.

Hayatlarını insanların hidayet ve saadetine adayan peygamberler, sevilip sayılmaya en layık olan kimselerdir. Yaptıkları mücadelelerinde hiçbir maddi menfaat gözetmeyen, sevgi, merhamet ve fedakârlık timsali olan peygamberler, beşeriyetin manevi önderleri olarak gönüllerde müstesna bir yer tutmuşlardır. Peygamberler gösteriş ve şaşaadan uzak olarak yaşamışlar, almak için değil, vermek için; yaşamak için değil yaşatmak için mücadele etmişlerdir. En güzel sıfatlara sahip olan peygamberler bu görevlerine, çalışmaları ve ibadetleri sayesinde değil, aksine Allah tarafından seçilmek suretiyle tayin edilmişlerdir. Kimi insanların zikredilen bu güzel sıfatlardan bir kısmına sahip olmaları muhtemeldir. Ancak bu sıfatlara sahip olan herkesin aynı zamanda peygamber olabilmesi mümkün değildir. Çünkü peygamberlik kesbî değil, Vehbi bir nimettir.

Peygamberlerin üsve-i hasene olmaları, hayatlarının lekesiz olması ve Allah'ın onların hepsini salih kimseler olarak nitelendirmesi, onların her yönüyle örnek alınacak şahsiyetler olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer peygamberlerin hayatlarından örnekler sunması ve ümmetine onların yaptıklarını örnek olarak takdim etmesi de peygamberlerin ideal bir model olduklarını ortaya çıkarmıştır. Çünkü hayatları incelendiğinde bütün peygamberlerin, insanları doğru yola ilettiği, dünya ahiret dengesi kurmaya, gerçek din duygusunu vermeye çalıştığı, insanlara doğru kuralları gösterip onları ahiret âlemine yönlendirdiği ve ahlâkî eğitimlerini gerçekleştirmeye çalıştıkları görülecektir.

Şüphesiz hem Kur'ân'da hem de hadislerde bazı peygamberler zikredilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi sekiz peygamberin ismi zikredilmiştir.⁸¹¹ Hadislerde ise çalışmamıza temel aldığımız kaynaklara göre yirmi üç peygamberden bahsedilmiştir.

Bu peygamberler, Kur'ân-ı Kerîm'de ve arabın en fasihi olan, kendisine cevâmîü'l-keîm nasip edilmiş olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinde, hikâye olsun, ya da meraklar tatmin olsun diye değil, aksine bir gayeye yönelik olarak anılmıştır. Çünkü boş yere ve hiçbir fayda hedeflenmeden söz söylemekten Allah ve Rasûlü uzaktır. Öyleyse denebilir ki peygamberlerin hayatlarıyla ilgili olarak zikredilen

⁸¹¹ Bu Peygamberlerden Üzeyir, Lokmân ve Zülkarneyn'in (a.s.) veli mi yoksa peygamber mi oldukları hususu âlimlerce ihtilaf konusu olmakla beraber bir sonuca da bağlanamamıştır. Geniş bilgi için bkz. Ömer Neseî, s.115, 120

haberlerin gayesi, ibret almak, iyiliklere teşvik etmek ve kötülüklerden sakındırmak, peygamberler hakkındaki yanlış düşünceleri düzeltmek ve risalet kurumunun Âdem (a.s.) ile başlayıp Hz. Muhammed ile son bulduğu gibi hususları gözler önüne sermektir.

Allah'ın peygamberlerine, hak ettikleri şekilde davranmamak ne kadar yanlış ve istenmeyen bir durumsa, onlara kendilerinin de benimsemedikleri insanüstü vasıflar vermek de o kadar yanlıştır. Bu duruma dikkat çeken Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine Allah'ın kulu ve elçisi denmesini isteyerek aslında Hz. Îsâ ve Üzeyir'in (a.s.) iddia edildiği gibi ilah olmadıklarını ortaya koymuştur. Çünkü yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de, *“Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra insanlara; Allah'ı bırakıp bana kul olun demesi mümkün değildir. Aksine, “Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz kitap gereğince Rabbe halis kullar olunuz” demesi gerekir.”* buyurarak bu gerçeği belirtmiştir.

Ölümün her canlı için kaçınılmaz olduğu gerçeğinden hareketle, kendileri de bir beşer olan peygamberler de fanidir. Dolayısıyla onlarda ölümlüdür. Ölümlü olana yakışan ise, baki olana kul olmaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde de peygamberlerin insanların içinden çıkan ve onlardan hiçbir farkı bulunmayan kimseler olduğu önemle vurgulanmıştır.

Bütün peygamberler Allah'tan aldıkları mesajları muhataplarına eksiksiz bir şekilde ulaştırmışlardır. Çünkü kendisine peygamberlik görevi verilen bir şahısta hıyanetin bulunması asla mümkün değildir. Şu kadar var ki peygamberler görevlerini ifa ederken birçok sıkıntılara ve eziyetlere maruz kalmışlardır. Allah'ın mesajını getiren her peygambere muhataplarınca itirazlar olmuş ve her biri normal bir insanın göğüslemekte güçlük çekeceği sıkıntılara katlanmak durumunda kalmıştır. Tüm sıkıntılar ve belalar karşısında hiçbir peygamber davasından vazgeçmemiştir.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.), diğer peygamberlerden, ümmetinin de diğer ümmetlerden üstün olduğu hususu, Allah, melekler, peygamberler ve bizzat Hız. Peygamber (s.a.s.) tarafından övünme olmaksızın bir gerçeği ikrar sadedinde ortaya konulmuştur. Ancak bazı peygamberlerin diğer bazı peygamberlere üstün kılınması ve Hız. Muhammed ümmetinin diğer ümmetlere üstün kılınması, onların amel etmesine gerek olmadığı anlamına gelmez.

KAYNAKÇA

- Ahmed b.Hanbel, *el-Müsned*, Müessesetü Kurtuba, Kahire ts.
- Akkâd, Abbâs Mahmûd, *Kur'ân Felsefesi*, trc. Ahmed Demirci, Ankara ts.
- Ali Cârîm, Mustafa Emin, *Belâğatu'l-Vâziha*, Mektebetü Nûri'l-İslâmiyye, Beyrut ts.
- Aliyyü'l-Kârî, Nûruddîn, *Şerhü'l-Emâlî*, Der Saadet, İstanbul ts.
- Arpaguş, Hatice, “Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazap”, *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, c. 2 (29), 2005.
- Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul 1992.
- Aydemir, Abdullah, *İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1996.
- Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1996.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyîb Muhammed b. Şemsü'l-Halk, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- Beydâvî, Nâsıruddîn Ebû Saîd Esed b. Amr b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru Sâdır, Beyrut 2001.
- Bilgiz, Musa, “Kur'ân'da İnsan ve Toplum”, Diyanet İlmi Dergi, Kur'ân Özel Sayısı, *D.İ.B.*, Yay., Ankara 2012.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Mustafa ed-Dîb el-Bûğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987.
- Bûtî, M. Saîd Ramazan, *Fıkhu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1991.
- Canlı, Mustafa, “Hz. Peygamber'in Örneğinde Sözlü Sözsüz İletişim”, *Bilimname*, XV. 2008/2
- Celâlüddîn, el-Mahallî ve's-Suyûtî, *Tefsîr-u Celâleyn*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut ts.
- Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed, *Kitâbu Usûli'd-Dîn*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, thk. Ömer Vefîk ed-Dâûk, Beyrut 1998.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Hüseynî el-Hanefî, *Kitabu't-Ta'rîfât*, thk. Muhammed Abdurrahman Mar'aşlı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2007.
- Çakan, İsmâîl Lütî, “Bireysel ve Toplumsal Gelişmede Sünnet'in Yeri ve Sahîh-i Buhârî”, *Konya İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007.
- Çelik, Ahmet, “Kur'ân'da Tevhîd'e Delâlet Eden Semantik Alanlar”, *Ekev Akademi Dergisi*, c., III, sy., II, Güz, 2001.

- Çetiner, Bedrettin, “Arap Âleminde Fasih Dil-Âmmî Dil Mücadelesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1995.
- Çolak, Ali, “Hasta Ziyareti ile İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme”, *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 48, Yaz, 2011.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed, *Sünenü’l-Dârimî*, thk. Fevâz Ahmed Zemrelî, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1987.
- Dâvûdoğlu, Ahmet, *Sahîhu Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul ts.
- Demircan, Adnan, “Tebliğde Hz. Peygamber’in Örnekliliği”, *Diyanet İlmî Dergi*, T.D.V., Yay., c., 48, sy., 1, 2012.
- Demirci, Muhsin, “Esbâbu’n-Nüzûl’ün Kur’ân Tefsirindeki Yeri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1997.
- Dihlevî, Abdülğani Fahru’l-Hasen, *Şerh-u Süneni İbn Mâce*, Krâşitî ts.
- Dikeçligil, Beylû, “Sosyal Kültürel Hayat ve Hz. Peygamber”, *İslâm Kadın ve Toplum Panelleri*, T.D.V., Yay., Panel 42, Yayın No: 397.
- Doğan, Mehmet, *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yay, İstanbul 1994.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşâ’s es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhâmîd, Dâru’l-Fikr, Beyrut ts.
- Erul, Bünyamin, “Hz. Peygamber ve Beden Dili”, 2003 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri, T.D.V., Yay., 2006.
- , “Geçmiş Peygamberlerin Ashâbı ile Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Ashâbı arasında Bir Mukayese”, *Atatürk Üniversitesi Dînî Araştırmalar Dergisi*, Erzurum 2006.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dînî Kur’ân Dili*, Fezâ Gazetecilik, Komisyon, İstanbul 1994.
- Farûkî, İsmâil R, *Tevhîd*, trc. Dilaver Yardım, Latif Boyacı, İstanbul 1995.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya’kûb, *el-Kamûsü’l-Muhît*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1987.
- Göksoy, İsmâil Hakkı, “Hz. Peygamber’in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları Ve Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.*, Isparta 1999.
- Güleç, Hasan, “İslâm Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy., III, İzmir 1996.

- Gülen, M. Fethullah, *İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nur*, İstanbul 1989.
- Hâkim, Neysâbü'rî, Muhammed b. Abdullah Ebû Abdillâh, *Müstedrek ale's-Sahîhâyn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâr-u Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Hallâf, Abdülvehhâb b. Hallâf, *İlmu Usulî'l-Fıkıh*, Müessesetü'r-Risâle Dimeşk 2011.
- Hamîdullah, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, (Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdari Belgeleri), Kitabevi Yay., İstanbul 1997.
- Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1991.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddîn İbnü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerrâm, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut 1965.
- İbn Habîb, Ebû Cafer b. Habîb, *Kitâbü'l-Muhabber*, Beyrut 1941.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- İbn Hişâm, *Sîret-ü İbn-i Hişâm*, (Çev. Hasan Ege), İstanbul 1994.
- , *Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ, Dâr-u İbn Kesîr, Kahire 1955.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtîm et-Temîmî el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Bülbân*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut ts.
- İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, nşr. Mustafa Abdülvâhid, Mekke 1988.
- , *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut 1976.
- İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer Kureşî Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maarif, Beyrut ts.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd Ebû Abdillâh el-Kazvînî, *Sünen-ü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Mısırî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut 1997.
- İbn Sâ'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut 1985.
- İbn İshâk, *Siyer*, (Çev. Muhammed Hamîdullah), İstanbul 1991.
- İbrâhîm Mustafa, Ahmed Hasan Zeyyât, *el-Mu'cemul-Vasît*, Kahire 1960.
- İsbahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfîyâ*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- İsfehânî, Râgıb, *Müfredât*, nşr. Muhammed Seyyid Kilânî, Kahire 1961.

- , *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1997.
- İslamoğlu Mustafa, “*Üç Muhammed İki Tasavvur Bir Gerçek*” Denge Yay., İstanbul 2001.
- İsmâil Karagöz, Fikret Karaman, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B. Yay., Ankara 2006.
- Kadı Abdulcebbâr, İbn Ahmed, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, thk. Abdülkerîm Osman, Mektebetü'l-Vehbiyye, Kahire 1995.
- Kadı Abdülfettâh, *Esbâbu'n-Nuzûl*, Mısır ts.
- Kapar, Mehmet Ali, “Hz. Peygamber Toplumunu Meydana Getiren Unsurlar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2000.
- Kara, Necati, *Kur'ân'da Beden Dili*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Kardâvî, Yûsuf, *İslâm Hukukunda Zekât*, trc. İbrâhîm Sarmış, Kayıhan Yay., İstanbul 1984.
- Kavaklıoğlu, Mahmut, “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2004.
- Köksal, Asım, *Peygamberler Tarihi*, T.D.V. Yay., Ankara 2012.
- Lekâî, Hibetulah b. Hasan b. Mansur Ebû'l-Kâsım, *Şerhu Usûli'l-İtikâd Ehli Sünnet ve'l-Cemaat minel Kitâb ve's-Sünne ve İcmâi's-Sahâbe*, thk. Ahmed Sa'd Hamedân, Daru't-Tayyibiyye, Riyad 1982.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Esbahî, *el-Muvattâ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1982.
- Mâverdî, Ali b. Muhammed b. Habîb, *İ'lâmu'n-Nübüvve*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, thk. Muhammed Mu'tasım Billâh el-Bağdâdî, Beyrut 1987.
- Mevlânâ Şiblî, *Asrı Saâdet II*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1997.
- Muhammed Abdülmelik, İbn Ebî Muhammed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sakkâ, Kahire 1955.
- Muttakî, Ali el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1989.
- Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmîzî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- Münzirî, Hâfız Zekiyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî, *Muhtasarı Sahîhi Müslim*, thk. Ebû'l-Hasan Mustafa Diyübü'l-Büğâ, Dâru'l-Mustafâ, Dimeşk 2011.

- Müslim, Ebû'l-Hasan Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsil-Arabî, Beyrut 1918.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdirrahman, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Mektebetü Matbuâtî'l-İslâmî, Haleb 1986.
- Nesefî, Ömer, *İslâm İnancının Temelleri Akâid*, Bayrak Yayınları, İstanbul ts.
- Nesefî, Ebû'l-Muîn, *Tebziratü'l-Edille*, thk. Hüseyin Atay, Ankara 1993.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, thk. Yûsuf Ali Bedyûvî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2011.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1972.
- Okiç, Tayyib, *Bazı Hadîs Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul 1959.
- Okumuş, Ejder, "Kur'an'da Kollektif Sorumluluk", *Diyanet İlmi Dergi*, T.D.V., Yay., 2006.
- Önkâl, Ahmet, "Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu", *Esra Yay.*, Konya 1997.
- Râzî, *Mefâtîhu'l-Ġayb*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, thk. İ. Şemsüddin, A. Şemsüddin, Beyrut 1992.
- , *Mefâtîhu'l-Ġayb*, trc. Lütfullah Cebeci, C. Sadık Doğru, Akçağ Yay., İstanbul 1988.
- Sabûnî, M. Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Mektebetü'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, Beyrut 2011.
- Safi, Lüey, "Liderlik ve İtaat: İslâmî Bir Bakış Açısı", *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*, 1995.
- Sancaklı, Saffet, "Fakirlik ve Zenginlikle ilgili Hadisler Üzerine Bir Deneme", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2001.
- Sarıçioğlu, Ekrem, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, *Şırnak Üniversitesi Yay.*, Ankara 2010.
- Sarıçam, İbrâhîm, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, T.D.V., Yayınlar, Ankara 2004
- Simâhi, M. Ali İzzü'l-Arab, *Havliyyetü Külliyyeti Usûlid-Dîn*, Camiâtü'l-Ezher, Kahire 1989.
- Subhî es-Sâlih, *el-Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru İlmi'l-Melâyîn, Beyrut 1965.
- Suruç, Salih, *Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay. İstanbul 2010.
- Şafiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs, *Kitâbu'l-Fıkhi'l-Ekber fî't-Tevhîd*, I. Baskı, Matbuatü'l-Edebiyye el-Özbekiyye, Beyrut ts.

- Şentürk, Lütfü, Seyfettin Yazıcı, *İslâm İlmihali*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2004.
- Şen, İbrâhim Hakkı, “Peygamberimizin Tevekkül Anlayışı”, *Diyanet Dergisi*, Hicret Özel Sayısı, T.D.V., Yay., 1981.
- Taberî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemûs-Sağîr*, thk. Muhammed Şekûr Hacı Emir, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1985.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Ây'il-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1999.
- , *Târîhu'l-Ümemi ve'l-Mulûk*, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. Sevre, *Muhtasaru Şemâili Muhammediyye*, thk. Muhammed b. Nâsuriddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-İslâmiyye, Umman ts.
- , *Sünenü Tirmîzî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- Turgay, Nurettin, “Kur'ân'da Sosyal Adalet ve İnsan Hakları”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 1999.
- Tutar, Âdem, “Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Sabır”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 1994.
- Türcan, Galip, “Peygamberlerin İsmet Meselesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “D.İ.A. Peygamber Maddesi”, XXXIV, 257-262, T.D.V., Yayınları İstanbul 2007.
- Yıldırım, Zeki, “Kur'ân'da Peygamberlerin İsmeti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2003.
- Yiğit, İsmâil, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yay. İstanbul ts.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, thk. M. Abdüsselâm Şâhin, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	İsa YAYKIN
Doğum Yeri ve Tarihi	Terme, 01.01.1983
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	X
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	yaykinsa@hotmail.com
Tarih	